

eISSN 2413-9009

TRAEKTORIÂ NAUKI

International Electronic Scientific Journal

Vol. 7, No 8, 2021

AGRIS
CAB Abstract
CEEOL
CEJSH
Dialnet
DOAJ
East View's Universal Database
EBSCO
FSTA®
Index Copernicus
RePEc
CNKI Scholar
Ulrich's Periodical Directory

pathofscience.org

TRAEKTORIÁ NAUKI = PATH OF SCIENCE**Vol. 7****No 08****2021**

Founded in August 2015. Publishing monthly.

Publisher

Altezero, s.r.o. & Dialog
 4B, Južná trieda, Košice mestská časť Juh, 04001, Slovak Republic
 Ph.: (421) 905-38-36-97.

Founders:

Altezero, s.r.o., 4B, Južná trieda, Košice mestská časť Juh, 04001, Slovak Republic
 Publishing Center "Dialog", 2 Club Street, Solonitseвка, 62370, Ukraine

The journal is abstracted in the following international databases: AGORA, AGRIS, AiritiLibrary, Baidu Scholar, Bielefeld Academic Search Engine (BASE), CAB Abstract, Central and Eastern European Online Library (CEEOL), Food Science and Technology Abstracts, Index Copernicus (ICV 2019 = 100,0), Google Scholar, J-Gate, OpenAIRE, Polska Bibliografia Naukowa, ResearchBib, ScienceOpen, The Central European Journal of Social Sciences and Humanities (CEJSH), Türk Eğitim İndeksi, Ulrichsweb Global Serials Directory, WorldCat.

Editor in Chief:

Kataev A., PhD (Economics), Ass. Prof.

Editorial Board:

Aksenova E., PhD (Techniques), Ass. Prof.
 Bobro N., PhD (Sociology), Ass. Prof.
 Bolotnaya O., PhD (Economics), Ass. Prof.
 Holoborodko K., Doctor of Science (Language), Prof.
 Golubov A., PhD (Law), Ass. Prof.
 Zelenskaya L., Doctor of Science (Education), Prof.
 Kolos N., Doctor of Science (Chemistry), Prof.
 Malenko E., Doctor of Science (Language), Prof.
 Palchyk O., PhD (Agricultural Science), Ass. Prof.
 Skrynkovskyy R., PhD (Economics), Prof.
 Horoshev A., PhD (History), Ass. Prof.
 Shatrovskiy A., PhD (Biology), Ass. Prof.

Editorial office 1:

4B, Južná trieda, Košice mestská časť Juh, 04001, Slovak Republic

Editorial office 2:

2 Club Street, Solonitseвка, 62370, Ukraine

E-mail: editor@pathofscience.org. Site: <http://pathofscience.org>

The journal is an international open-access, peer-reviewed electronic journal created to fully and promptly meet the information needs of the society in the knowledge gained in the course of research and development, research and design, design and technology and production activities of scientists and experts.

The journal publishes original research papers, review articles and short communications papers in Social, Technical, Natural sciences and Humanities. The scope of the problems of articles is not limited.

Responsibility for facts, quotations, private names, enterprises and organizations titles, geographical locations to be barred by the authors. The editorial office and board do not always share the views and thoughts expressed in the articles published.

TABLE OF CONTENTS

SECTION "LAW AND SECURITY"

Mariana Khmyz

The reputation of the Judge as a Prerequisite for the Formation of Trust and Respect for the Court (Judges): Ukraine's Experience	1001
[Репутація судді як передумова формування поваги та довіри до суду (суддів): досвід України]	1008
<i>(Language – Ukrainian)</i>	

Yevgen Golovin

The Identity of the Offender as an Element of Forensic Characteristics of Crimes Related to Human Trafficking	1009
[Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми]	1015
<i>(Language – Ukrainian)</i>	

SECTION "TECHNICS"

Yevhen Vistyzenko

Using CME and FCME Algorithms for the Task of Detecting Human Steps	2001
[Використання алгоритмів CME та FCME у задачі детектування кроків людини]	2013
<i>(Language – Ukrainian)</i>	

SECTION "ECONOMICS"

Lyudmila Dolgova, Sergii Danylchenko

Planning the Implementation of a Start-up Project in Terms of Business Development and Commercialization of Innovations	3001
[Планування реалізації стартап-проекту в умовах розвитку власного бізнесу та комерціалізації інновацій]	3006
<i>(Language – Ukrainian)</i>	

Aishatu Adamu Mazadu, Maryam Salihu Muhammad, Nneoma Iroaganachi

Cooperators Satisfaction with Cooperative Society Housing Activities in Jos	3007
<i>(Language – English)</i>	3015

SECTION "SPORTS"

Karyna Ianchuk, Oleksandr Tykhorskyi

Comparative Analysis of Psycho-Physiological Parameters of the Deaflympic Karate
Champion and Healthy Karate Women .....

4001

[Порівняльний аналіз психофізіологічних показників Дефлімпійської чемпіонки
з карате та здорових каратисток]

4006

(Language – Ukrainian)

SECTION "SOCIAL COMMUNICATION"

Maiia Ivanova

Scientific Events at the Vernadskyi National Library of Ukraine: Status, Trends .....

5001

[Наукові заходи в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського: стан,
тенденції]

5016

(Language – Ukrainian)

Репутація судді як передумова формування поваги та довіри до суду (суддів): досвід України

The reputation of the Judge as a Prerequisite for the Formation of Trust and Respect for the Court (Judges): Ukraine's Experience

Мар'яна Хмиз¹
Mariana Khmyz

¹ Lviv University of Business and Law
99 Kulparkivska Street, Lviv, 79021, Ukraine

DOI: [10.22178/pos.73-1](https://doi.org/10.22178/pos.73-1)

JEL Classification: K49

Received 29.07.2021
Accepted 26.08.2021
Published online 31.08.2021

Corresponding Author:
khmyz.mariana@ukr.net

© 2021 The Author. This article is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 License

Анотація. У статті розкрито практичні засади побудови репутації суддів як передумови формування поваги та довіри до суду та суддів, опираючись на досвід України. Встановлено, що загалом до суддів та судів, а також до органів судової гілки влади, існує доволі низький рівень довіри серед громадян та суспільства в цілому. З'ясовано, що особливу роль у формуванні позитивного ставлення громадян до органів судової гілки влади відіграють засоби масової інформації, оскільки зазвичай інформацію про суддів та суди громадяни одержують від них. Визначено, що довіра суспільства і громадян зокрема, виступає ключовим елементом потужності органів судової гілки влади, а також одним із головних показників ефективності діяльності, тому діяльність судової гілки влади в Україні повинна будуватись на довірі, повазі, а також впевненості громадян і суспільства в цілому. Встановлено, що головний вплив на підвищення рівня довіри громадян до діяльності органів судової гілки влади мають судді, на основі діяльності яких та законності здійснення правосуддя якими, формується рівень довіри громадян. Доведено, що повага до діяльності органів судової гілки влади залежить від: 1) професіоналізму суддів; 2) ефективності виконання судових рішень; 3) позитивного висвітлення інформації про діяльність суддів у ЗМС та його вплив на формування поваги до суддів і авторитетності судової влади у суспільстві; 4) поваги до суддів і органів судової гілки влади зі сторони політиків; 5) поваги до суддів і органів судової гілки влади зі сторони адвокатів; 6) особливостей очищення органів судової гілки влади від корупції; 7) поведінки суддів на момент розгляду судових справ; 8) поведінки суддів у особистому житті; 9) активної діяльності органів суддівського врядування щодо відстоювання позиції незалежності суддів; 10) прозорості діяльності органів судової влади. Установлено, що імідж суддів дає підстави на встановлення рівня довіри громадян до діяльності органів судової гілки влади. Зазначено, що перспективами подальших досліджень у цьому напрямі є дослідження практичних засад побудови репутації суддів як передумови формування поваги та довіри до суду та суддів у країнах Європи.

Ключові слова: суд; суддя; репутація судді; повага до суду (судді); довіра до суду (судді); правосуддя; судова влада; судова практика в Україні.

Abstract. The article reveals the practical principles of building the reputation of judges as a prerequisite for the formation of respect and trust in the court and judges, based on the experience of Ukraine. It is established that there is a relatively low level of trust in courts and judges and the judiciary in general among citizens and society as a whole. It was found that mass media play a unique role in shaping the positive attitude of citizens towards the judiciary, as citizens usually receive information about judges and courts from the media. It is determined that the trust of society and citizens, in particular, is a critical element of the capacity of the judiciary, as well as one of the main indicators of its efficiency, so the judiciary in Ukraine should be based on trust, respect and confidence of citizens and society as a whole. It is established that judges exert the primary influence on increasing the level of public confidence in

the activities of the judiciary, as it is these activities and the legality of the administration of justice that serve as the basis for forming the level of public confidence. It is proved that respect for the activities of the judiciary depends on 1) the professionalism of judges; 2) efficiency of execution of court decisions; 3) positive coverage of information about the activities of judges in mass media and its impact on the formation of respect for judges and the authority of the judiciary in the society; 4) respect for judges and bodies of the judiciary by politicians; 5) respect for judges and bodies of the judiciary by lawyers; 6) features of cleansing the judiciary from corruption; 7) conduct of judges at the time of consideration of court cases; 8) judges' behavior in private life; 9) active involvement of judicial governing bodies in defending the status of independence of judges; 10) transparency of the judiciary. It is established that the image of judges provides grounds for establishing the level of public credibility of the judiciary. It is noted that the prospects for further research in this area are to study the practical principles of building the reputation of judges as a prerequisite for the formation of respect and trust in the court and judges in Europe.

Keywords: court; judge; the judge's reputation; respect for the court (judge); trust in the court (judge); justice; judiciary; judicial practice in Ukraine.

ВСТУП

Практика показує, що на сьогодні ні у кого немає жодного сумніву стосовно того, що правосуддя, яке здійснюється на європейських засадах, базується на дотриманні принципу верховенства права. Тут доцільно зауважити, що принцип верховенства права виступає основою досягнення гідного рівня життя і розвитку держави. З огляду на такі засади, судова влада в Україні повинна бути не тільки незалежною, але і мати високий рівень авторитетності та довіри серед громадян та суспільства в цілому.

Низький рівень довіри громадян до діяльності органів судової гілки влади, зокрема і до суддів, свідчить про те, що судова влада не має авторитетності серед громадян і суспільства в цілому. Своєю чергою, авторитетність судової гілки влади та суддів зокрема виступає важливим аспектом формування репутації судів та суддів зокрема.

Таким чином, акцентуючи увагу на зазначеній вище проблематиці, необхідно відзначити, що вона є особливо актуальною на сьогодні і тому лежатиме в основі цього дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що проблеми репутації суддів виступають предметом досліджень багатьох науковців, зокрема ґрунтовні дослідження у цьому напрямку проводять О. Величко [1], О. Волянська [2], С. Горин [3], Л. Денисенко [4], В. Єгорова [5], О. Карий [6], В. Кравчук [7], О. Овсяннікова [8], І. Підкуркова [2], Н. Сташків [7], О. Сироїд [4], О. Трач [6],

О. Шаповалова [4], І. Фадєєва [4], Т. Федорів [9] та інші.

Так, В. Єгорова [5] стверджує, що репутація судді – це загально визнана та професійно оцінена суспільством риса поведінки судді як важливої посадової особи органу судової гілки влади.

Акцентуючи увагу на повазі до суду, на основі якої формується репутація суддів, В. Кравчук та Н. Сташків [7] наголошують, що повага виступає важливим принципом правової держави. Науковці також зауважують, що підвищення рівня авторитетності судової гілки влади, забезпечення її незалежності, посилення рівня довіри громадян до суду і судової гілки влади – це основні пріоритети формування репутації судді.

У ході аналізу сучасної теорії і дослідження практики в Україні у цьому напрямі встановлено, що проблематика захисту та забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у судочинстві, є ґрунтовно не розкритою та потребує проведення більш комплексних досліджень, зокрема з позиції аналізу законодавства України.

Метою статті є дослідження практичних засад побудови репутації суддів як передумови формування поваги та довіри до суду (суддів), опираючись на досвід України.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У контексті розкриття мети наукового дослідження доцільно звернути увагу на інформацію, представлену Центром Разумкова та Фо-

ндом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва у відповідності до замовлення, зробленого Центром політико-правових реформ. Так, у цій інформації зазначено, що до українських судів загалом є негативний рівень довіри у суспільстві – з огляду на те, судам довіряє 14% опитаних громадян, водночас 75% опитаних ствердили, що не мають довіри до громадян [10, 11].

З огляду на результати таких досліджень, необхідно зауважити, що особливу роль у формуванні позитивного відношення громадян до органів судової гілки влади відіграють засоби масової інформації (ЗМІ), оскільки зазвичай інформацію про суддів та суди громадяни одержують від засобів масової інформації.

Варто зауважити, що як повага, так і авторитетність судової гілки влади, тісно взаємопов'язана із довірою громадян. Довіра виступає, так би мовити, соціально-психологічною ознакою позитивних та водночас відкритих відносин між різними сторонами таких відносин, а також висвітлює переконання у тому, що інша сторона таких відносин є доброзичливою та порядною. Високий рівень довіри досить часто співставляється із поняттям «віра», оскільки механізм такої довіри не ґрунтується на раціональних аспектах, а на ірраціональних мотивах таких взаємовідносин [2].

Довіра суспільства і громадян зокрема виступає ключовим елементом потужності органів судової гілки влади, а також одним із головних показників ефективності діяльності цих органів. Діяльність судової гілки влади в Україні повинна будуватись на довірі, повазі, а також впевненості громадян і суспільства в цілому. Опіраючись на таку позицію, О. Овсяннікова [8] зауважує, що головною засадою стабільності та авторитетності державної влади, а особливо судової гілки влади, є переконання, які формуються у громадян стосовно правоти, об'єктивності, а також незалежності судової гілки влади. У таких умовах має місце позиція, коли громадяни можуть не поділяти рішення, ухвалені судом, але вони цілком погоджуються із тим, що таке рішення є законним, а також справедливим, оскільки вважають, що судова влада є авторитетною.

З огляду на зазначене вище, виникає питання: як все-таки досягти стану, за якого народ, а громадяни зокрема, вважатимуть органи

судової гілки влади, а суд зокрема, високоавторитетним у суспільстві ?

Акцентуючи увагу на такому питанні, необхідно зауважити, що рівень довіри громадян до діяльності органів судової гілки влади у значній мірі залежить від інформації про діяльність органів судової гілки влади, яку одержують громадяни. Дослідження дозволяють зауважити, що у засобах масової інформації розміщено досить значний обсяг інформації про діяльність органів судової гілки влади, яка досить часто відображає негативну сторону цієї діяльності. За таких обставин підривається авторитет деяких суддів, що фігурують у скандальних ситуаціях, та водночас авторитет судової гілки влади.

Практика показує, що досить часто учасниками скандальних ситуацій, за участю яких підривається авторитет судової гілки влади, є представники органів законодавчої та виконавчої влади, а також представники органів місцевого самоврядування.

Зважаючи на зазначене вище, необхідно відзначити важливість ухваленого Радою Європи Плану дій, в основі якого закладено встановлення способів спрямування, а також підтримки держав, що є членами Ради Європи, стосовно того, як повинні здійснюватися заходи посилення незалежності і неупередженості з боку судової гілки влади. Такий план дій Рада Європи ухвалила на 1253-у засіданні заступників міністрів Комітету міністрів 13 квітня 2016 року [12].

Так, Радою Європи рекомендовано розробити спеціальний кодекс етичної поведінки, правил якого повинні дотримуватись представники законодавчої та виконавчої гілок влади. Окрім того, Рада Європи наголошує на тому, що спеціально розроблені заходи мають сприяти забезпеченню порядку та законності процесу ухвалення судових рішень.

Однак, тут доцільно зауважити, що такі заходи, рекомендовані Радою Європи, поки що на державному рівні в Україні не впроваджені, тому не можна нічого сказати про вплив, який вони становлять на підвищення рівня поваги до суду, а також на підвищення рівня авторитетності і репутації органів судової гілки влади.

Враховуючи це, виникає думка, що ніякі рекомендації та програми не можуть вплинути на підвищення рівня довіри громадян до дія-

льності органів судової гілки влади, та до судів і суддів зокрема. Насамперед головний вплив на підвищення рівня довіри громадян до діяльності органів судової гілки влади мають судді, на основі діяльності яких та законності здійснення правосуддя якими, формується рівень довіри громадян. Довіра громадян до діяльності органів судової гілки влади формується та залежить від безпосередньої думки кожного громадянина, який звернувся до суду за захистом його прав. Тому, необхідно відзначити, що результати здійснення суддею правосуддя виступають головною умовою формування довіри громадян до суду і судді.

У такому контексті слід відзначити і те, що низький рівень довіри громадян до діяльності органів судової гілки влади та до судів і суддів зокрема має місце вже протягом багатьох років.

Розкриваючи особливості багаторічного низького рівня довіри громадян до діяльності органів судової гілки влади, необхідно звернути увагу на результати проведеного опитування суддів та адвокатів, при чому воно було анонімним та проводилось у рамках проекту Ради Європи, який мав назву «Посилення незалежності, ефективності та професіоналізму судової влади в Україні». Так, результати проведеного у вересні-жовтні 2014 року опитування суддів та адвокатів в Україні стосовно визначення загального стану незалежності суддів в Україні засвідчили, що повага до діяльності органів судової гілки влади залежить від професіоналізму суддів (таку відповідь зазначили 86,2% опитаних суддів). Про те, що повага до суддів, а також авторитетність судової влади у суспільстві залежить від виконання судових рішень відзначили 79,5% опитаних, а про позитивне висвітлення інформації про діяльність суддів у ЗМС та його вплив на формування поваги до суддів і авторитетності судової влади у суспільстві відзначили 69,7% опитаних. Серед інших варіантів, які впливають на формування поваги до суддів та авторитетності органів судової гілки влади, то це є [13]:

- повага до суддів і органів судової гілки влади зі сторони політиків (позицію відзначили 73,3% опитаних);
- повага до суддів і органів судової гілки влади зі сторони адвокатів (позицію відзначили 50,0% опитаних);

- очищення органів судової гілки влади від корупції (позицію відзначили 65,3% опитаних);
- поведінка суддів на момент розгляду судових справ (позицію відзначили 76,2% опитаних);
- поведінка суддів у особистому житті (позицію відзначили 64,8% опитаних);
- активна діяльність органів суддівського врядування щодо відстоювання позиції незалежності суддів (позицію висловили 58,7% опитаних);
- прозорість діяльності органів судової влади (позицію висловили 68,2% опитаних).

Акцентуючи увагу на зазначених вище засадах, у відповідності до яких формується повага до суддів, а також авторитетність органів судової гілки влади, необхідно зауважити, що судді повинні сповідувати відповідні цінності, а також у контексті здійснення правосуддя керуватись низкою принципів, зокрема принципом несправедливості, принципом неупередженості, принципом об'єктивності, принципом прозорості, принципом відкритості, принципом професіоналізму, принципом чесності, принципом порядності. У контексті дотримання зазначених вище принципів формується імідж судді. Своєю чергою, імідж судді дозволяє формувати у громадськості уявлення про його діяльність, а також відповідність її законним вимогам.

Поряд з тим, необхідно відзначити позицію О. Величко [1]. Так, науковець зазначає, що імідж органів судової гілки влади формується у свідомості населення чи у якійсь відповідній його частині. Імідж суддів дає підстави на встановлення рівня довіри громадян до діяльності органів судової гілки влади.

Таким чином, зауважимо, що імідж являє собою відповідний образ, який формується за результатами дій [6]. У ході зазначеного вище, доцільно стверджувати, що роль ЗМІ у представленні інформації про діяльність суду є доволі визначальною. За таких засад, виходячи із інформації, представленої у ЗМІ, у суспільстві формується позиція про незалежність органів судової гілки влади.

При чому, необхідно зазначити, що така позиція формується у негативному ракурсі, внаслідок чого знижується рівень довіри громадян до діяльності органів судової гілки влади.

З однієї сторони засоби масової інформації можуть виступати так би мовити певним контролюючим суб'єктом, а з іншої – суттєво підривати авторитет і знижувати рівень довіри суспільства до органів судової гілки влади та суддів і судів зокрема [4]. Тут насамперед потрібно зауважити, що питання того, які функції ЗМІ відіграють стосовно формування позитивного відношення суспільства до діяльності органів судової гілки влади та суддів і судів зокрема, внаслідок чого формується імідж цих органів, є доволі дискусійними.

Значення формування іміджу суддів є певним чином тотожне поняттю формування репутації суддів. Так, репутація суддів являє собою певну громадську думку стосовно них [14]. Акцентуючи увагу на загальному трактуванні поняття «імідж», зауважимо, що це відповідна оцінка, яку надають комусь стосовно його дій [15]. Своєю чергою, згідно інформації, представленій у [3], необхідно відзначити, що репутація виступає певною спільною позицією про рівень якості діяльності суддів та законність здійснення ними правосуддя.

У ході розкриття мети дослідження слід також звернути увагу на інформацію, представлену у джерелі [13]. Так, за дослідженнями, представленими у Моніторингу стану незалежності суддів в Україні [13] репутація органів судової гілки влади має включати позицію ідентичності усередині самої судової влади, а також усвідомлення і розуміння того, які цінності мають органи судової гілки влади та яку місію у суспільстві вони виконують. Своєю чергою, імідж, або ж іншими словами образ, формується суспільством у свідомості його громадян, перш за все, за допомогою ЗМІ, а також RP-технологій, що використовуються прес-службами.

Тут необхідно зауважити, що імідж у певній мірі є дещо складнішим поняттям за поняття «репутація», окрім цього, більш поверхневим поняттям. Так, О. Величко [1] зауважує, що імідж формує візуальне бачення у суспільстві стосовно дій суддів. Своєю чергою, поняття «репутація» виступає більш ширшим поняттям, ніж поняття «імідж», оскільки увага цієї категорії зорієнтована насамперед на морально-етичні якості суддів, тобто на неупередженість, незалежність, справедливість, старанність тощо. Такі якості повинні висвітлю-

ватись у поведінці суддів, а також бути явно видимі для суспільства.

Репутація у порівнянні із іміджем не дає шансу на її представлення, а також демонстрацію, тому що формування репутації виступає доволі тривалим процесом, оскільки репутацію треба заслужити, а імідж можна сформувати. Репутацію можна створити відповідними діями і вчинками, але не лише словами чи ідеями.

Для того, щоб стати суддею, ця особа має відповідати мінімум двом основним критеріям. По-перше, бути компетентною, а, по-друге – добросовісною. Будучи компетентною, така особа розкриває у собі риси професійності, що є особливо необхідними для неї як кандидата, що претендує на посаду судді, чи вже перебуває на такій посаді. Своєю чергою, риса добросовісності повинна відповідати окресленим вимогам, які протиставляються морально-етичним якостям.

За результатами проведених досліджень необхідно зазначити, що компетентність та добросовісність виступають важливими ознаками, якими першочергово повинен володіти суддя. Такі ознаки є необхідними насамперед на етапі призначення кандидатів на посади суддів.

Окрім того, завдяки наявності таких ознак у суддів вимірюється рівень справедливості органів судової гілки влади. Статус судді з однієї сторони зобов'язує, а з іншої обтяжує суддю поза межами здійснення ним правосуддя. З огляду на те, суддя аж ніяк не може допустити того, щоб у ньому зневірилось суспільство.

Тут необхідно зауважити, що і приватне життя судді також має відповідати певним рамкам та стандартам справедливості і пристойності, при чому вони мають бути значно вищими за рамки, які ставляться до інших представників органів державної влади. Судді не мають права на вчинки, які прямо чи опосередковано підривають авторитетність судової гілки влади.

Акцентуючи увагу на зазначеному вище, необхідно також відзначити і те, що репутація порядного і чесного судді має формуватися із самого початку здійснення ним діяльності, обумовленої такою посадою. Врахувати необхідно і те, що за діяльністю суддів завжди ведеться нагляд, зокрема і зі сторони ЗМІ. Під

нагляд також потрапляє приватне життя судді, тому у контексті формування позитивної репутації у суспільстві кожен суддя має на це звернути увагу.

Варто зауважити, що один суддя своєю неналежною поведінкою може підірвати авторитетність усієї системи гілки судової влади і, як наслідок, серед громадян та суспільства в цілому знижується рівень довіри до законності та справедливості здійснення правосуддя суддями. З огляду на те, потрібно зазначити, що поведінка одного судді негативно відобразиться на довірі до суду, у якому такий суддя здійснює правосуддя, а також і на цілій судовій системі. Водночас позитивна репутація судді у суспільстві підвищує рівень довіри до діяльності органів судової гілки влади.

Розкриваючи особливості побудови репутації судді, як важливої передумови формування поваги та довіри до суду та судді, потрібно відзначити і важливість положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [16]. Так, відповідно до статті 56 «Права та обов'язки судді» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [16], одним із основних обов'язків судді є додержання правил суддівської етики, зокрема виявлення і підтримування на високому рівні стандартів поведінки у професійній діяльності з ціллю забезпечення формування високого рівня довіри до діяльності суду.

У контексті зазначеного вище, необхідно зауважити і те, що на формування бездоганної репутації впливає безліч факторів, серед яких особливе значення мають насамперед зовнішні. До прикладу, часто виникають ситуації, коли громадяни є не задоволені тим, що підозрюваному обрано не відповідний на їх думку запобіжний захід. У такому випадку частими є ситуації протесту проти таких запобіжних заходів, які обрали судді, тому, як наслідок, відбуваються протести прямо під дверима кабінетів суддів. Важливу роль у таких протестах також виконують ЗМІ, оскільки саме завдяки їм одержується інформація про особливості запобіжних заходів, які обрані підозрюваним.

За зазначених вище умов підривається репутація суддів. Негативним чинником впливу на падіння репутації судді виступають ЗМІ. У практиці існує досить багато випадків, коли представники ЗМІ через незнання основ законодавства своєю поведінкою негативно

впливають на падіння довіри до органів судової гілки влади, а також понижують рівень авторитетності їх у суспільстві.

ВИСНОВКИ

За результатами аналізу літературних джерел і дослідження практики в Україні розкрито практичні засади побудови репутації суддів як передумови формування поваги та довіри до суду та суддів, і на основі цього встановлено, що:

- загалом до суддів та судів, а також до органів судової гілки влади, існує доволі низький рівень довіри серед громадян та суспільства в цілому;

- особливу роль у формуванні позитивного ставлення громадян до органів судової гілки влади відіграють засоби масової інформації, оскільки зазвичай інформацію про суддів та суди громадяни одержують від них;

- довіра суспільства і громадян зокрема, виступає ключовим елементом потужності органів судової гілки влади, а також одним із головних показників ефективності діяльності, тому діяльність судової гілки влади в Україні повинна будуватись на довірі, повазі, а також впевненості громадян і суспільства в цілому (необхідно відзначити, що довіра громадян до діяльності органів судової гілки влади формується та залежить від безпосередньої думки кожного громадянина, який звернувся до суду за захистом його прав);

- головний вплив на підвищення рівня довіри громадян до діяльності органів судової гілки влади мають судді, на основі діяльності яких та законності здійснення правосуддя якими, формується рівень довіри громадян;

- повага до діяльності органів судової гілки влади залежить від: професіоналізму суддів; ефективності виконання судових рішень; позитивного висвітлення інформації про діяльність суддів у ЗМІ та його вплив на формування поваги до суддів і авторитетності судової влади у суспільстві; поваги до суддів і органів судової гілки влади зі сторони політиків; поваги до суддів і органів судової гілки влади зі сторони адвокатів; очищення органів судової гілки влади від корупції; поведінки суддів на момент розгляду судових справ; поведінки суддів у особистому житті; активної діяльності органів суддівського вряду-

вання щодо відстоювання позиції незалежності суддів; прозорості діяльності органів судової влади;

- імідж суддів дає підстави на встановлення рівня довіри громадян до діяльності органів судової гілки влади.

Перспективами подальших досліджень у цьому напрямі є дослідження практичних засад побудови репутації суддів як передумови формування поваги та довіри до суду та суддів у країнах Європи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES

1. Velychko, O. (2013). *Pozytyvnyi imidzh sudovoi vlady Ukrainy ta yoho strukturni elementy* [Positive image of department judicial of Ukraine and him structural elements]. *Aktualni problemy prava: teoriia i praktyka*, 26, 210–218 (in Ukrainian)
[Величко, О. (2013). Позитивний імідж судової влади України та його структурні елементи. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*, 26, 210–218].
2. Volianska, O., & Pidkurkova, I. (2018). Trust to court as a factor of trust to public authority: international and national measurements. *The Bulletin of Yaroslav Mudryi National Law University. Series: Philosophy, Philosophies of Law, Political Science, Sociology*, 2(37), 151–165. doi: 10.21564/2075-7190.37.133567
3. Gorin, S. (2008). *Imidzhelohiya i reputaciologiya: skhodstvo i otlichiya* [Imageology and reputationology: similarities and differences]. *Korporativnaya imidzhelohiya*, 1, 72–77 (in Russian)
[Горин, С. (2008). Имиджелогия и репутациология: сходство и отличия. *Корпоративная имиджелогия*, 1, 72–77].
4. Syroid, O., Denysenko, L., Shapovalova, O., & Fadieieva, I. (2015). *Buty suddeiu* [To be a judge]. Retrieved from <http://www.nsj.gov.ua/files/1444391019To%20be%20a%20Judge.pdf> (in Ukrainian)
[Сироїд, О., Денисенко, Л., Шаповалова, О., & Фадєєва, І. (2015). *Бути суддею*. URL: <http://www.nsj.gov.ua/files/1444391019To%20be%20a%20Judge.pdf>.
5. Yehorova, V. (2010). *Obov'iazky suddiv sudiv zahalnoi yurysdyktsii* [Duties of judges of courts of general jurisdiction]. *Visnyk NTUU "KPI". Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo*, 1(5), 112–117 (in Ukrainian)
[Єгорова, В. (2010). *Обов'язки суддів судів загальної юрисдикції*. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*, 1(5), 112–117].
6. Trach, O., & Karyi, O. (2011). *Imidzh, brend ta reputatsiia: yikh vzaiemozv'iazok i vplyv na rozvytok terytorii, orhanizatsii ta okremykh osib*. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika"*, 706, 182–187 (in Ukrainian)
[Трач, О., & Карий, О. (2011). *Імідж, бренд та репутація: їх взаємозв'язок і вплив на розвиток територій, організацій та окремих осіб*. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*, 706, 182–187].
7. Kravchuk, V., & Stashkiv, N. (2017). *Povaha do sudu yak odyin iz pryntsyypiv pravovoi derzhavy* [Respect for the court as one of the principles of a legal state]. *Aktualni problemy pravoznavstva*, 4(12), 27–33 (in Ukrainian)
[Кравчук, В., & Сташків, Н. (2017). *Повага до суду як один із принципів правової держави*. *Актуальні проблеми правознавства*, 4(12), 27–33].
8. Ovsianikova, O. (2014). *Sudova vlada ta hromadska dumka: do postanovky problemy* [Judiciary and public opinion: to the problem]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Pravo*, 3(28), 150–153 (in Ukrainian)
[Овсяннікова, О. (2014). *Судова влада та громадська думка: до постановки проблеми*. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*, 3(28), 150–153].
9. Fedoriv, T. (2011). *Spivvidnoshennia poniat "imidzh" ta "reputatsiia" u derzhavnomu upravlinni* [Correlation between the concepts of "image" and "reputation" in public administration].

- Derzhavne upravlinnia: teoriia i praktyka, 1*. Retrieved from <http://academy.gov.ua/ej/ej13/txts/Fedoriv.pdf> (in Ukrainian)
[Федорів, Т. (2011). Співвідношення понять «імідж» та «репутація» у державному управлінні. *Державне управління: теорія і практика, 1*. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej13/txts/Fedoriv.pdf>].
10. Fond Demokratychni initsiatyvy imeni Ilka Kucheriva. (2019, July 12). *Sudova reforma ochyma hromadian: shcho mozhe pozytyvno vplynuty na doviru do sudu?* [Judicial reform through the eyes of citizens: what can positively affect the credibility of the court?] Retrieved from <https://rpr.org.ua/news/sudova-reforma-ochyma-hromadyan-scho-mozhe-pozytyvno-vplynuty-na-doviru-do-sudu> (in Ukrainian)
[Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва. (2019, Липень 12). *Судова реформа очима громадян: що може позитивно вплинути на довіру до суду?* URL: <https://rpr.org.ua/news/sudova-reforma-ochyma-hromadyan-scho-mozhe-pozytyvno-vplynuty-na-doviru-do-sudu>].
11. Razumkov tsentr. (2020). *Stavlennia hromadian Ukrainy do sudovoi vlady* [Attitude of Ukrainian citizens to the judiciary]. Retrieved from <https://rm.coe.int/zvitsud2020/1680a0c2d7> (in Ukrainian)
[Разумков центр. (2020). *Ставлення громадян України до судової влади*. URL: <https://rm.coe.int/zvitsud2020/1680a0c2d7>].
12. Rada Yevropy. (2016, Kviten). *Plan dii Rady Yevropy shchodo posylennia nezalezhnosti ta neuperedzhenosti sudovoi vlady* [Council of Europe Action Plan to Strengthen the Independence and Impartiality of the Judiciary]. Retrieved from <http://rsu.gov.ua/uploads/article/plan-dijzmicnennanezalezhnosti-su-9fc2c6af1d.pdf> (in Ukrainian)
[Рада Європи. (2016, Квітень). *План дій Ради Європи щодо посилення незалежності та неупередженості судової влади*. URL: <http://rsu.gov.ua/uploads/article/plan-dijzmicnennanezalezhnosti-su-9fc2c6af1d.pdf>].
13. Aleksieiev, A. (Ed.). (2014). *Monitorynh stanu nezalezhnosti suddiv v Ukraini* [Monitoring the state of independence of judges in Ukraine]. Kyiv: Adef (in Ukrainian)
[Алексеев, А. (Ред.). (2014). *Моніторинг стану незалежності суддів в Україні*. Київ: Адеф].
14. Bilodid, I. (Ed.). (1977). *Slovyk ukrainskoi movy* [Dictionary of the Ukrainian language] (Vol. 8). Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian)
[Білодід, І. (Ред.). (1977). *Словник української мови* (Т. 8). Київ: Наукова думка].
15. Merriam-Webster, Inc. (1995). *Webster's New Complete Thesaurus*. New York: Smithmark Publishers.
16. Pro sudoustrii i status suddiv [On the Judiciary and Status of Judges] (Ukraine), 02.06.2016, No 1402-VIII. Retrieved April 1, 2021, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#n1589> (in Ukrainian)
[Про судоустрій і статус суддів (Україна), 02.06.2016, № 1402-VIII. Актуально на 01.04.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#n1589>].

Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми

The Identity of the Offender as an Element of Forensic Characteristics of Crimes Related to Human Trafficking

Євген Головин¹
Yevgen Golovin

¹ *University of State Fiscal Service of Ukraine*
31 Universytetska street, Irpin, 08205, Ukraine

DOI: [10.22178/pos.73-3](https://doi.org/10.22178/pos.73-3)

LCC Subject Category: [K1-7720](#)

Received 25.07.2021
Accepted 26.08.2021
Published online 31.08.2021

Corresponding Author:
kashkinlaw@gmail.com

© 2021 The Author. This article is licensed under a [Creative Commons Attribution 4.0 License](#)

Анотація. Статтю присвячено дослідженню даних про особу злочинця як елемента криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми. Автор здійснює спробу визначити основні риси, притаманні злочинцю, який вчиняє злочин, пов'язаний з торгівлею людьми. Основна увага приділяється конструюванню його криміналістичного портрету. Встановлено, що завдяки визначенню характерних ознак особи злочинця стає можливою побудова криміналістичних версій під час розслідування, використання певних тактичних прийомів при проведенні процесуальних дій.

Ключові слова: торгівля людьми, криміналістична характеристика злочинів, особа злочинця, особистість, організована злочинність..

Abstract. The article is devoted to the study of data on the identity of the offender as an element of forensic characteristics of crimes related to human trafficking. The author tries to identify the main features of a criminal who commits a crime related to human trafficking. The primary attention is paid to the construction of his forensic portrait. It is established that due to the definition of the characteristic features of the criminal, it becomes possible to build forensic versions during the investigation to use specific tactics in carrying out procedural actions.

Keywords: human trafficking; criminological characteristics of crimes; identity of the offender; personality; organized crime.

ВСТУП

Одним із елементів криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, є особа злочинця. Важливість даної криміналістичної характеристики полягає в тому, що будь-який злочин, будучи дією (бездіяльністю) конкретної особи, безпосередньо залежить від її сутнісних характеристик та особливостей, які формують особистість. Особистість є джерелом, суб'єктивною причиною дій (бездіяльності), в тому числі і злочинних. Оскільки особистість формується в процесі діяльності, то особа злочинця – це особистість людини, що вчинила не окреме правопорушення, а систему злочинних дій, тобто злочинну діяльність [1, с. 83]. Знаючи характерні риси особи злочинця, в рамках конкретних видів і груп злочинів, стає мож-

ливим розробити окремі криміналістичні методики з розслідування таких злочинів.

Аналіз особи злочинця в криміналістичному аспекті має за мету виявлення і оцінку її характеристик, які призводять до прояву злочинної поведінки. В цілому, питання про особу злочинця, є одним з найважливіших в криміналістичній характеристиці злочинів. Дослідження особи злочинця оптимізує процес висунення слідчих (розшукових) версій і забезпечує обрання найбільш оптимальних тактичних прийомів проведення окремих слідчих (розшукових) дій при розслідуванні. За допомогою аналізу поведінки та психології злочинця можна встановити дійсні причини й умови вчиненого злочину, оцінити суспільну небезпеку злочинця, здійснити правильну кримінально-правову кваліфікацію вчинено-

го і, як наслідок, призначити справедливе покарання [1, с. 82]. Вивченням особи злочинця як елемента криміналістичної характеристики злочину займалися такі відомі вчені криміналісти, як: В. Бахін, В. Кузьмічов та ін. Однак з боку науковців питанням розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми достатньо уваги приділено не було. Це вказує на необхідність удосконалення правоохоронної діяльності з позиції висвітлення відомостей про особу «торгівця людьми», що і визначає актуальність даної теми.

Метою статті є визначення особи злочинця як елемента криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Особа злочинця є складним, інтегруючим і багатовекторним поняттям, яке складається: по-перше, з великого переліку властивостей особи, яка скоїла злочин; по-друге, з взаємозв'язків цих властивостей між собою; по-третє, з взаємозв'язків цих властивостей з іншими елементами криміналістичної характеристики. Все це призводить до того, що в науці існує низка визначень особи злочинця, які можна об'єднати за трьома ознаками [2, с. 154]:

- формальна ознака передбачає підхід, за яким особа злочинця розглядається як особа людини, яка вчинила злочин, з наданням їй цілісної характеристики;
- змістовна ознака передбачає окрему характеристику особи злочинця у зв'язку з учиненням нею злочину та наявністю причинного зв'язку між суспільно небезпечним діянням та особою;
- формально-змістовна ознака – та, за якою виділяється стан особи в момент учинення злочину, а саме коли до та після вчинення злочину (часовий термін) особа не може вважатися «особою злочинця».

У нашому дослідженні ми присвяtimo свою увагу формальній ознаці, яка включає: біологічні властивості, соціальні властивості і психологічні риси.

На першому етапі криміналістичного вивчення особи злочинця, тобто на етапі збирання даних про те, хто ж скоїв злочин пов'язаний з торгівлею людьми, на передній

план виступають біологічні властивості особи.

Наявність у індивіда численних біологічних властивостей забезпечує його біологічну індивідуальність. До біологічних властивостей особи відносять: антропологічні ознаки (раса, стать, вік); фізичні особливості (розміри тіла і його структурно-механічні властивості); зовнішня анатомія тіла і функціонально-анатомічні особливості; біохімічні особливості; фізіологічні особливості нервової системи; патологічні аномалії виділених елементів [12, с. 69–70]. Різноманітність біологічних властивостей накладають відбиток на особистість і в певній мірі регулюють всі якісні її прояви, щодо скоєного злочину, тобто по суті визначають біологічну індивідуальність особи злочинця. З метою встановлення особи злочинця широко використовуються виявленні відбитки пальців, різні виділення організму людини, а також риси його зовнішності, індивідуальні фізичні особливості і т. д., що відобразилися в об'єктах матеріальної обстановки на місці злочину.

Дослідження складу засуджених за злочини, пов'язані з торгівлею людьми показало, що серед торговців переважають чоловіки (65,5 %). Вік таких осіб різний, але, як правило, знаходиться в двох діапазонах: від 18 до 30 років (44,8 %) і 30 до 50 років (44,8 %). Як показує аналіз статистичних даних торговці людьми це люди з уже сформованим характером, переконаннями, деформованими моральними принципами і ціннісними орієнтирами.

Соціальні властивості виражають сутність людини, визначають соціальну позицію індивіда, його місце у конкретній соціальній системі. Вони характеризують особу як представника класу, нації, різних громадських та економічних відносин і т. д. У загальногромадянській сфері – це прізвище, ім'я, по батькові, дата і місце народження, соціальний статус, освіта, приналежність до тієї чи іншої партії, громадської організації; у виробничій – професія, рід занять, трудовий стаж, а також національна приналежність, сімейний стан і склад сім'ї, матеріальне становище, місце проживання, коло знайомих, зв'язки і т. д. [12, с. 69].

Проведене нами дослідження встановило, що особи, засуджені за злочини, пов'язані з торгівлею людьми, володіли наступним рівнем

освіти: повну загальну освіту мали 55,1 % засуджених, професійно-технічну – 10,3 %, вищу освіту – 27,5 %. Переважна більшість із них є громадянами України (79,3 %). Як ми бачимо, особи, які торгують людьми, мають невисокий освітній рівень, як правило, повну загальну середню освіту. Важливе значення мають дані про рід занять осіб торговців людьми, які свідчать про те, що 58,6 % всіх засуджених ніде не працювали під час вчинення злочину. За нинішньої нестабільної економічної ситуації, ускладненої періодичними карантинними обмеженнями у зв'язку з пандемією COVID-19, людям із середньою освітою, які не мають професії, важко знайти роботу, тому вони наважуються на вчинення злочинів, у тому числі пов'язаних із торгівлею людьми (часто виступаючи вербувальниками, посередниками чи перевізниками).

Аналіз складу засуджених свідчить, що торгівлею людьми займаються, здебільшого, раніше несудимі особи. На частку раніше судимих осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності за торгівлю людьми в 2020 році, припадає 0 % від загальної їх кількості.

Слід акцентувати увагу на тому, що в Україні переважна більшість розкритих злочинів даної категорії пов'язана з примусовою працею. У вітчизняній науці під примусовою працею розуміють працю, до якої особа примушується насильством чи будь-яким іншим способом і внаслідок якої відбувається присвоєння матеріальних результатів її праці (зокрема прибутку) власником засобів виробництва [9, с. 444]. Подібні випадки становлять близько 80 % від загальної кількості злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, та, як правило, мають місце по відношенню до представників соціально-вразливих верств населення. Звичайно, особу торговця людьми не слід зводити лише до людини, яка продала (купила) тільки «трудоу силу». У практиці правоохоронних органів зустрічаються випадки, коли торгівля людьми полягає в продажу матір'ю своєї дитини. Особливо варто відзначити той факт, що в Україні дозволене сурогатне материнство, основним елементом законності якого є необхідність присутності в народженої дитини ДНК одного з батьків. Як свідчить аналіз кримінальних проваджень, не всі сурогатні матері використовують біологічний матеріал майбутніх покупців, чим порушують українське законодавство та підпадають під дію ст. 149 КК України. Слід зазна-

чити, що для осіб, які продають своїх дітей, так само як і для сурогатних матерів, притаманні приватновласницькі устремління, корисливо-споживчі погляди на життя. Різниця між ними лише в одному: другі, на відміну від перших, діють в рамках правового поля.

Аналіз звітів Національної поліції України, Служби безпеки України, статистичних оглядів та досліджень, проведених Міністерством соціальної політики України, а також практики розслідування злочинів пов'язаних з торгівлею людьми, дозволяє нам розділити осіб злочинців на дві кваліфікаційні групи. До першої групи ми віднесли осіб, які скоїли єдиноразовий акт торгівлі людьми (як правило, відносно своєї дитини). До другої – осіб, які скоїли злочин у складі групи, організованої групи, злочинної організації, для яких торгівля людьми є одним з видів злочинного промислу.

Зарубіжний досвід по боротьбі з організованою злочинністю, наочно свідчить про те, що процес торгівлі людьми в сучасному світі недоступний індивідуальній злочинній діяльності, оскільки сучасна работоргівля складна й багатоаспектна, потребує консолідованих зусиль багатьох осіб, залучення достатньої кількості капіталу, у тому числі для забезпечення підтримки владних структур та укладення безлічі домовленостей. Останнім часом даний вид злочину швидко розвивається, він перетворився на надприбутковий «бізнес» для транснаціональної організованої злочинності [11, с. 126]. Торгівля людьми на сьогодні є невід'ємним елементом організованої злочинності, індивідуальна ж злочинна діяльність, пов'язана з торгівлею людьми, поодинокі.

Висока мотивація злочинців на досягнення протиправного результату, організаційно-складний характер підготовки, вчинення і приховування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, протидія винних розслідуванню, – всі ці обставини перешкоджають виявленню та розслідуванню злочинів даного виду, про що свідчить і статистика, згідно з якою серед усіх засуджених за злочини, пов'язані з торгівлею людьми, 55,2 % скоїли його у складі групи або організованої групи.

Групи, організовані групи та злочинні організації, які займаються торгівлею людьми, величезними неоднорідні за своєю чисельністю, масштабами діяльності, технічною оснащеністю

та іншими показниками. Без перебільшення можна констатувати, що работоргівля є найбільш залежною від впливу організованої злочинності, а торгівля людьми в більшості випадків є організованим злочином. Торгівля людьми все частіше потрапляє до сфери інтересів міжнародних злочинних угруповань. При цьому рівень їх конспірації настільки високий, що виявити всіх учасників злочинного ланцюга вдається лише в поодиноких випадках. Важливим фактором є і те, що в країні існують як легальні, так і нелегальні структури, що спеціалізуються на наданні послуг торговцям людьми. Найбільш поширеними видами компаній, які можуть служити прикриттям для торгівлі людьми, є: шлюбні агентства, агентства з працевлаштування, туристичні агентства, готелі і т. д.

Залежно від функції суб'єктів у механізмі злочинної діяльності, можна виділити їх наступні категорії:

Організатори злочинної діяльності – особи, які організують процес торгівлі людьми. При цьому організатор не завжди може бути безпосереднім керівником даної злочинної діяльності. Але ті й інші, характеризуються не тільки зв'язками, а й авторитетом у злочинному середовищі та владних структурах, високим рівнем освіти, наявністю широкого кола знайомих, друзів та родичів. Дані риси дозволяють організаторам створювати структурні підрозділи злочинного формування на основі родинних, національних та інших зв'язків.

Керівники злочинної діяльності – особи, які керують процесом торгівлі людьми та їх експлуатацією. Характеристики даних осіб забезпечувального рівня визначаються завданнями, поставленими перед ними організатором. Для керівників характерні: зв'язок з кримінальними елементами, наявність судимості, організаторські здібності, твердість характеру, рішучість і т. д.

Вербувальники. Дана категорія підшукує, відбирає та схиляє, наприклад, жінок для виїзду в регіон (країну) передбачуваної роботи, де в подальшому інші спільники (перевізники, покупці або безпосередньо організатори) обмежують свободу жертви, продають її або експлуатують; вербувальники, як правило, є співвітчизниками жертв торгівлі людьми.

Далі йдуть посередники, більшість яких також походить з тієї ж країни, що й жертви торгівлі. Завдяки наявності цілої мережі взаємопов'язаних посередників утворюється канал переправлення жертв торгівлі людьми від місця їх вербування до місця експлуатації. Ступінь стійкості існування такого злочинного каналу, його пропускна здатність та кількість посередників визначаються, в першу чергу, розмахом злочинної діяльності. У якості посередників виступають охоронці, перевізники-контрабандисти, господарі або власники квартир, де переховуються або накопичуються перед відправкою «споживачам» завербовані чи куплені громадяни, та ін. Кожна з цих осіб має свої характерні особливості. Так, особи, які виконують охоронні функції, як правило, мають гарний фізичний стан, вміють поводитися зі зброєю, водити автотранспортні засоби і т. д. Вони мають твердий характер, є жорсткими і т. д.

Особливою категорією посередників є корумповані співробітники органів влади та управління, які живуть за стандартами подвійної моралі. Ступінь їх суспільної небезпеки надзвичайно великий, оскільки вони здійснюють кваліфіковану протидію розслідуванню та попередженню злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми.

Консультанти. В даному випадку мова йде про осіб, які: а) використовують свої зв'язки серед чиновників консульських і паспортно-візових служб; б) сприяють отриманню необхідних документів для виїзду за кордон; в) сприяють у реєстрації потерпілих за місцем їх перебування; г) приховують відомі їм факти порушення міграційного законодавства.

Перевізники. Дана категорія суб'єктів злочинної діяльності безпосередньо переміщує жертв торгівлі людьми через державний кордон або в інший регіон для доставки їх покупцям. При проведенні міжнародних операцій, пов'язаних з торгівлею людьми, перевізники можуть не бути безпосередніми членами злочинного угруповання. Практика розслідування знає, наприклад, випадки використання для перевезення людей контрабандистів або місцевих жителів, які добре знають обстановку на кордоні та місцеві умови [3, с. 56–57]. При підборі виконавців для переміщення «живого товару», залучаються особи, які нерідко мають судимість та зв'язки з кримінальними елементами за ознаками спорід-

неності, знайомства і т.д. Як правило, зазначені особи перебувають у важкому матеріальному становищі, в ряді випадків вони не інформуються про злочинну діяльність угруповання, виконуючи окремі доручення за грошову винагороду.

Заключна ланка злочинного ланцюжка – особи, які приймають жертв за кордоном або в іншому місті всередині країни. При цьому покупці можуть виступати як в ролі подальших експлуататорів, так і в ролі продавців у разі, якщо їх мета полягає в перепродажу людей (перекупники «живого товару»). Нерідко покупці виконують обидві вищезгадані функції, але в різний час: використавши працю жертв деякий час, вони можуть перепродати їх іншим особам та організаціям. У ролі покупців можуть виступати як фізичні особи (сутенери, приватні підприємці, що займаються будівництвом і наданням інших видів послуг), так і юридичні (агентства дозвілля, клуби, компанії, де необхідна дешева чи безкоштовна робоча сила, наприклад, будівельні компанії) [10, с. 122–123].

Слід зауважити, що при всьому різноманітті суб'єктів у механізмі злочинної діяльності, пов'язаної з торгівлею людьми (залежно від досвіду, віку, освіти, рольових функцій і т. д.) їх всіх об'єднує корислива мотивація злочинних дій. Учасники торгівлі людьми готові на все заради отримання вигоди, ставлячи на карту своє особисте життя, свою родину та благополуччя в суспільстві. Це відбувається тому, що «людський промисел» приносить колосальний прибуток. Відзначимо, що корислива мотивація притаманна саме торговцям людьми, покупці купують «живий товар» з метою сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, втягнення у злочинну діяльність, залучення до боргової кабали, усиновлення (удочеріння), використання у збройних конфліктах і т. д.

Чим більш розгалужена структура організованих груп та злочинних організацій, тим більше суб'єктів задіяно в механізмі злочинної діяльності, і тим складніше виявити й розкрити злочини, пов'язані з торгівлею людьми. Наприклад, за 2020 рік в групі перебувало 34,5 % засуджених, у складі організованої групи – 20,7 %, а в складі злочинної організації – жодного. Складність виявлення злочинів вчинених організованою групою злочинністю пов'язана з рівнем її організації, згурто-

ваності й технічної оснащеності. При цьому у всьому світі злочини, вчинені організованою групою злочинністю, признаються найнебезпечнішими для людського суспільства.

Аналіз правозастосовчої практики свідчить про те, що в Україні розкриваються найпримітивніші злочини, пов'язані з торгівлею людьми (продаж власної дитини, використання в трудовому рабстві при веденні господарства людей без постійного місця проживання і т. п.), які не передбачають організаційно-складного характеру підготовки, здійснення та приховування злочинів. Про скоєні злочини правоохоронцям стає відомо або безпосередньо від жертв торгівлі людьми, які змогли втекти з трудового рабства, або через спроби продажу через Інтернет, які виводять торговців людьми на правоохоронців. В 79,3 % випадках у суду, з урахуванням обставин справи, не виникло переконання в тому, що для виправлення особи злочинця існує необхідність реального виконання покарання, у зв'язку з чим засуджені були звільнені від покарання з випробуванням.

ВИСНОВКИ

Виходячи з цього, можна зробити висновок, що якість боротьби з організованою злочинністю, яка бере участь у торгівлі людьми, знаходиться на вкрай низькому рівні. Дані злочини, вчинені організованими групами – кісткою організованої злочинності в Україні, – навіть не виявляються. При цьому, як свідчать дані міжнародних організацій та правоохоронних структур, саме організовані групи є тим містком, який поставляє «живий товар» з нашої держави в країни ЄС.

Підсумовуючи варто зазначити, що торгівля людьми – це соціальне явище, пов'язане з певною поведінкою людей. Пояснити таку антигромадську поведінку, виявити її детермінанти, розробити ефективні способи попередження і т. д. можна лише глибоко вивчивши всі обставини, які характеризують торговця людьми як індивіда та особистість. Виявлення ознак, притаманних особі злочинця як елементу криміналістичної характеристики, сприяє вибору тактики і методики проведення окремих слідчих (розшукових) дій та результативності профілактичної діяльності слідчого у справах, пов'язаних з торгівлею людьми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES

1. Byshevets, O., & Romanenko, T. (2016). *Osoba zlochyntsia yak element kryminalistychnoi kharakterystyky shakhraistv, shcho vchyniautsia v merezhi Internet* [Criminal personality as a part of criminalistic characteristic of fraud committed on the Internet]. *Visnyk kryminalnoho sudochynstva*, 1, 81 – 87 (in Ukrainian)
[Бишевец, О., & Романенко, Т. (2016). Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики шахрайств, що вчиняються в мережі Інтернет. *Вісник кримінального судочинства*, 1, 81 – 87].
2. Denysov, S. (2020). *Osoba zlochyntsia u kryminolohichnii teorii Ukrainy* [Criminal's Personality in the Criminological Theory of Ukraine]. *Visnyk Kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy*, 1(22), 152–159 (in Ukrainian)
[Денисов, С. (2020). Особа злочинця у кримінологічній теорії України. *Вісник Кримінологічної асоціації України*, 1(22), 152–159].
3. Fahrutdinov, R. (2011). *Metodika rassledovaniya torgovli lyud'mi* [Trafficking Investigation Technique] (Doctoral thesis). Chelyabinsk (in Russian)
[Фахрутдинов, Р. (2011). *Методика расследования торговли людьми* (Кандидатская диссертация). Челябинск].
4. Gabrelian, A. (2007). *Protypravna povedinka nepovnitnikh: problemy ta shliakhy yikh vyrishennia* [Protypravna povedinka nepovnitnikh: problemy ta shliakhy yikh vyrishennia]. *Aktual'nye problemy kriminologii i kriminal'noj psihologii* (p. 129–133). Odesa: Fenyks (in Ukrainian)
[Габрелян, А. (2007). Протиправна поведінка неповнолітніх: проблеми та шляхи їх вирішення. *Актуальные проблемы криминологии и криминальной психологии* (с. 129–133). Одесса: Феникс].
5. Gabrelian, A. (2021). *Napriamy pidvyshchennia efektyvnosti diialnosti pravookhoronnykh orhaniv shchodo protydii ekonomichnii zlochynnosti* [Directions for improving the effectiveness of law enforcement agencies in combating economic crime]. *Derzhavne upravlinnia ta administruvannia, sfera obsluhovuvannia, ekonomika ta mizhnarodni vidnosyny yak rushiini syly ekonomichnoho zrostannia derzhav XXI stolittia* (pp. 2–18). Vinnytsia (in Ukrainian)
[Габрелян, А. (2021). Напрями підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів щодо протидії економічній злочинності. *Державне управління та адміністрування, сфера обслуговування, економіка та міжнародні відносини як рушійні сили економічного зростання держав XXI століття* (с. 2–18). Вінниця].
6. Gabrelyan, A. (2020). Analysis of the Current State of the Market of Intimate Services in the World and in Ukraine. *Path of Science*, 6(10), 2001–2013. doi: 10.22178/pos.63-2
7. Habrelian, A. (2016). *Prostyutsiia v suchasnykh ukrainskykh realiakh. Novyi pohliad na problemu* [Prostitution in contemporary Ukraine. A new look at the problem]. *Ekonomika. Finansy. Pravo*, 12, 28–32 (in Ukrainian)
[Габрелян, А. (2016). Проституція в сучасних українських реаліях. Новий погляд на проблему. *Економіка. Фінанси. Право*, 12, 28–32].
8. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal codex of Ukraine] (Ukraine), 05.04.2001, No 2341-III. Retrieved July 1, 2021, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (in Ukrainian)
[Кримінальний кодекс України (Україна), 05.04.2001, № 2341-III. Актуально на 01.07.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>].
9. Melnyk, M., & Khavroniuk, M. (Eds.). (2018). *Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy* [Scientific and practical commentary on the Criminal Code of Ukraine]. Kyiv: Dakor (in Ukrainian)
[Мельник, М., & Хавронюк, М. (Ред.). (2018). *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Дакор].
10. Mhityryan, L. (2011). *Kriminologicheskaya harakteristika i preduprezhdenie torgovli lyud'mi i ih ekspluatsii* [Criminological characteristics and prevention of human trafficking and their

- exploitation] (Doctoral thesis). Moscow (in Russian)
[Мхитарян, Л. (2011). *Криминологическая характеристика и предупреждение торговли людьми и их эксплуатации* (Кандидатская диссертация). Москва].
11. Shalimov, E. (2007). *Ugolovno-pravovye i kriminologicheskie problemy trgovli lyud'mi* [Criminal law and criminological problems of human trafficking] (Doctoral thesis). Saratov (in Russian)
[Шалимов, Е. (2007). *Уголовно-правовые и криминологические проблемы торговли людьми* (Кандидатская диссертация). Саратов].
12. Zueva, T. (2004). *Pervonachal'nyj etap rassledovaniya kontrabandy morskikh bioresursov (po materialam Dal'nevostochnogo regiona)* [The initial stage of the investigation of the smuggling of marine biological resources (based on materials from the Far East region)] (Doctoral thesis). Moscow (in Russian)
[Зуева, Т. (2004). *Первоначальный этап расследования контрабанды морских биоресурсов (по материалам Дальневосточного региона)* (Кандидатская диссертация). Москва].

Використання алгоритмів CME та FCME у задачі детектування кроків людини

Using CME and FCME Algorithms for the Task of Detecting Human Steps

Євген Вістизенко¹
Yevhen Vistyzenko

¹ Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute
37, Prospect Peremohy, Kyiv, 03056, Ukraine

DOI: [10.22178/pos.73-2](https://doi.org/10.22178/pos.73-2)

LCC Subject Category: [T1-995](#)

Received 20.07.2021
Accepted 26.08.2021
Published online 31.08.2021

Corresponding Author:
vev18@ukr.net

© 2021 The Author. This article is licensed under a [Creative Commons Attribution 4.0 License](#)

Анотація. Наразі світові тенденції розвитку техніки охорони периметрів призводять до загальної мініатюризації пристроїв та систем та підвищення їх автономності. Основним трендом в розвитку даних систем є максимальна обробка і класифікація сигналів вбудованими засобами. У статті наведені результати дослідження по можливості застосування сліпих алгоритмів розрахунку рівня спрацювання порогового детектора CME та FCME, у задачі детектування кроків людини у сейсмічних детекторах охорони периметру з використанням малопотужних обчислювальних модулів. Алгоритми були перевірені на реальних даних записаних в ході експериментів. В результаті застосування алгоритмів для огинаючої сейсмічного сигналу кроки людини вірогідності хибних спрацювань для алгоритмів CME та FCME, склали 23 % та 10 % відповідно. Нейтралізація тренду сигналу дозволила отримати значення хибних спрацювань в 16 % для алгоритму CME та 7 % для алгоритму FCME. А нормалізація амплітуди сигналів в межах одного інтервалу аналізу дозволила отримати вірогідність хибних спрацювань на рівні 0 % для обох алгоритмів. Отримані результати дають повну інформацію при виборі типу алгоритму в залежності від вхідних даних. В задачі детектування сейсмічних даних автономним сенсором, найбільш доцільним є використання алгоритму CME з попереднім нормуванням амплітуди сигналу, через меншу обчислювальну складність.

Ключові слова: CME; FCME; сейсмічні сигнали; автономні сейсмічні давачі; пороговий детектор.

Abstract. Currently, global trends in the development of perimeter security technology lead to the general miniaturization of devices and systems and the increase of their autonomy. The primary trend in developing these systems is the maximum processing and classification of signals by built-in tools. The article presents the study results on the possibility of using blind algorithms to calculate the level of operation of the threshold detector CME and FCME in detecting human steps in seismic perimeter security detectors using low-power computing modules. The algorithms were tested on actual data recorded during the experiments. As a result of applying algorithms for the seismic signal envelope, the human steps of the probability of false positives for the CME and FCME algorithms were 23% and 10%, respectively. Neutralizing the signal trend allowed obtaining values of false alarms of 16% for the CME algorithm and 7% for the FCME algorithm, and normalization of the signal amplitude within one analysis interval allowed obtaining the probability of false alarms at 0% for both algorithms. The obtained results give complete information when choosing the type of algorithm depending on the input data. In detecting seismic data by an autonomous sensor, it is most appropriate to use the SME algorithm with pre-normalization of the signal amplitude due to less computational complexity.

Keywords: CME; FCME; seismic signals; autonomous seismic sensors; threshold detector.

ВСТУП

Сейсмічні системи наразі є одними з найефективніших систем охорони периметрів в першу чергу через їх повну невидимість для порушників. Переміщення порушника кроком чи бігом породжує періодичну послідовність ударних впливів на ґрунт при контакті ноги з поверхнею. Цей ударний вплив породжує цілий ансамбль сейсмічних хвиль. Виділяють чотири основні типи сейсмічних хвиль: повздовжні хвилі (P – хвилі), поперечні хвилі (S – хвилі), хвилі Релея, хвилі Лява. В задачі детектування переміщення порушника найбільший інтерес викликають хвилі Релея, адже в них переноситься 67 % енергії збудження, в той час коли повздовжні хвилі переносять 7 %, а поперечні – 26 % [1]. До того ж хвилі Релея належать до поверхневих хвиль що розповсюджуються біля поверхні і мають еліптичну траєкторію руху часток з домінуванням вертикальної компоненти.

Домінування вертикальної компоненти дозволяє для реєстрації збуджень використовувати однокомпонентні датчі сейсмічних хвиль. Найбільшого поширення отримали

індуктивні датчі сейсмічного сигналу (геофони).

Геофон – це пристрій що приймає механічні коливання ґрунту та здійснює їх перетворення на електричні. Для перетворення механічних коливань в електричні використовується принцип електромагнітної індукції, у якості маси підвішеною на підвісі, використовується циліндрична котушка. Усередині котушки знаходиться, прикріплений до корпусу, постійний магніт, який створює радіальне магнітне поле. При зміщенні ґрунту корпус геофона разом з магнітом рухається разом з ним в той час як котушка залишається нерухомою, в результаті чого в котушці наводиться електричний струм [2].

Типова модель геофона дозволяє записувати коливання ґрунту в діапазоні від 10 до 1000 Гц, згідно з експериментальними даними для запису кроків людини достатньо смуги в 250 Гц. Типова сейсмограма кроків людини наведена на рисунку 1, записана при русі людини по прямій на відстані 30 метрів від датча.

а)

б)

Рисунок 1

а) зовнішній вигляд датча з підсилювачем у зборі; б) проведення експерименту на полігоні 1

Для запису сейсмічних сигналів був розроблений стенд з програмним забезпеченням розробленим в середовищі MATLAB. В якості давача застосовувався геофон GS-ONE в комплекті зі схемою підсилювача та фільтра низької частоти налаштованим на частоту зрізу в 250 Гц. Давач з підсилювачем та фільтром був змонтований у корпус надрукований з ABS пластику (Рисунок 1а) та з'єднаний кабелем з платою АЦП.

Для запису сигналів було обрано два полігони в околицях Києва що істотно відрізнялися по своїй шумовій обстановці та складу ґрунту.

Полігон 1: острів на Дніпрі, без промисловості і близьких ліній електропередачі чи інших джерел електромагнітних та акустичних завад, повна відсутність транспорту та людей, окрім тих хто приймали участь в експерименті.

нті дозволило отримати еталонні записи сигналів. Ґрунт піщаний, середньої щільності.

Полігон 2: околиці міста, відкрите поле з постійним сильним вітром, на відстані близько 300 метрів розташована завантажена 4х смугова траса з постійним проходженням легкових і вантажних автомобілів. З точки зору шумової обстановки вкрай несприятливе місце, яке в свою чергу дозволило записати велику кількість шумових сигналів та корисних сигналів з невеликим відношенням сигнал/шум. Ґрунт суглинков, великої щільності.

Усього було зроблено близько 60 записів (10 годин) шумових сигналів, в різний час доби. Близько 90 записів кроків людини що відповідає 2 м годинам, та близько 10 проїздів автомобіля біля давача. Нижче будуть наведені типові сейсмограми отримані в ході експериментів.

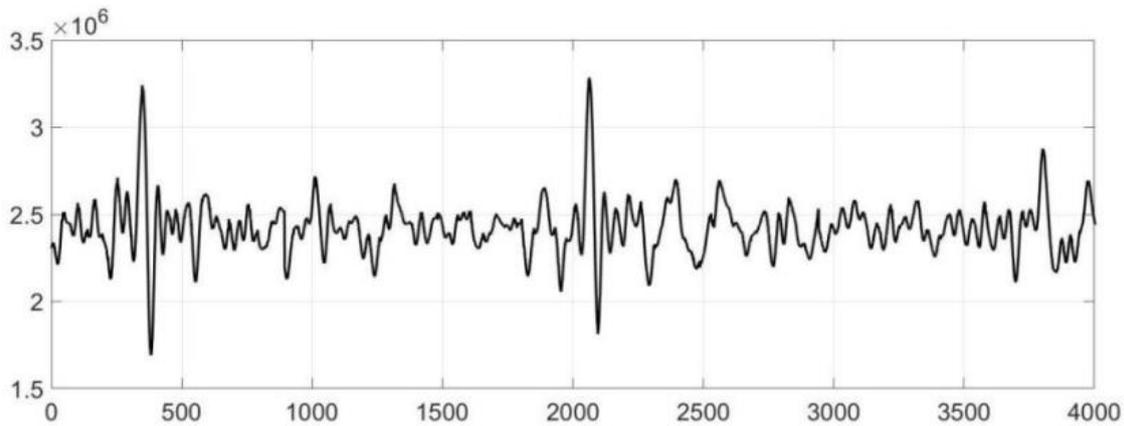

Рисунок 2 – Сейсмограма кроків людини

Як видно з Рисунку 2 сейсмограма кроків людини носить імпульсний характер і мають періодичну структуру викликану циклічністю руху людини. В залежності від швидкості руху людини частота повторення імпульсів буде пропорційно змінюватися. Для сейсмічних систем охорони визначають необхідність виявлення людини при швидкості 0,5–6 м/с. Внутрішня структура імпульсів має випадковий характер розподіл якого залежить від характеристик ґрунту та давача.

Складний багатопроменевий характер розповсюдження сейсмічних хвиль а також можливість їх розповсюдження на великі відстані призводить до суперпозиції великої кількості коливань у місці прийому. Результатом цієї суперпозиції є сейсмічний фон (сейсмічний шум). До джерел сейсмічного шуму належать

промислові зони, траси з великою інтенсивністю руху та залізничні колії а також дерева та стовпи під час впливу вітру, тощо. На Рисунку 3 наведений запис сейсмічного фону на відстані 200 метрів від траси з активним рухом автомобільного транспорту.

Наразі світові тенденції розвитку техніки призводять до загальної мініатюризації пристроїв та систем та підвищення їх автономності. Це стосується як часу роботи без необхідності підзарядки чи заміни елементів живлення, так і можливості пристроєм виконувати свої функції без додаткових обчислювальних пристроїв. Ці тенденції не минули і сейсмічні системи охорони периметру. Основним трендом в розвитку даних систем є максимальна обробка і класифікація сигналів вбудованими засобами.

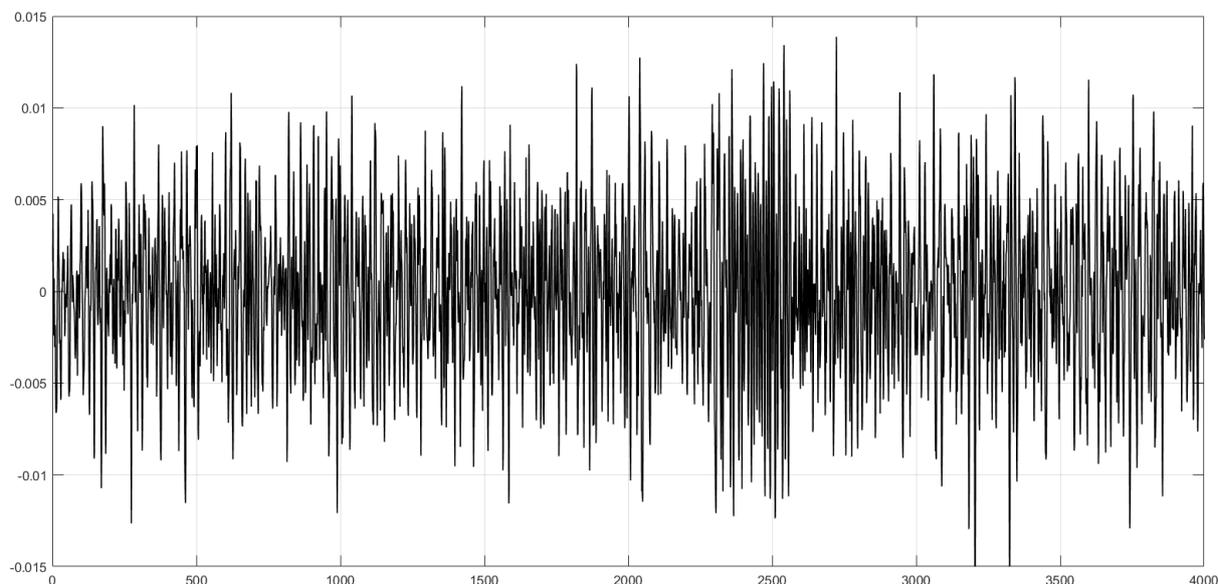

Рисунок 3 – Сейсмограма сейсмічного фону

На Рисунку 4 наведено типовий алгоритм роботи автономного сейсмічного давача хвиль з можливістю класифікації типу цілі. На першому етапі відбувається запис сигналу з давача сейсмічних хвиль. Отриманні відліки подаються на пороговий детектор задля отримання інформації про наявність активності в даний момент часу. В разі якщо виявлено що

в даному наборі відліків присутня активність, з даного набору отримуються коефіцієнти перетворення Фур'є. З них обчислюється вектор ознак згідно з яким класифікатор відносить даний набір відліків до одного з класів цілей. Після класифікації відбувається сигналізація про результат.

Рисунок 4 – Типовий алгоритм роботи сейсмічного давача

Як було зазначено вище сейсмограма кроків людини на відміну від сейсмограми шуму носить імпульсний характер що дозволяє виявляти активність за допомогою порогових детекторів. В літературі наведена достатньо велика кількість алгоритмів для розрахунку порогового значення детектора, зокрема для задачі виявлення сейсмічної активності [3, 4]. Проте ці алгоритми вимагають мати оцінку шуму для розрахунку порогового значення, що в свою чергу призводить до необхідності

постійного обчислення порогового значення при зміні навколишніх умов.

Для усунення даного недоліку можна використовувати алгоритми розрахунку що не потребують початкової інформації про сейсмічний шум в даний момент часу. До таких алгоритмів належать алгоритми SME або FCME.

Метою дослідження є перевірка можливості застосування алгоритмів SME та FCME у задачі детектування кроків в сейсмічних систе-

мах охорони периметрів. Аналіз їх ефективності та можливі шляхи по оптимізації їх роботи з урахуванням наведеної вище специфіки.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Алгоритм СМЕ [5, 6, 7], був запропонований для придушення імпульсних перешкод у часовій області, згодом було виявлено він може працювати для обчислення порогового рівня як в часовій так і в частотній області.

Алгоритм СМЕ є сліпим і не залежить від методів модуляції, типів сигналів та їх кількості. Єдиними вимогами є те, що подія яку необхідно виявити не може тривати весь час аналізу і має перевищувати рівень шуму.

Алгоритм СМЕ

Розглянемо алгоритм обчислення порогового значення для роботи детектора:

1. Спочатку необхідно обчислити початкове значення коефіцієнту ТСМЕ (позначення взято з оригінальної роботи [6]):

$$T_{CME} = -\ln P_{FA} \text{ - для розподілу } \chi^2$$

$$T_{CME} = \sqrt{\frac{4}{\pi}} \sqrt{-\ln P_{FA}} \text{ - для розподілу Релея,}$$

де P_{FA} - це значення задає необхідну вірогідність помилкового спрацювання алгоритму.

2. Розраховуємо значення:

$$\vartheta = \frac{1}{Q} \sum_{i=1}^Q |x_i|^2 \text{ - для розподілу } \chi^2,$$

$$\vartheta = \frac{1}{Q} \sum_{i=1}^Q |x_i| \text{ - для розподілу Релея.}$$

3. Обраховуємо порогове значення:

$$T_h = T_{CME} * \vartheta$$

4. З масиву спостережень (відліків АЦП) видаляються значення що перевищують розрахований пороговий рівень (T_h):

Видалити значення що задовольняють наступне правило:

$$|x_i|^2 > T_h \quad \text{- для розподілу } \chi^2$$

$$|x_i| > T_h \quad \text{- для розподілу Релея}$$

5. Провести розрахунки згідно з пунктами 2–4.

6. Якщо під час виконання пункту 4 з масиву спостережень не було видалено жодного значення, розрахунки порогового рівня припиняються. Даний рівень приймається для подальшої роботи.

Алгоритм FCME

Алгоритм FCME є удосконаленою версією алгоритму СМЕ основною відмінністю якого є те що для початкових розрахунків приймається лише невелика частина найменших відліків, це дозволяє отримати більш точні порогові значення.

Розглянемо алгоритм FCME для обчислення порогового значення для роботи детектора:

1. Спочатку необхідно обчислити початкове значення коефіцієнту ТСМЕ:

$$T_{CME} = -\ln P_{FA} \text{ - для розподілу } \chi^2$$

$$T_{CME} = \sqrt{\frac{4}{\pi}} \sqrt{-\ln P_{FA}} \text{ - для розподілу Релея, де}$$

P_{FA} - це значення задає необхідну вірогідність помилкового спрацювання алгоритму.

2. Необхідне сортування масиву спостережень за рівнем енергії від найменшого до найбільшого.

3. З відсортованого масиву значень відбирається певний відсоток найменших значень, з яких формується масив значень x . Зазвичай кількість цих значень лежить в проміжку 10-25% від розміру масиву спостережень, але може відрізнятися в залежності від типу сигналу.

4. Розраховуємо значення:

$$\vartheta = \frac{1}{Q} \sum_{i=1}^Q |x_i|^2 \text{ - для розподілу } \chi^2$$

$$\vartheta = \frac{1}{Q} \sum_{i=1}^Q |x_i| \text{ - для розподілу Релея}$$

5. Обраховуємо порогове значення:

$$T_h = T_{CME} * \vartheta$$

6. До масиву спостережень (відліків АЦП) додаються N значень якщо розрахований поро-

говий рівень (T_h) перевищує усі відліки у вибірці:

Додати до масиву N значень якщо:

$$|x_i|^2 < T_h - \text{для розподілу } \chi^2$$

$$|x_i| < T_h - \text{для розподілу Релея}$$

7. Провести розрахунки згідно з пунктами 2-4.

8. Якщо під час виконання пункту 6 до масиву спостережень не було додано жодного значення, розрахунки порогового рівня припиняються. Даний рівень приймається для подальшої роботи.

На основі статистичного аналізу сигналів знятих в ході експериментів було визначено що розподіл сейсмічних сигналів найбільш

наближений до розподілу Релея. В подальших розрахунках будуть використовуватися відповідні формули.

Для обчислення порогового значення будуть використовуватися відрізки сигналу по 3 секунди. Загальна тривалість тестового запису дорівнює 90 секунд, за які людина пройшла 91 метр. З отриманих трьох секундних відрізків за допомогою перетворення Гілберта було отримано огинаючу сейсмічного сигналу яка і приймається як вхідні данні для аналізу. На Рисунку 5 наведена огинаюча одного із 3х секундних кадрів з кроками людини що аналізувалися в рамках даної статті, частина цього кадру наведена на Рисунку 2. Також в аналізі брали участь кадри з сейсмічними шумами для яких застосовувалися така ж сама попередня обробка.

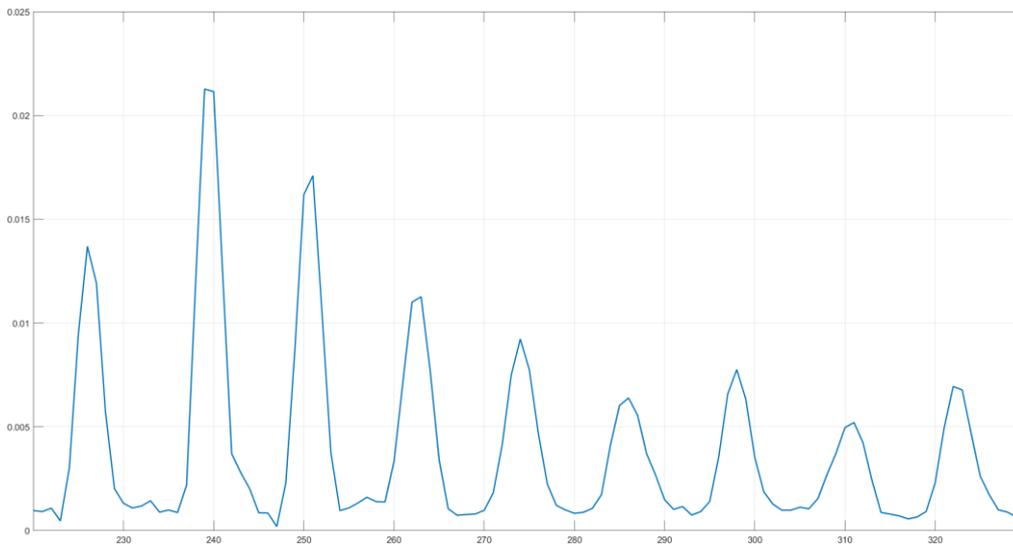

Рисунок 5 – Огинаюча сейсмічного сигналу кроку людини

Обчислення порогового значення

На кожному з інтервалів було обчислено свій власний пороговий рівень, це необхідно через можливість значної зміни рівня сейсмічного шуму на протязі дуже короткого відрізка часу. Наприклад порив вітру може спричинити локальне підвищення рівня шуму на час близько 10–20 секунд. Тому необхідно розраховувати порогове значення не рідше ніж раз на 5 секунд. В свою чергу мінімальне значення часу на протязі якого можна розраховувати значення порогоу не може бути менше ніж тривалість події яку ми хочемо виявити. При роботі з огинаючими сейсмічного сигналу від

кроку людини це значення не повинне бути меншим за 0,7 секунд.

Значення P_{FA} вибирається довільним чином, при виборі цього значення бажано орієнтуватися на необхідну величину хибних спрацювань особливо при умові відсутності корисного сигналу на вході алгоритму.

У Таблиці 1 наведено результати роботи алгоритму порогового детектора при порозі спрацювання обчисленого за допомогою розглянутих алгоритмів. Критерієм для вибору значення P_{FA} було отримання 100% правильних спрацювань на сигналі з кроками людини. В той же час при цих значеннях було отримано вірогідність хибних спрацювань на

шумових сигналах для алгоритмів СМЕ та FCME 23% і 10% відповідно.

Таблиця 1

	СМЕ	FCME
Відсоток правильних спрацювань	100 %	100 %
Вірогідність хибних спрацювань	23 %	10 %
Значення P_{FA}	0,121	0,039

Отриманні значення вірогідності хибних спрацювань в 23% для порогового детектора є завеликими і не можуть задовільнити більшу частину практичних задач.

Розглянемо можливості по мінімізації вірогідності хибних спрацювань. На Рисунку 6 синім кольором зображено запис огинаючої сейсмічного сигналу тривалістю в 90 секунд, червоним кольором зображено тренд сигналу. А помаранчевим показано зміну амплітуди в сигналі що аналізується.

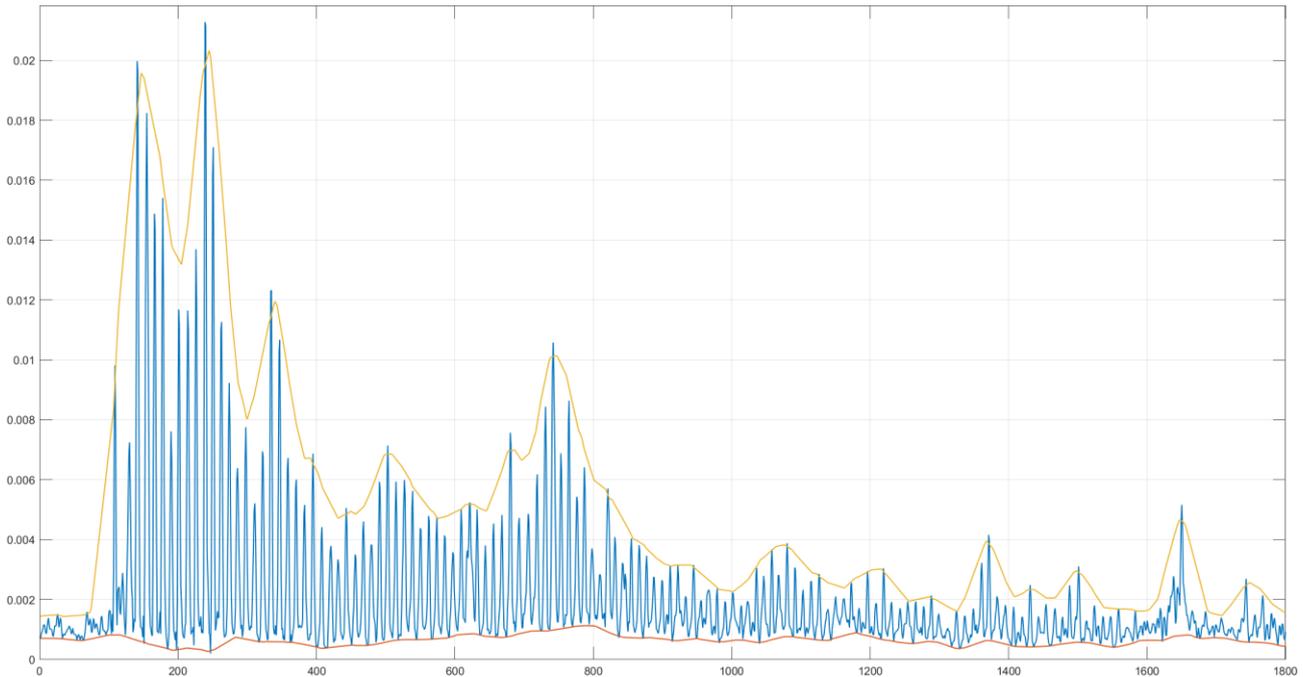

Рисунок 6 – Огинаюча сейсмічного сигналу кроку людини

В залежності від завадової обстановки та близькість усякого роду збудників повільних сейсмічних коливань в рамках одного вікна аналізу може виникати певний тренд в послідовності відліків.

Чутливість розглянутих алгоритмів до наявності тренду в сигналі викликана їх принципом роботи. В обох випадках поріг спрацювання обирається ітеративно, додаючи чи видаляючи значення з масиву та обчислюючи його середнє значення. У випадку алгоритму СМЕ наявність лінійного тренду в масиві значень, в більшості випадків, буде призводити до завищених значень порогового рівня. У випадку алгоритму FCME коли до початкових розрахунків обирається лише частина відліків (від 10 до 25%) початкове значення порогу буде меншим що призведе одразу до двох наслідків: по перше алгоритму потрібно буде зробити більше ітерацій для знахо-

дження необхідного порогового рівня, а по друге розрахований рівень в більшості випадків буде занижений а отже і точність роботи алгоритму також буде незадовільна.

Не менш істотно на результати виявлення сейсмічного збудження може впливати великий рівень перепаду амплітуди сигналів в часі.

Задля зменшення впливу від зміни амплітуди сигналу в часі необхідно провести нормування сигналу кожного кадру до певної встановленої величини. Нормування достатньо робити по амплітуді, визначивши максимальне значення в кадрі і про нормувавши відносно нього весь кадр.

Зменшення впливу тренду реалізується через визначення форми тренду яка в подальшому віднімається від сигналу але середній рівень тренду зберігається для усього сигналу, це

необхідно для збереження налаштувань для розрахунку порогового рівня (P_{FA}).

Результати роботи алгоритмів з урахуванням компенсації тренду та нормування амплітуди сигналу наведені нижче в таблиці 2.

Таблиця 2

	CME	FCME
Початковий сигнал		
Вірогідність хибних спрацювань	23 %	10 %
Компенсація тренду сигналу		
Вірогідність хибних спрацювань	16 %	7 %
Нормування амплітуди кадрів сигналу		
Вірогідність хибних спрацювань	0	0

ВИСНОВКИ

Тести показали що алгоритм CME при застосуванні в сейсмічних детекторах має занадто високу вірогідність хибних спрацювань в 23% що не дозволяє використовувати його без додаткових заходів по її мінімізації.

Вірогідність хибних спрацювань у 10% дозволяє використовувати алгоритм FCME на практиці, хоча і є бажаним вжити заходів по мінімізації вірогідності хибних спрацювань.

Попередня обробка сигналу перед застосуванням алгоритмів порогового детектування дозволяє істотно знизити вірогідність хибних спрацювань.

При наявності сильного тренду в сигналі його компенсація може істотно поліпшити результати детектування.

Найбільший вплив має нормування амплітуди кадрів сигналу, на тестовій вибірці це дозволило знизити вірогідність хибних спрацювань до нуля.

Алгоритм FCME є більш складним з точки зору через наявність сортування масиву перед початком розрахунку порогового значення.

В випадку автономного давача з обмеженою ємністю батареї та необхідністю забезпечення довгого функціонування більш прийнятним є алгоритм CME з застосуванням попереднього нормування амплітуди сигналу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES

1. On the partition of energy between elastic waves in a semi-infinite solid. (1955). *Proceedings of the Royal Society of London. Series A. Mathematical and Physical Sciences*, 233(1192), 55–69. doi: [10.1098/rspa.1955.0245](https://doi.org/10.1098/rspa.1955.0245)
2. Sushko, I. O., Vistyzenko, Y. V., Movchanyuk, A. V., Antypenko, R. V., & Serha, A. V. (2019). Geophone Equivalent Circuit for Simulation Tasks in SPICE Packages. *Visnyk NTUU KPI Serii A - Radiotekhnika Radioaparobuduvannia*, 77, 53–59. doi: [10.20535/radap.2019.77.53-59](https://doi.org/10.20535/radap.2019.77.53-59)
3. Richman, M. S., Deadrick, D. S., Nation, R. J., & Whitney, S. (2001). Personnel tracking using seismic sensors. *Unattended Ground Sensor Technologies and Applications III*. doi: [10.1117/12.441276](https://doi.org/10.1117/12.441276)
4. Li, J., He, M., Cui, G., Wang, X., Wang, W., & Wang, J. (2020). A Novel Method of Seismic Signal Detection Using Waveform Features. *Applied Sciences*, 10(8), 2919. doi: [10.3390/app10082919](https://doi.org/10.3390/app10082919)
5. Vartiainen, J. (2010). *Concentrated signal extraction using consecutive mean excision algorithms* (Doctoral thesis). Retrieved from <http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789514263491.pdf>
6. Iwata, H., Umabayashi, K., Tiirro, S., Suzuki, Y., & Lehtomaki, J. J. (2016). A study on Welch FFT segment size selection method for spectrum awareness. *2016 IEEE Wireless Communications and Networking Conference Workshops (WCNCW)*. doi: [10.1109/wcncw.2016.7552708](https://doi.org/10.1109/wcncw.2016.7552708)
7. Vartiainen, J., Lehtomäki, J., Saarnisaari, H., & Juntti, M. (2010). Analysis of the Consecutive Mean Excision Algorithms. *Journal of Electrical and Computer Engineering*, 2010, 1–13. doi: [10.1155/2010/459623](https://doi.org/10.1155/2010/459623)

Планування реалізації стартап-проекту в умовах розвитку власного бізнесу та комерціалізації інновацій

Planning the Implementation of a Start-up Project in Terms of Business Development and Commercialization of Innovations

Людмила Долгова¹, Сергій Данильченко²
Lyudmila Dolgova, Sergii Danylchenko

¹ National Aviation University

1 Cosmonaut Komarov Ave, Kyiv, 03058, Ukraine

² Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

54/1 Prospect Peremogy, 03057, Kyiv, Ukraine

DOI: [10.22178/pos.73-5](https://doi.org/10.22178/pos.73-5)

JEL Classification: M13

Received 29.07.2021

Accepted 26.08.2021

Published online 31.08.2021

Corresponding Author:

Lyudmila Dolgova

l.dolgova@meta.ua

© 2021 The Authors. This article is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 License

Анотація. У статті досліджено основні етапи планування реалізації стартап-проекту в умовах розвитку власного бізнесу та комерціалізації інновацій. У статті виділено основні характеристики стартап-проекту; досліджено основні етапи управління стартап-проектами; визначено необхідність планування для реалізації стартап-проекту; охарактеризовано особливості планування для реалізації стартап-проекту.

В статті були розглянуті найбільш важливі аспекти, які необхідно враховувати при плануванні реалізації стартап-проекту. Частина проблем, з якими стикається керівник стартап-проекту, є типовою для окремих стадій реалізації, а частина може виникати в будь-який момент. Головне завдання керівника проекту – сформувати фундаментальний стратегічний план реалізації та своїми діями мінімізувати виникнення нестандартних ситуацій, що призводять до зриву планових показників і заходів.

Практичне значення отриманих результатів полягає у розробленні науково-практичних положень, які надають змогу підвищити успішність реалізації стартап-проектів за рахунок планування

Ключові слова: стартап-проект; організація власного бізнесу; інноватори; інноваційний проект; комерціалізація інновацій.

Abstract. The main stages of planning the implementation of a start-up project in the conditions of private business development and commercialization of innovations are studied in the article. The article highlights the main characteristics of a start-up project; the main stages of start-up project management are researched; the need for planning for the implementation of a start-up project is determined; the features of planning for the realization of a start-up project are characterized.

The article considers the essential aspects which are to be considered when planning a start-up project. Some of the problems faced by a start-up project manager are typical for specific stages of implementation, and some can occur at any time. The main task of the project manager is to form a basic strategic implementation plan and, by their actions, minimize the occurrence of non-standard situations that lead to the disruption of planned indicators and measures.

The practical significance of the obtained results lies in developing scientific and practical provisions that allow increasing the success of the implementation of start-up projects through planning.

Keywords: start-up project; organization of private business; innovators; innovation project; commercialization of innovations.

ВСТУП

Стартап-компанія – це організація, яка знаходиться на ранніх стадіях своєї діяльності. Здебільшого починаючі компанії шукають нову модель бізнесу. Звичайно, ризики компанії-початківця вищі, ніж компаній, які мають стабільний прибуток та частку ринку. Тому важливо проаналізувати потенціал та загрози у секторі. Планування важливе для всіх компаній, а особливо для компаній-початківців. Однією з ключових складових компаній-початківців є здатність до зростання. Для починаючої компанії існує безліч стратегій, які можна використати для зростання та досягнення успіху. Визначити найкритичнішу стратегію – це те, що безпосередньо впливає на виживання стартап-проекту.

Основну увагу аспектам створення, планування та функціонування стартап-проекту як актуальної компоненти комерціалізації інновацій приділяє велика кількість сучасних науковців. Так, зокрема, Громоздова Л. розглядає стартап-технології як ефективну форму впровадження інноваційних ідей [1]. Басюк Т. приділяє увагу дослідженню світової і української стартап-активності з особливим виділенням її соціальної складової [2]. Моїсеєнко Т. приділяє увагу пошуку підходів до генерації нових ідей, формуванню та функціонуванню стартап-проектів, впровадженню технологій, які би позитивно впливали на процеси оновлення економіки України [3]. Поляковим М. досліджено та узагальнено основні підходи до функціонування інституцій з акселерації венчурного бізнесу [4]. Седікова І. розглядає особливості стартапу як інноваційного проекту, що дає змогу визначити ефективну концепцію управління [5]. Цеслів О. присвячує дослідження розробленню економіко-математичної моделі оцінки інвестиційних ризиків стартап-проектів на основі теорії нечітких множин [6]. Нікітіною А. досліджено актуальні питання розвитку стартапів на міжнародних ринках, економічні інструменти для покращення рентабельності та залучення інвестицій в компанії, які займаються стартап-проектами [7]. Незважаючи на те, що розробки є доволі численними, залишаються проблеми, котрі ще недостатньо вирішені у теоретичному та практичному аспектах, зокрема – дослідження планування реалізації стартап-проекту в умовах розвитку власного бізнесу.

У цій статті ми прагнемо дослідити основні етапи планування реалізації стартап-проекту в умовах розвитку власного бізнесу та комерціалізації інновацій, що і є її метою.

Основними завданнями статті виділимо наступні: виділити основні характеристики стартап-проекту; дослідити основні етапи управління стартап-проектами; визначити необхідність планування для реалізації стартап-проекту; охарактеризувати особливості планування для реалізації стартап-проекту.

Гіпотезою дослідження виступає наступне твердження: будь-який стартап є незміцнілою моделлю, і непередбачені обставини, а також відхилення від планів з об'єктивних причин можуть істотно гальмувати його зростання і розвиток.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Стартап-проекти здатні прискорити зростання, створити робочі місця та перерости у великі компанії зі збільшенням прибутку за короткий проміжок часу, перетворившись таким чином на ключового рушія економічного розвитку. Ця тенденція стрімкого зростання та розвитку компаній обумовлена тим, що товари та послуги, пропоновані стартап-проектами, базуються на інноваціях, що дозволяє успішно вийти на ринок та залучити велику клієнтуру. У світі існує чимало стартап-проектів, які в значній мірі досягли успіху, таким чином, змінивши світ своїми продуктами та послугами та покращивши людське життя. Доказом розвитку ринку стартап-проектів є дослідження сервісу *Startup Ranking*, який проаналізував 136 країн світу, нарахував близько 100 тисяч стартап-проектів і визначив рейтинг лідерів за кількістю впроваджених стартап-проектів. Дані щодо країн і кількості стартап-проектів наведено на рисунку 1.

Перше місце, згідно зі *Startup Ranking*, належить США (47887 стартапів), а Україна посіла 43 місце (262 стартапи) [8].

Українська екосистема технологічного підприємництва є широкою та різноманітною, розподіленою в різних секторах та типах бізнес-моделі. Сектори електронної комерції та *FinTech*, особливо у послугах B2C, очолюють технологічну екосистему за кількістю стартап-проектів.

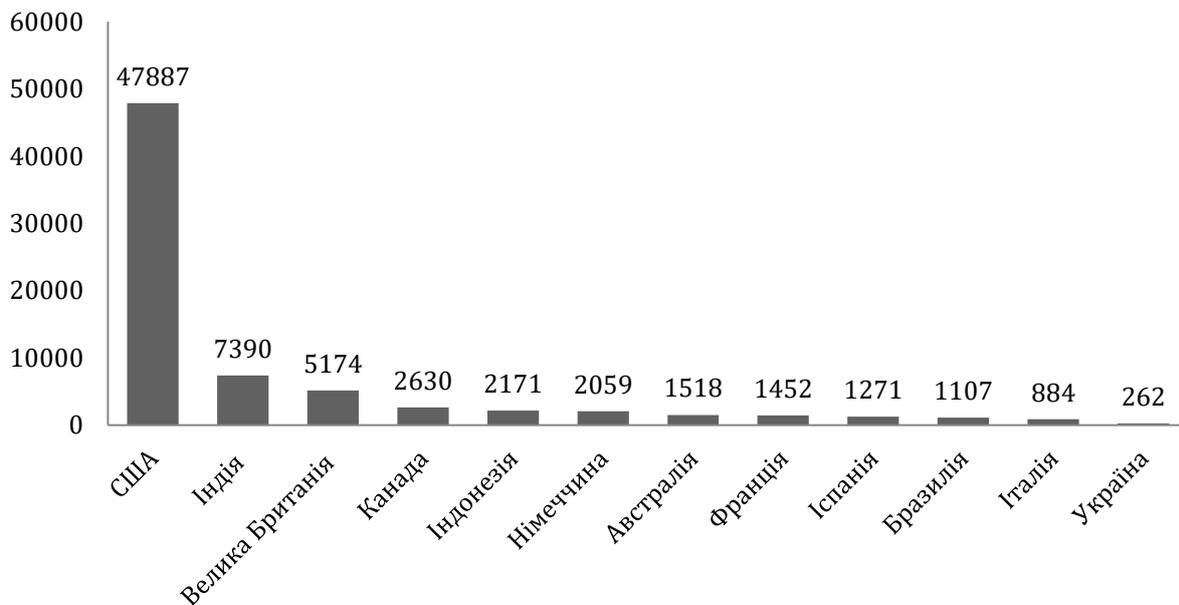

Рисунок 1 – Рейтинг країн за кількістю стартап-проектів в 2020 році [8]

Примітно, що 79% усіх вітчизняних стартап-проектів розташовані в Києві. Хоча такий тип кластеризації є очевидним у багатьох країнах, що розвиваються, він підкреслює необхідність подальшої диверсифікації в регіонах та поширення діяльності технічних підприємств. Реалізація стартап-проектів грає величезну роль в інноваційному розвитку нашої країни. Вони благотворно позначаються на досягненні збалансованості національної економіки, а також виступають в ролі необхідного фактору розвитку інноваційної спрямованості всього господарського комплексу в цілому. В даний час стартап-проекти в Україні набирають неймовірної популярності. При цьому вони зачіпають різні сфери, починаючи від інтернет-стартапів і закінчуючи інноваційними розробками в сфері виробництва та енергоефективності.

Одним із успішних українських стартап-проектів є програма *Grammarly*, яка контролює граматичні помилки та стилістичне навантаження слів у режимі реального часу, а також пояснює, як уникнути повторення помилок у майбутньому. Проекту вдалось зібрати понад \$200 млн інвестицій. За шість років свого існування *Grammarly* виріс з 2 до 200 співробітників і взяв участь у програмі *YCombinator*, залучивши клієнтів, таких як *NASA*, *Alibaba*, *IBM*, *Expedia*. Слід зазначити, що загальна сума інвестицій у даний стартап-проект становить \$426 млн. За даними

VentureBeat компанія була оцінена у \$2,7 млрд [9].

Ще одним успішним українським стартап-проектом є *People.ai* – сервіс для менеджерів з продажу, котрий на основі алгоритмів штучного інтелекту допомагає підвищити ефективність продажів, аналізуючи продуктивність співробітників і даючи рекомендації. Технологія перевіряє електронну пошту, телефонні розмови і дані *CRM*. За час свого існування стартап-проект сумарно залучив понад \$100 млн. Зараз в *People.ai* працює близько 145 осіб; серед клієнтів стартап-проекту – близько 50 великих компаній. Інвестори оцінили стартап-проект у \$500 млн [10].

У сучасній Україні створення стартап-проектів в більшості випадків передбачає реалізацію яких-небудь ноу-хау, а самі компанії-стартапи нерідко співвідносяться з венчурними проектами [2, с.144]. Найбільш часто стартап-проекти зустрічаються в високо технологічних галузях, а в їх основі лежать інноваційні рішення. Все частіше поняття стартап-проектів застосовується і по відношенню до всіх новостворюваних з нуля компаній. В основі стартап-проектів лежить підприємництво, тому всі вони відрізняються високо ризиковим характером і вимагають певних капіталовкладень.

Однак є ще одна примітна специфіка, пов'язана зі стартап-проектами – вони досить ризиковані, з великою ймовірністю невдачі. Як

показують деякі дослідження, майже 67% стартап-проектів зазнають невдач. Крім того, цей показник іноді може досягати 90-95% [11]. Причини таких невдач різні – від браку підприємницьких навичок та знань засновників стартап-проектів до нестачі кваліфікованих людських ресурсів, відсутності доступу до фінансування та неадекватного рівня інституціоналізації. Характерною рисою будь-якого стартап-проекту є високий ступінь невизначеності ринку в якому він функціонує. Це пов'язано в першу чергу з тим, що команда на етапі впровадженні стартап-проекту знаходиться в активному пошуку працюючої бізнес-моделі, що відповідає тенденціям ринку. На цьому етапі тестуються різні ідеї з метою знаходження однієї або декількох, найбільш придатних для ринку в конкретний момент часу. Як тільки така ідея виявлена її масштабують найбільш підходящим чином.

У подібному контексті, одним із ключових завдань стартап-проекту виступає пошук і апробація можливостей, які надає ринок, а також вибір шляхів по реалізації подібної підприємницької можливості. Таким чином, на етапі впровадження стартап-проекту, крім перерахованих заходів, ще й потрібно зрозуміти чи буде затребуваний даний продукт ринком, оскільки відповідь на дане питання підтверджує працездатність бізнес-моделі та визначає успіх проекту, що, в цілому, обумовлює його пріоритетність перед іншими заходами, здійснюваними на початкових етапах реалізації проекту.

Процес управління націлений головним чином на досягнення певної мети максимально ефективним чином. Особливості управління стартап-проектом також мають на увазі і ряд ключових функцій проектного управління, що відображені нижче [4, с.49]:

- 1) бюджетування – визначення вартості робіт, оцінка бюджету, розробка тимчасового графіка витрат;
- 2) планування – розробка ієрархії робіт, визначення основних віх і ключових етапів;
- 3) робота з командою – розробка матриці відповідальності, внутрішня взаємодія з командою, стиль лідерства і мотивація;
- 4) ітеративність кроків – опис повторюваних процесів в рамках стартап-проекту.

Таким чином, при розробці стартап-проекту важливо розуміти і розбиратися в усіх особливостях і методах управління проектом, застосовувати ті чи інші концепції найбільш ефективним чином. Кожна команда стартап-проектів повинна вибрати для себе найбільш підходящу методологію, яка максимально підходить під заплановану бізнес-ідею.

Важливою складовою стартап-проекту є планування його розвитку, яке здійснюється на основі складання бізнес-плану. Такий документ виступає доречним у разі прагнення стартап-компанії залучити інвестиції, отримати кредит, або ж спланувати розвиток власного бізнесу. Бізнес-план – це документ, що містить маркетингову, технічну, фінансову інформацію, котра обґрунтовує доцільність інвестування у новий проект або розширення уже існуючого бізнесу [7, с.79]. Бізнес-план стартап-проекту – це документ, що містить опис ключових характеристик, котрі повністю висвітлюють сутність запропонованої ідеї та обґрунтовують доцільність інвестування з метою її реалізації. Ретельна підготовка бізнес-плану стартап-проекту, залучення фахівців до його складання та наявність достовірної інформації спроможні істотно полегшити процес взаємодії з інвесторами та ключовими партнерами та прискорити процес реалізації проекту.

Під стратегічним плануванням ж буде розумітися процес створення і втілення в життя алгоритмів дій, пов'язаних в просторі (по виконавцям) і в часі (за термінами), націлених на виконання стратегічних завдань. Базовим аспектом стратегічного планування в умовах реалізації стартап-проекту є орієнтація на невеликі терміни, тому що в разі побудови довгострокової стратегії неможливо врахувати чинники, що виникають при масштабуванні і зростанні [5, с.14]. Тому оптимальним періодом стратегічного планування буде короткострокова перспектива з можливістю адаптації під середньострокову. Наступним моментом є орієнтація на песимістичний сценарій. Будь-який стартап-проект є незміцнілою моделлю, і непередбачені обставини, а також відхилення від планів з об'єктивних причин можуть істотно гальмувати його зростання і розвиток. Однією з помилок багатьох підприємців є якраз орієнтація на оптимістичні прогнози, але закон попиту і пропозиції є об'єктивним, і кон'юнктура ринку буде набагато вагомішим чинником, ніж системно про-

думана модель розвитку стартап-проекту, що сформована в рамках стратегічного планування. Ключовим же моментом стратегічного планування в умовах реалізації стартап-проекту є єднання колективу і прихильність встановленим стратегічним орієнтирам.

Фінансове планування ж необхідно для того, щоб сформулювати чітку мету на певний період часу, продемонструвати її реальність та визначити критерії її досягнення. Також фінансове планування дозволяє економити ресурси та час, оскільки відповідає необхідності визначати мету після попередньої. Ще однією суттєвою перевагою фінансового планування є чітке уявлення інвесторів про перспективи, плани та відповідність стартап-проекту інвестиційній політиці. Планування має відображати такі принципи:

- чітке визначення пріоритетів – розуміння цілей, які слід реалізувати в результаті планування;
- гнучкість – передбачення можливих змін у фінансовому середовищі, настроях інвесторів, схильності до ризиків та реагування на них [1, с.30];
- безперервність – повнота відображення всіх етапів від концепції до завершення проекту та накладення нових глобальних цілей;
- контроль – визначення критеріїв досягнення мети та дотримання вимог;
- складність – відображає всі аспекти стартап-діяльності;
- адекватність – реальність досягнення цілей;

- ітеративність – визначення необхідності та реальності повторного виконання плану [6, с.155];

- багатоваріантність – прогнозування різних варіантів підприємницької діяльності, визначення переваг та недоліків кожного з них.

Об'єктами фінансового планування є рух фінансових ресурсів; фінансові відносини, що виникають при формуванні, розподілі та використанні ресурсів; пропорції витрат, що виникають внаслідок розподілу фінансових ресурсів.

ВИСНОВКИ

Таким чином, в даній статті були розглянуті, як нам здається, найбільш важливі аспекти, які необхідно враховувати при плануванні реалізації стартап-проекту. Це не означає, що молодий підприємець повинен необдуманно йти за вказаними пунктами, кожна інноваційна ідея в своїй мірі унікальна, і завжди потрібно це враховувати, але базові параметри стратегічного планування в умовах реалізації стартап-проекту необхідно враховувати, щоб мінімізувати ризик тих помилок, яких реально можна уникнути. Частина проблем, з якими стикається керівник стартап-проекту, є типовою для окремих стадій реалізації, а частина може виникати в будь-який момент. Головне завдання керівника проекту – сформулювати фундаментальний стратегічний план реалізації та своїми діями мінімізувати виникнення нестандартних ситуацій, що призводять до зриву планових показників і заходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES

1. Hromozdova, L., Ablova, O., Studennikova, I., Hromozdov, V., Maliarevskiy, V., Smirnova, O., & Buzynna, A. (2020). *Rozvytok startup-seredovishcha v Ukraini* [Development of a startup environment in Ukraine]. *Problemy innovatsiino-investytsiinoho rozvytku*, 23, 27–34 (in Ukrainian)
[Громоздова, Л., Аблова, О., Студеннікова, І., Громоздов, В., Маляревський, В., Смірнова, О., & Бузинна, А. (2020). Розвиток стартап-середовища в Україні. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку*, 23, 27–34].
2. Basiuk, T. (2020). Current trends in startup activity. *Young Scientist*, 5(81). doi: [10.32839/2304-5809/2020-5-81-31](https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-5-81-31)
3. Moiseienko, T., Chernenko, N., & Korohodova, O. (2020). Innovative renovation of the Ukrainian economy through startups in the condition of industry 4.0 development. *Market Infrastructure*, 42, 97–103. doi: [10.32843/infrastruct42-16](https://doi.org/10.32843/infrastruct42-16)

4. Polyakov, M. (2020). Main forms of functioning of innovative international business and commercialization of startups. *Proceedings of Scientific Works of Cherkasy State Technological University Series Economic Sciences*, 59, 45–51. doi: [10.24025/2306-4420.1.59.2020.220493](https://doi.org/10.24025/2306-4420.1.59.2020.220493)
5. Sedikova, I. (2020). Features of a startup as an innovative project. *Black Sea Economic Studies*, (55), 12–16. doi: [10.32843/bses.55-21](https://doi.org/10.32843/bses.55-21)
6. Tsesliv, O. (2020). Construction of economic and mathematical model to analyze the efficiency of startups. *Problems of systemic approach in the economy*, 5(79), 153–159. doi: [10.32782/2520-2200/2020-5-22](https://doi.org/10.32782/2520-2200/2020-5-22)
7. Nikitina, A., Pavlenko, E., & Zakharova, A. (2019). Development of startuiping in ukraine on the basis of attracting foreign investments. *Economic Scope*, 149, 41–44. doi: [10.32782/2224-6282/149-6](https://doi.org/10.32782/2224-6282/149-6)
8. Startup Ranking. (2021). About. Retrieved from <https://www.startupranking.com>
9. Yarovaya, M. (2017, Maj 08). *Novyj rekord sredi ukrainskih startupov: Grammarly privlek \$110 mln investicij* [New record among Ukrainian startups: Grammarly attracted \$ 110 million in investments]. Retrieved from <https://ain.ua/2017/05/08/ukrainskij-grammarly-privlek-110-mln-investicij-dlya-ukrainskix-startapov-eto-rekord> (in Russian)
[Ярoвая, М. (2017, Май 08). *Новый рекорд среди украинских стартапов: Grammarly привлек \$110 млн инвестиций*. URL: <https://ain.ua/2017/05/08/ukrainskij-grammarly-privlek-110-mln-investicij-dlya-ukrainskix-startapov-eto-rekord>].
10. Bobrova, T. (2019, May 21). *TechCrunch: Investory ocenili startap s ukrainskimi kornyami People.ai v \$500 mln – on ocenivaet effektivnost' prodazh* [TechCrunch: Investors valued a startup with Ukrainian roots People.ai at \$ 500 million - it evaluates the effectiveness of sales]. Retrieved from <https://vc.ru/finance/68401-techcrunch-investory-ocenilistartap-s-ukrainskimi-kornyami-people-ai-v-500-mlnon-ocenivaet-effektivnost-prodazh> (in Russian)
[Бoбpова, Т. (2019, Май 21). *TechCrunch: Инвесторы оценили стартап с украинскими корнями People.ai в \$500 млн – он оценивает эффективность продаж*. URL: <https://vc.ru/finance/68401-techcrunch-investory-ocenilistartap-s-ukrainskimi-kornyami-people-ai-v-500-mlnon-ocenivaet-effektivnost-prodazh>].
11. CBInsights. (2021, August). *The Top 20 Reasons Startups Fail*. Retrieved from <https://www.cbinsights.com/research/startup-failure-reasons-top>

Cooperators Satisfaction with Cooperative Society Housing Activities in Jos

Aishatu Adamu Mazadu¹, Maryam Salihu Muhammad², Nneoma Iroaganachi²

¹ *University of Jos*

P. M. B 2084, Jos, Nigeria

² *Abubakar Tafawa Balewa University*

Tafawa Balewa Way, P. M. B. 0248, Bauchi, 740272, Nigeria

DOI: [10.22178/pos.73-4](https://doi.org/10.22178/pos.73-4)

JEL Classification: [O18](#)

Received 20.07.2021

Accepted 28.08.2021

Published online 31.08.2021

Corresponding Author:

Aishatu Adamu Mazadu

aishatumazadu@gmail.com

© 2021 The Authors. This article is licensed under a [Creative Commons Attribution 4.0 License](#)

Abstract. Most public workers in Nigeria have always faced the problem of housing either during service or after retirement. This is because the mechanism put in place by the government for tackling the housing problem has not met their expectations. Due to that, workers started using alternative means to solve their housing needs. This study measured the level of housing activities carried out by the cooperative society and assessed cooperators' satisfaction with the activities in Plateau State, Nigeria. The study was based on various questionnaire survey methods conducted on institution-based cooperative societies engaged in cooperator housing activities. Data was collected from Jos University Teaching Hospital JUTH multipurpose cooperative society in the State. Data were analysed with descriptive statistical tools using mean ranking, and a 5-Point Likert scale was used to determine the level of each activity. It was found that housing development, direct purchases of houses, private-public projects and building materials purchase ranked highest.

In contrast, processing land and building documents, housing loans, and land allocation were the least ranked contrary to popular belief that cooperative societies only achieved land allocation and granting of housing loans. Also, the respondents were most satisfied with housing development, directly purchased houses, building materials purchase, transaction cost, while their level of satisfaction on interest to be paid on loans for housing, cost of loan recovery, processing of land and building document and land allocation were ranked least respectively. Therefore, the study concluded that cooperators satisfaction should be given consideration in all activities to improve patronage for their various housing needs at all times.

Keywords: cooperative societies; housing activities; cooperators satisfaction.

INTRODUCTION

Housing is a global trend facing developed and developing wealthy and emerging nations [27]. It is both an investment and consumption commodity [16], being a key source of economic growth for countries such as China [42] and in countries such as Britain and America, constituting a significant source of household wealth [8]. Researchers [44] estimated total housing needs in Africa at around 4 million units per year, with over 60 % of the demand required to accommodate urban residents. The figure may likely rise to 5 million per year in the cities. Nigeria housing shortage as at December 2018 estimated to a

staggering 20 million units [27], which is about 3 million increases compared with the 17 million units earlier reported by [46]. Hence, the need for all the stakeholders to join hands in providing housing needs for the populace.

Cooperative societies housing activities are approaches aimed at assisting cooperators in having their own houses in any country by the cooperative society [14]. In Nigeria, government and private corporations have embarked upon several housing schemes at different levels to provide houses for their citizens. Yet, housing problems keep persisting, especially for public servants in the country. For many Nigerians, the desirability

of having or living in decent houses is as strong as the reality of its imprecision. Inability to afford this critical asset is mainly a root cause of poor housing conditions in Nigeria [3]. Although housing policies by the government began before the country's independence in 1960, before that period, housing was provided through communal systems in which communities tried to preserve their values while providing houses as desired by the community [3]. Between 1928 to date, the Nigerian housing sector has witnessed developmental strides in government efforts towards improved housing through legislation, reforms, strategies and policies [22]. Authors [17] reported that this challenge is imposed by rapid population growth and inadequate mechanisms for effective improvement. For example, over 19 years (1975-1994), only 81,750 (42.70%) houses were provided out of the 570,000 units proposed within that period [22]. This number represents less than 50% success over a significant time, and Government efforts to improve housing are evolving slowly [22]. Hence, it is evident that there have been continued efforts generally, but with little impact and improvement [4, 14]. Nigerian policy implementation and strategies for housing have generally been deficient in meeting stakeholders housing needs. Presently, housing stands at two dwelling units per 1000 people [3] against the United Nations recommended 8-10 per 1000.

The reports [25, 26] reported that the housing deficit in the State is estimated between 450,000 to 500,000 units for the entire State, with a population of about 900,000 residents based on the 2006 census and 240 000 deficits for the more excellent Jos's master plan. Since the state low-cost housing units of the 1970s and the Shagari mass housing scheme in the 1980's not much has been done in terms of direct provision of mass housing units for citizens in Plateau state. Frequent occurrence of crises in the State led to the destruction of houses and properties without any proper plan for erecting new ones or rehabilitating the old ones; this increases demand for houses that out weight its supply in the State. The resultant effect of this shortfall led to high rental prices, overcrowding, uncontrolled squatter settlements and slums. The author [43] opined that urbanisation and demand for houses are positively correlated, and as cities expand, so do the need for more housing. These needs have not been met in most developing countries, especially in Nigeria. Authors [36] concluded that hous-

ing shortage in developing countries has escalated to unprecedented rates making the percentage of slum dwellers extremely high.

However, one of the solutions being explored by underprivileged groups is cooperative societies housing. It has been said to have played vital roles in housing in some countries, but the concern is the activities of cooperative societies in the area of housing in Nigeria [40]. According to [11], cooperative societies housing activities are alternative housing approaches that combine the collaborative practices and methods with the principles and processes of housing to provide housing for cooperators. In [44] report, the United Nations' Secretary-General summarised the significance of the cooperative sector to the economy as follows: "Cooperative Societies support stability, social cohesion, and give life to the concepts of corporate responsibility and citizenship. In addition, they provide essential services, ranging from housing to health care that strengthens community development". Although, according to [37], the idea of housing through cooperative societies is not new, what is new is that the model has been repackaged and reinvigorated in recent times in many countries by incorporating various formats and techniques to improve access to housing among the cooperators.

Cooperative societies housing activities is an increasingly popular housing model across the developed countries, particularly for social housing [23, 31, 39]. According to [2, 14], this vehicle of housing activities has been practised in different countries such as Italy, United Kingdom, Zambia, Sweden, Philippines, Denmark, Norway, Canada and South Africa. Authors [14, 15] stated that cooperatives societies could be a viable mechanism to positively impact funding housing in urban centres, especially to workers of public institutions in Nigeria. Therefore, the activities of cooperative societies towards the economic and financial empowerment of members have been a subject of investigation by researchers. However, in the area of housing activities by the cooperatives societies have been limited mainly in Nigeria. For instance, authors [1, 2, 15], among others, averred that the involvement of cooperative societies in housing activities has been successful. On the other hand, [29] argued that cooperative societies have not significantly impacted the Nigerian housing sector. Their opinion is contradicting, and it becomes imperative to undertake a decisive investigation on housing activities by

cooperative societies primarily to determine the cooperators level of satisfaction with the housing activities in Jos, Plateau State.

Literature review

Cooperative Societies Housing Activities. The history of cooperative society's participation in the housing sector across the world is framed by three major factors: the political structure of each particular country, the impact of the two world wars and lastly, the rate of urbanisation. Although, [38] traced the origin of cooperative societies' participation in housing activities to the beginning of the 19th century where they were formed to respond to the high demand for housing across Europe, a thorough review of the subject matter reveals that this participation has been facilitated in advanced countries by the formation and growth of cooperative housing structures. Since the end of the 2nd World War, policy measures such as favourable legislation, subsidies and tax incentives were implemented to increase homeownership across Europe. These were strengthened by positive civic attitudes towards homeownership [19].

According to [6], in Nigeria, cooperative societies emerged as an option explored by the majority, primarily low-income groups and somewhat alienated by the privileged minority that controls an economy's resources. Societies have become a strong, vibrant and viable economic alternative in a period when many people feel helpless, powerless or disenfranchised to change their living conditions. Cooperative societies are formed principally to meet peoples' mutual needs based on the idea that a group of people can achieve goals that none of them could achieve alone. The formation and goal of cooperative societies are not to meet unessential collective or individual needs. Instead, it aims to provide basic needs that otherwise might take a long time to realise or are completely unaffordable without assistance [36].

Authors [1] described cooperative societies housing as "having to do with the pooling of resources together to finance the erection of dwelling housing for members of the cooperative association and at a higher level of organisation in the construction of large multi-unit structure which would be shared out in units to all members of the association". Resource [10] described a housing cooperative as a 'form of ownership where individuals own shares in a corporation

that owns or controls the land and buildings that provide the housing. The shared ownership model entitles the cooperative members to occupy a unit within the cooperative and specific rights and responsibilities. On their part, for [28], within the cooperative framework, housing cooperatives can be thought of as service or consumer cooperatives where members are residents and therefore "consumers' of the (housing) service. The cooperatives own the properties and, after that, let them to members; each member must purchase a share and sign a legal occupancy agreement that outlines membership expectations and member rights.

Housing activities by cooperative societies are various methods in which they assist members to built their own houses or directly purchase the houses to solve their housing problems. Unlike the government and profit-oriented private sector, the cooperative method of housing emphasises end users' participation from the commencement of the process [38]. This is made possible based on the principles and values that govern the operation and activities of cooperative societies. Authors [34] stated that housing activities by cooperative societies include land acquisition, houses developed and allocated to cooperators at a subsidised rate, building materials procurement, direct housing purchase, and direct private project and providing loans for housing to cooperators. Efforts directed at meeting the housing objectives of cooperative members have resulted in different strategies depending on the objective, financial capacity, and level of assistance received [38].

Consequently, different types of strategic intervention in housing have been observed among the cooperatives. Generally, cooperative societies adopt different methods to meet the housing objectives of members based on society's nature, focus, or purpose. In the developed countries, these methods have been broadly grouped into four, achieved by altering the basic legal and finance structure to suit the organisation's autonomy [34]. First, the market rate or equity cooperatives, where members do not own a specific piece of property but a share of the cooperative corporation that owns the estate. Members are also permitted to sell their shares at total market values, thereby accruing a market rate of return. Second, a limited-equity cooperative that meets members' housing needs by combining the equity contribution of cooperators with grants or subsidies from supporting institutions to provide

housing units for its members North Country Cooperative Foundation [30]. The third is the leasing cooperative. A leasing cooperative takes a long lease from an investor, a landlord or a non-profit organisation and operates the building collectively as a cooperative [30]. The fourth category is the mutual housing association, a non-profit corporation set up to develop, own, and operate housing. Generally, the association is owned and controlled by the residents of the housing produced. The author [7] asserted that cooperative solid and mutual housing sectors exist in various countries worldwide. The Commission on Cooperative and Mutual Housing defines mutual housing organisation as enabling residents to have the right to become members, control or participate in governance, and exercise control over their housing environment, neighbourhood, and community [7].

In Nigeria, cooperatives societies meet the housing need of cooperators in some ways. According to [1, 36, 46], such methods include model housing construction similar to government housing schemes, granting of house building loans, the direct construction of housing units which are allocated to members at subsidised rates, acquisition of land for cooperators, processing of land and building documents and bulk procurement of building materials. Thus, cooperatives aid members' home acquisition wholly, partly or gradually depending on society's objectives, focus, and financial capacity. However, the concept of market rate, limited equity and leasing are not common in the Nigerian context, possibly because of the level of sophistication of the economy.

Cooperators' Satisfaction. Satisfaction is the person's feelings of pleasure or disappointment from comparing a product's perceived performance (or outcome) to their expectations [12]. This definition makes it clear that satisfaction is a function of perceived performance and expectations. If the performance falls short of expectations, the cooperator is dissatisfied; if the performance matches the expectations, the cooperator is satisfied. If the performance exceeds expectations, the cooperator is highly satisfied or delighted [12].

Author [35] asserted that cooperators satisfaction is a precursor of improved performance and cooperator retention for any cooperative society. In part, the strength of a cooperative depends on its ability to mobilise its resources and members in gaining market share and achieving economic

growth and maintaining member commitment, satisfaction, and retaining them. Satisfied, highly committed members are more likely to support their cooperative by participating in all cooperative activities. The reverse occurs when members are unhappy. Member's goals, what they desire from their cooperatives are critically related to why they joined the cooperative in the first place. These goals also affect member satisfaction with the cooperative, commitment to it, and participation in its activities [12]. The ability of a cooperative to meet its members' expectations depends on whether management effectively evaluates membership needs. Often, they do not, and there are several reasons for this. One notion is that of "assumed similarity," cooperative official's belief that the interests of the general membership must be similar to their own and, therefore, there is no need to investigate them separately. Secondly, member-officer communications may be poor [6]. The third is reported by [18]. As a divergent set of member objectives both between and within cooperatives, members' attitudes towards their cooperatives significantly impact their cooperative participation behavioural intentions.

The researcher [32] opined that various internal and external factors might influence the level of member satisfaction. *Ceteris paribus*, the more positive attitude one holds towards an organisation, the more likely it is that the person will patronise or use a service from it. Author [33] submitted that to achieve high levels of cooperators satisfaction requires cooperative society to continually monitor and examine the experiences, opinions, and suggestions of their cooperators and other people who are likely to be potential members, as democratic organisations, cooperatives rely on cooperators patronisation for the realisation of their distinctive character. Authors [14] reported that cooperators expressed their satisfaction with housing cooperative loans compared to the National Housing Fund. Author [15] also revealed that cooperators expressed their satisfaction with an interest rate, affordability, transaction cost, availability and collateral for housing finance. However, in housing activities, cooperators need to be satisfied with housing development, cost of labour, building materials purchased, houses directly purchased, interest to be paid on loans for housing, cost of loan recovery if members default, transaction cost, processes of land and building document, land allocated etc.

This study measured cooperators' satisfaction with all the housing activities carried out by cooperative societies in Jos's plateau state.

METHODOLOGY

This research was carried out in Plateau State; the study's target population was cooperators of Jos University Teaching Hospital (JUTH) Multipurpose Cooperative Society. The sample frame obtained from JUTH Multipurpose cooperative society is 3000 cooperators, but only 2200 members are active; therefore, only the active members were considered for this study. The sample size of 327 used for this research was chosen using the [24] sample table. Multistage sampling was used; this involved taking samples in stages using smaller and smaller units at each stage. Purposive sampling was used at the first stage to select only institutions with a cooperative society engaged in housing activities. This sampling technique is used when a researcher chooses a sample that suits their research needs [13]. Then simple random sampling technique was also adopted. This is because it gives each equal chance or probability of being selected, reducing selection bias [13]. Three hundred twenty-seven close-ended questionnaires were distributed to the cooperators of the cooperative societies to generate data for the study.

The data obtained from the administered questionnaire were analysed with descriptive statistical tools using mean ranking. A 5-Point Likert scale was used to determine the level of each activity and the cooperator's satisfaction. The analysis of the data was done using Statistical Package for Social Science (SPSS).

RESULTS AND DISCUSSION

Level of Housing Activities by Cooperatives Society in the Study Area. The findings from the rank ordering of the seven type constructs on the level of housing activities by cooperatives society in the study area (Table 1) reveals that housing development ranked 1st, direct housing purchase 2nd, private housing project 3rd and building material procurement ranked 4th, respectively has the highest rank. In contrast, land and building documents ranked 5th, housing loans for members 6th and acquisition of land for members ranked 7th respectively, were the least ranked. These findings are in line with that of cooperative socie-

ties that were recognised by the State and supported in their drive to provide housing for the teeming refugees, migrants and citizens [38]. As a result, housing cooperatives became the preferred housing provision and management structure after privatising apartments [38].

Table 1 – Level of Housing Activities by Cooperative Societies

	Mean	Std. Deviation	Ranking	Remarks
Housing development	3.1205	.86799	1st	Moderate
Direct housing Purchase	2.7362	.60937	2nd	Moderate
Private housing project	2.4072	.73677	3rd	Low
Building material procurement	2.0912	.74414	4th	Low
Land and building document	1.2638	.44144	5th	Very low
Housing loans for members	1.1759	.38135	6th	Very low
Acquisition of land for members	1.0586	.23532	7th	Very low

The findings from rank ordering by the eight type constructs on cooperators level of satisfaction with housing activities by cooperative societies in the study area (Table 2) revealed that cooperators are highly satisfied with housing development ranked 1st, directly purchased houses 2nd, building materials purchase 3rd, transaction cost 4th respectively, ranked highest while their level of satisfaction on interest to be paid on loans for housing ranked 5th, cost of loan recovery 6th, processing of land and building document 7th and land allocation 8th respectively, were the least ranked. These findings align with [14] reported that cooperators expressed their satisfaction with housing cooperative loans compared to the National Housing Fund (NHF). On the other hand, [15] also revealed that cooperators expressed their satisfaction with an interest rate, affordability, transaction cost except for availability and collateral for the cooperative loan, which they express dissatisfaction.

Table 2 – Level of Cooperators Satisfaction with Housing Activities in the Study Area

	Mean	Std. Deviation	Ranking	Remarks
Housing development	2.7068	.70853	1st	Moderate
Directly purchased houses	2.3225	.79433	2nd	Low
Building materials purchase	2.0586	.48150	3rd	Low
Transaction cost	1.9739	.57107	4th	Low
Interest to be paid on loans for housing	1.6482	.53629	5th	Very low
Cost of loan recovery	1.6482	.58858	6th	Very low
Processing of land and building document	1.3811	.48645	7th	Very low
Land allocation	1.2052	.40452	8 th	Very low

CONCLUSIONS

Cooperative societies are gradually becoming alternative mechanisms and a sure way of solving the housing problems of their cooperators. This is because cooperative societies housing activities, as revealed in the study, are limited to land allocation and housing loans as stated by most researchers but are also into development and many more. This has improved their capacity in solving housing problems in Plateau state.

Cooperators satisfaction in all activities is paramount. Therefore, cooperative societies should look into all housing activities and ensure the utmost satisfaction of cooperators based on their demands and needs. Also, cooperative societies need to source funds outside to hasten housing activities. Finally, the government should assist cooperatives with a low-interest rate fund to speed up housing activities since they are now considered an alternative mechanism in solving housing needs.

REFERENCES

- Adedeji, Y. M. D., & Abiodun O. O. (2012). *An Evaluation of Accessibility of Low-Income Earners to Housing Finance in Nigeria*. *European Scientific Journal*, 8(12), 80–95.
- Adediji, Y. M. D. (2006). Affordable and Functional Housing in a Developing Economy: A case study of Nigeria. *Journal of Land Use and Development Studies*, 2(1), 113–120.
- Ademiluyi, A. I. (2010). *Public housing delivery strategies in Nigeria: a historical perspective of policies and programmes*. *Journal of Sustainable Development in Africa*, 12(6), 153–161.
- Ademiluyi, A. I., & Raji, B. A. (2008). *Public and Private Developers as Agents in Urban Housing Delivery in Sub-Saharan Africa: the Situation in Lagos State*. *Humanity & Social Sciences Journal*, 3(2), 143–150.
- Ayedun, C. A., Oloyede, S. A., Ikpefan, A., Akinjare, A. O., & Oloke, C. O. (2017). *Cooperative Societies, Housing Provision and Poverty Alleviation in Nigeria*. *Covenant Journal of Research in the Built Environment*, 5(1), 69–81
- Bello, A. (2005). *The Role of Cooperative Societies in Economic Development*. Retrieved from https://mpr.ub.uni-muenchen.de/23161/1/MPRA_paper_23161.pdf
- Bliss, N. (2009). *Bringing Democracy Home*. Retrieved from <https://www.housinginternational.coop/resources/bringing-democracy-home/>
- Boar, C., Gorea, D., & Midrigan, V. (2017). *Liquidity Constraints in the U.S. Housing Market*. doi: 10.3386/w23345
- Bonaventure, N. H. (2003). *The State of agricultural multipurpose cooperatives societies and rural development* (Doctoral dissertation), University of Jos, Nigeria.
- Chicago Mutual Housing Network. (2004). *Affordable housing cooperatives. Conditions and prospects in Chicago*. Retrieved from <https://voorheescenter.red.uic.edu/wp-content/uploads/sites/122/2017/10/2004-affordable-housing-cooperatives.pdf>

11. National Confederation of Cooperatives. (2004). *Cooperatives in housing – starting housing projects a guide for cooperatives starting a housing project*.
12. Dakurah, H. A., Goddard, E., & Osuteye, N. (2005). *Attitudes towards and Satisfaction with Cooperatives in Alberta: A Survey Analysis*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/23506299_Attitudes_Towards_and_Satisfaction_with_Cooperatives_in_Alberta_A_Survey_Analysis
13. Easton, V., & McColl, J. (n. d.). *Sampling*. Retrieved from <http://www.stats.gla.ac.uk/steps/glossary/sampling.html>
14. Farouk, B. U. K., David, I. J., & David, O. A. (2014). Savings and Credit Cooperative Societies (SCCs): A Panacea to Accessing Funds for Housing Development to Workers of Public Institutions in Nigeria. *Journal of Economics and Sustainable Development*, 5(23), 135–148.
15. Gbadeyan, R. A. (2011). Private Sector's Contributions to the Development of the Nigerian Housing Market. *Current Research Journal of Social Sciences*, 3(2), 104–113.
16. Glaeser, E., & Gyourko, J. (2018). The Economic Implications of Housing Supply. *Journal of Economic Perspectives*, 32(1), 3–30. doi: 10.1257/jep.32.1.3
17. Ibem, E. O., & Amole O. O. (2010). Evaluation of Public Housing Programmes in Nigeria: A Theoretical and Conceptual Approach. *The Built & Human Environment Review*, 3, 88–92.
18. Iruguthu, E. W. (2014). *Factors that influence customer satisfaction in savings and credit cooperatives (saccos) in Kenya: a case study of Balozzi Sacco* (Master's thesis). Retrieved from <http://erepo.usiu.ac.ke/bitstream/handle/11732/56/Emily.pdf?sequence=1>
19. Isebaert, J. (2014). *The Belgian housing policy, its adverse effect on labour mobility and the negative externalities of homeownership*. Retrieved from https://finances.belgium.be/sites/default/files/downloads/BdocB_2014_Q3e_Isebaert_fr.pdf
20. Johns, R. (2010, March). *Likert scale and scales*. Retrieved from https://dam.ukdataservice.ac.uk/media/262829/discover_likertfactsheet.pdf
21. Jos University Teaching Hospital. (2000). *About*. Retrieved from <https://juth.org.ng/>
22. Kabir, B., & Bustani, S. (2008). *A Review of Housing Delivery Efforts*. Retrieved from www.gla.ac.uk/media/media_129767_en.pdf
23. Kareem, R. O., Arigbabu, Y. D., Akintaro, J. A., Badmus, M. A (2012). The Impact of Cooperative Society on Capital Formation. *Habitat International*, 25, 473- 492.
24. Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). Determining Sample Size for Research Activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30(3), 607–610. doi: 10.1177/001316447003000308
25. Ministry of Commerce and Industry Plateau State. (2019). *About*. Retrieved from <https://www.plateaustate.gov.ng/ministries/min-commerce-&-industries>
26. Ministry of Housing and Urban Development plateau state. (2019). *About*. Retrieved from <https://www.plateaustate.gov.ng/ministries/min-housing-and-urban-dev>
27. Moore, E. A. (2019). Addressing Housing Deficit in Nigeria: Issues, Challenges and Prospects. *Economic and financial review*, 57(4), 201–222.
28. Murray, C., & Pearson, R. (2008, July). *Innovative uses of housing cooperative assets*. Retrieved from <https://auspace.athabasca.ca/bitstream/handle/2149/1807/BALTA%20A1%20-%20Co-op%20Housing%20Report%20-%20F.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
29. Ndubueze, O. J. (2009). *Urban housing affordability and housing policy dilemmas in Nigeria* (Doctoral dissertation). Retrieved from <http://humanitarianlibrary.org/sites/default/files/2013/08/Ndubueze09PhD.pdf>
30. Northcountry Cooperative Foundation. (2003). *Cooperative Housing Toolbox: A Practical Guide for Cooperative Success*. Retrieved from

https://www.nasco.coop/sites/default/files/srl/Housing_Toolbox_Practical_guide_for_success.pdf

31. Nweze, N. J. (2003). Cooperative promotion in rural communities: The project approach. *Nigerian Journal of Cooperative Studies*, 2(2), 73–86.
32. Odhiambo, B. (2003). *Determinants of customer satisfaction for mobile phone subscribers in Nairobi* (Master's thesis). Retrieved from http://erepository.uonbi.ac.ke/bitstream/handle/11295/22154/Odhiambo_Determinants%20of%20Customer%20Satisfaction%20for%20Mobile%20Phone%20Subscribers%20in%20Nairobi.pdf;sequence=3
33. Olanda, J. (2006). *Leadership Behaviour, Job satisfaction, Organisational Commitment, Service Quality and Customer Satisfaction in manufacturing sector* (Master's thesis), University of Nairobi, Kenya.
34. Olayinka, C. O., Samuel, A. O., & Durodola, O. D. (2016). *Empirical Determination of Co-operative Housing Intervention Methods in Lagos Metropolis*. *Covenant Journal of Research in the Built Environment*, 4(1), 49–66.
35. Oliver, R. L. (1999). Whence Consumer Loyalty? *Journal of Marketing*, 63, 33. doi: [10.2307/1252099](https://doi.org/10.2307/1252099)
36. Oloke, O. C., Oni, A. S. Oletubo, Oletube, A. A., Opoko, A. P., & Ogunde, A. O. (2017). *Empirical Assessment of Success Rate of Cooperative Societies' Housing Provision in Lagos State, Nigeria*. *International Journal of Humanities and Social Science*, 7(3), 1–8.
37. Oluwole Oyewole, M. (2010). Housing development finance through cooperative societies. *International Journal of Housing Markets and Analysis*, 3(3), 245–255. doi: [10.1108/17538271011063906](https://doi.org/10.1108/17538271011063906)
38. Oyalowo, B. (2018). *An assessment of co-operative societies and housing supply in Lagos State* (Doctoral thesis), University of Lagos. Retrieved from https://ir.unilag.edu.ng/bitstream/handle/123456789/3249/4_Thesis.pdf?sequence=2&isAllowed=y
39. Robertsen, K., & Theisen, T. (2009). The Impact of Financial Arrangements and Institutional Form on Housing Prices. *The Journal of Real Estate Finance and Economics*, 42(3), 371–392. doi: [10.1007/s11146-009-9213-z](https://doi.org/10.1007/s11146-009-9213-z)
40. Sazama, G. W. (2000). Lessons from the History of Affordable Housing Cooperatives in the United States: A Case Study in American Affordable Housing Policy. *The American Journal of Economics and Sociology*, 59(4), 573–608.
41. Shut, T. T. (2014). *An evaluation of the strategies of rural development programmes in plateau state 1999–2010* (Doctoral dissertation). Retrieved from <https://irepos.unijos.edu.ng/jspui/bitstream/123456789/480/1/Eva%20Pol%20Thesis.pdf>
42. Sun, W., Zheng, S., Geltner, D. M., & Wang, R. (2016). The Housing Market Effects of Local Home Purchase Restrictions: Evidence from Beijing. *The Journal of Real Estate Finance and Economics*, 55(3), 288–312. doi: [10.1007/s11146-016-9586-8](https://doi.org/10.1007/s11146-016-9586-8)
43. Tesfaye, A. (2007). Problems and prospects of housing development in Ethiopia. *Property Management*, 25(1), 27–53. doi: [10.1108/02637470710723245](https://doi.org/10.1108/02637470710723245)
44. UN-HABITAT. (2018). *Adequate housing and slum upgrading*. Retrieved from https://unhabitat.org/sites/default/files/2020/06/indicator_11.1.1_training_module_adequate_housing_and_slum_upgrading.pdf
45. UN-HABITAT. (2010). *The Organisation, Management and Finance of Housing Cooperatives in Kenya*. Retrieved from <https://mirror.unhabitat.org/pmss/getElectronicVersion.asp?nr=3001&alt=1>

46. Yakub, A. A, Salawu, A. O., & Gimba, S. D. (2012). Housing delivery via housing cooperatives as a tool towards achieving national development: an empirical study. Retrieved from <https://bit.ly/3i9NRaH>

Порівняльний аналіз психофізіологічних показників Дефлімпійської чемпіонки з карате та здорових каратисток

Comparative Analysis of Psycho-Physiological Parameters of the Deaflympic Karate Champion and Healthy Karate Women

Карина Янчук¹, Олександр Тихорський¹

Karyna Ianchuk, Oleksandr Tykhorskyi

¹ Kharkiv State Academy of Physical Culture

99 Klochkivska Street, Kharkiv, Ukraine, 61057

DOI: 10.22178/pos.73-6

LCC Subject Category: GV711

Received 25.06.2021

Accepted 26.07.2021

Published online 31.08.2021

Corresponding Author:

Oleksandr Tykhorskyi

tihorskiialeks@gmail.com

© 2021 The Authors. This article is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 License

Анотація. У статі розглянуто порівняльний аналіз психофізіологічних показників елітної спортсменки в карате – чемпіонки Дефлімпійських ігор та здорових висококваліфікованих спортсменок. Досліджувались показники: ефективність роботи, ступінь впрацьованості, психічна стійкість, час простої реакції на світло, реакція на предмет, що рухається, частота рухів, час реакції вибору, проба Ромберга, концентрація та переключення уваги за тестом Бурдона. Для аналізу психофізіологічних показників досліджуваної спортсменки за 24 виміри порівнювані її показники з показниками висококваліфікованих здорових каратисток, у кількості 29 осіб. Виміри показників досліджуваної спортсменки проводились протягом річного макроциклу на початку серій ударних мікроциклів, що означало її знаходження у оптимальній фізичній та психологічній формі. Виявлено, що досліджувана каратистка має тип нервової системи – слабкий, що є нетиповим для представників цього виду спорту. Ефективність роботи, швидкість впрацьовування та психічна стійкість також відрізняються на користь здорових каратисток.

Ключові слова: спорт; психофізіологічні показники; карате; дефлімпійська чемпіонка; висококваліфіковані спортсменки; тип нервової системи.

Abstract. The article compares psycho-physiological indicators of an elite athlete in karate - the champion of the Deaflympics and healthy, highly qualified athletes. The researched indicators were: work efficiency, degree of employment, mental stability, time of simple reaction to a moving object, reaction to a moving object, frequency of movements, the reaction time of choice, Romberg test, concentration and switching of attention according to the Bourdon test. For the analysis, 24 measurements of psycho-physiological indicators of the researched sportswoman were compared with corresponding indicators of highly skilled healthy karate girls, 29 people in total. The measurements of the studied athlete's indicators were performed during the annual macrocycle at the beginning of a series of shock microcycles, which meant that she was in her optimal physical and psychological shape. It was found that the studied karate person has an invalid type of nervous system, which is not typical for this sport. Work efficiency, speed of work and mental stability also differs in favour of healthy karate women.

Keywords: sport; psycho-physiological indicators; karate; Deaflympic champion; highly qualified sportswomen; type of nervous system.

ВСТУП

У зв'язку з підвищенням вимог до підготовленості спортсменів у спорті вищих досягнень протягом останніх десятиліть, виникає

запит серед тренерів та спортсменів на шляхи удосконалення систем підготовки до змагань. Одним з перспективних напрямків з точки зору спортивної науки є дослідження психофізіологічних показників висококвалі-

фікованих спортсменів, та побудови тренувальних програм, та програм підготовки до змагань на основі даних показників [6]. Психофізіологія – наукова дисципліна, що виникла на межі психології та фізіології та вивчає фізіологічні основи психічної діяльності людини [2].

У сучасному спорті вищих досягнень все більша увага приділяється спортсменам що мають обмеження у здоров'ї. Порушенням слуху може страждати будь-який організм, що здатен сприймати звук. Втрата здатності виявляти деякі або всі частоти, або нездатність сприймати звуки з низькою амплітудою називається порушенням слуху [7]. Глухі спортсмени-єдиноборці відстають від здорових колег у розвитку швидко-силових якостей та точності виконання рухових дій. Спортсмени з вадами слуху швидше втомлюються при виконанні фізичних вправ. При побудові тренувальних програм для глухих спортсменів слід враховувати індивідуальні психо-фізіологічні особливості, функціональні особливості а також особистісні характеристики. Сучасна система підготовки спортсменів у Дефлімпійському карате є складним комплексом, що включає в себе фізичну, психологічну підготовку, науково-дослідну діяльність, медико-біологічне обстеження та інші елементи. Окрім порушення слуху, у спортсменів виникає ряд супутніх відхилень, що впливають на їх стан здоров'я та самопочуття [7].

Для дослідження актуальними показниками є ті, що пов'язані з фізичними якостями, що проявляються каратистами під час поєдинку, тренувальної діяльності [4]. Також важливо порівняти показники спортсменки з вадами слуху з показниками здорових спортсменів. Рухові якості тісно пов'язані з особливостями нервової системи людини: силою-слабкістю, рухливістю-інертністю, врівноваженністю – неуврівноваженністю нервових процесів [5]. Кожна рухлива якість забезпечується декількома типологічними особливостями нервової системи. Наприклад, швидкість реакції забезпечується слабкою нервовою системою, рухливістю збудження а також перевагою реакціями збудження над реакціями гальмування.

Те, що одні типологічні особливості притаманні одним людям, а другі – іншим дає одним спортсменам перевагу в одних фізичних якостях, а іншим в інших [7]. Наприклад, показники, що характеризують швидкість рухів

поділяються на три групи: час одиночного руху; час реакції на сигнал; частота рухів.

Вплив психофізіологічних показників на змагальну діяльність спортсменів високої кваліфікації досліджувався багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими [5, 3, 1]. Незважаючи на це, дослідження із залученням спортсменок з вадами слуху не проводилось, також не проводились зазначені дослідження із залученням елітних спортсменок.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

У дослідженні взяла участь Дефлімпійська чемпіонка з карате, спортсменка з вадами слуху, та висококваліфіковані здорові каратистки (n=29)

У дослідженні ми використовували такі показники: ефективність роботи, ступінь впрацьованості, психічну стійкість, час простої реакції на світло, реакція на предмет, що рухається, частота рухів, час реакції вибору, проба Ромберга, концентрація та переключення уваги за тестом Бурдона.

Для аналізу психофізіологічних показників досліджуваної спортсменки за 24 виміри порівнювані її показники з показниками висококваліфікованих здорових каратисток, у кількості 29 осіб. Виміри показників досліджуваної спортсменки проводились протягом річного макроциклу на початку серій ударних мікроциклів, що означало її знаходження у оптимальній фізичній та психологічній формі.

Для визначення відмінностей використовувався t-критерій Стьюдента. Дані представлені у вигляді середнього та стандартного відхилення.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Результати психофізіологічних показників елітної спортсменки з вадами слуху та здорових каратисток представлені у таблиці 1.

Так, виявлено, що ефективність роботи з таблицями Шульце у спортсменки з вадами слуху нижче ніж у здорових каратисток, та складає $65,0 \pm 1,6$ ум. од. У здорових спортсменок даний показник – $63,0 \pm 1,4$. Що стосується ступені впрацьованості та психічної стійкості, тут здорові каратистки також мають перевагу ($t=2,41$ та $t=3,12$ відповідно).

Таблиця 1 – Порівняння психофізіологічних показників Дефлімпійської чемпіонки з карате з показниками здорових спортсменок

Показник	Показники елітної спортсменки з вадами слуху (n=24)			Середні показники висококваліфікованих каратисток (n=29)			t	p
	$\bar{X}_1$	$\pm$	σ_1	$\bar{X}_2$	$\pm$	σ_2		
Ефективність роботи за тестом Шульте, ум. од.	65,0	$\pm$	1,6	63,0	$\pm$	1,4	4,70	<0,001
Ступінь впрацьованості за тестом Шульте, ум. од.	0,91	$\pm$	0,06	0,89	$\pm$	0,04	2,41	<0,05
Психічна стійкість за тестом Шульте, ум. од.	1,00	$\pm$	0,05	0,95	$\pm$	0,06	3,12	<0,01
Час простої реакції на світло, с	0,28	$\pm$	0,01	0,27	$\pm$	0,02	2,37	<0,05
Реакція на предмет, що рухається, с	0,51	$\pm$	0,03	0,66	$\pm$	0,06	9,70	<0,001
Теплінг тест, частота рухів	4,88	$\pm$	0,19	5,08	$\pm$	0,15	4,08	<0,001
Час реакції вибору, с	1,17	$\pm$	0,10	1,13	$\pm$	0,10	1,57	>0,05
Проба Ромберга, с	10,2	$\pm$	0,86	13,3	$\pm$	1,12	10,55	<0,001
Концентрація уваги за тестом Бурдона, ум. од.	241,9	$\pm$	8,7	250,0	$\pm$	10,5	2,28	<0,01
Переключення уваги за тестом Бурдона, ум. од.	32,5	$\pm$	1,7	31,6	$\pm$	1,3	2,30	<0,05

Динаміка результатів роботи на таблицях Шульте також відрізняється у здорових спортсменок, та спортсменки з вадами слуху. Здорові спортсменки здебільшого мають сильну нервову систему, у них найбільший час витрачається на другу таблицю, після чого поступово знижується до п'ятої таблиці. У ка-

ратистки ж з вадами слуху час виконання зростає від таблиці до таблиці, що говорить про слабку нервову систему (рисунок 1). Використання отриманих даних відкриває подальші шляхи для удосконалення індивідуальної підготовки та пошуку прихованих резервів елітної каратистки з вадами слуху.

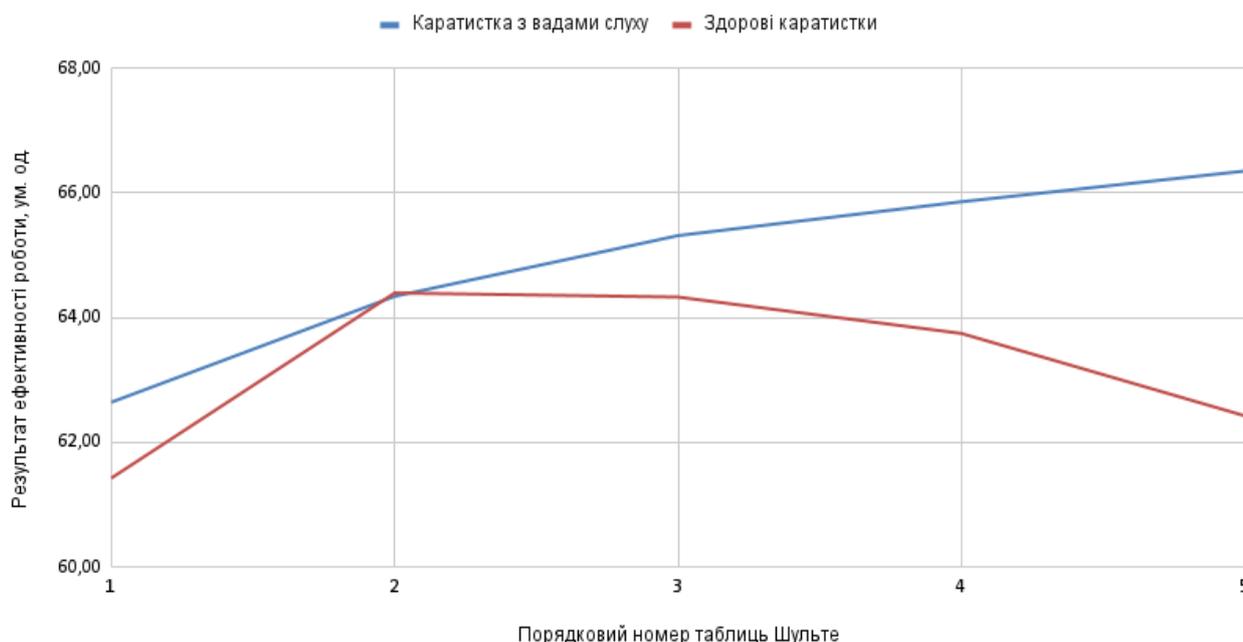

Рисунок 1 – Порівняння результатів роботи на таблицях Шульте елітної каратистки з вадами слуху та здорових каратисток

Результати часу реакції на світло каратистки з вадами слуху склали $0,28 \pm 0,01$ с, результати здорових спортсменок в середньому кращі на 1 с і складають $0,27 \pm 0,02$ с ($t=2,37$; $p<0,05$). А от у результаті реакції на предмет, що рухається, досліджувана спортсменка показала кращий результат ніж середній серед здорових спортсменок. Результат Дефлімпійської чемпіонки склав $0,51 \pm 0,03$ с, середньо груповий результат здорових спортсменок – $0,66 \pm 0,06$ с ($t=9,70$; $p<0,001$).

Час реакції вибору спортсменки з вадами слуху достовірно не відрізнявся від результатів здорових спортсменок ($t=1,57$; $p>0,05$), та становив $1,17 \pm 0,10$ с та $1,13 \pm 0,10$ с відповідно.

Частота рухів під час виконання теппінг тесту у досліджуваної спортсменки склала

$4,88 \pm 0,19$ натисків $\times$ s^{-1} , а середній результат по групі – $5,08 \pm 0,15$ натисків $\times$ s^{-1} , ($t=4,08$; $p<0,001$).

Аналіз динаміки частоти натискань під час виконання теппінг-тесту показав, що здорові каратистки високої кваліфікації мають сильну нервову систему, що підтверджується графіком з піком на 10 секунд, та поступовим зниженням результату до початкового, протягом 20-ї – 30-ї секунд (рисунок 2). Елітна каратистка з вадами слуху має нетипову нервову систему для даного виду спорту, яку можна охарактеризувати як слабку. Крива результатів теппінг тесту має низхідний характер, що узгоджується з даними отриманими на таблицях Шульте.

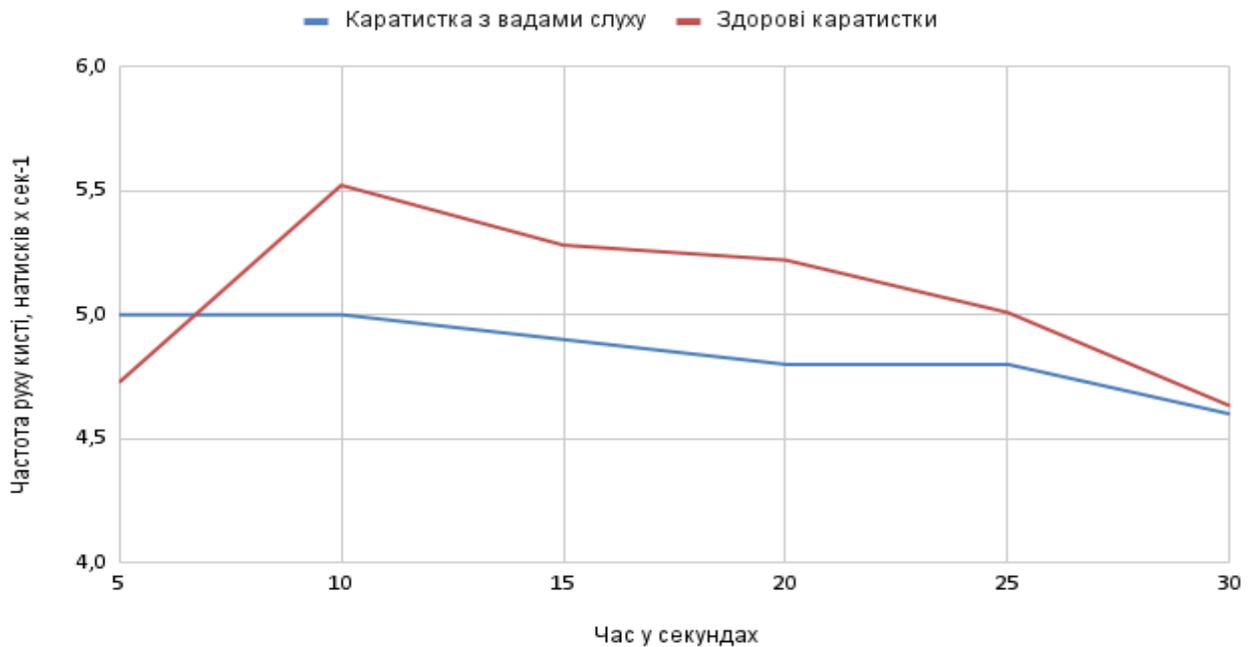

Рисунок 2 – Графік результатів проходження теппінг-тесту спортсменкою з вадами слуху та здоровими спортсменками

Серед недоліків слабкої нервової системи, що можуть вплинути на результат у карате є підвищена втомлюваність, спортсменам з таким типом нервової системи важче протидіяти незнайомому оточенню, скупченню людей. Як відомо такі умови часто виникають під час змагань що викликає додатковий стрес.

Серед переваг слабого типу нервової системи – висока точність, чітке виконання раніше засвоєних алгоритмів, швидке орієнтування у

нестандартних ситуаціях, коли треба творчо підійти до виконання прийому, або використати нестандартну серію.

Виконання проби Ромберга наглядно показало, що спортсменка з вадами слуху гірше утримує рівновагу, ніж здорові спортсменки. Результат, показаний досліджуваною спортсменкою у даному тесті склав $10,2 \pm 0,86$ с, а результат висококваліфікованих каратисток, що не мають проблем зі слухом вищий в се-

редньому на 3 с і становить $13,3 \pm 1,12$ с ($t=10,55$; $p<0,001$).

За допомогою тесту Бурдона досліджувалася здатність спортсменки до утримання та переключення уваги, та порівнювалися дані показники з середніми значеннями здорових каратисток. Виявлено, що досліджувана спортсменка показала у тесті на концентрацію уваги результат $241,9 \pm 8,7$ ум. од., здорові каратистки – $250,0 \pm 10,5$ ум. од. ($t=2,28$; $p<0,01$). У тесті на переключення уваги каратистка з вадами слуху показала результат $32,5 \pm 1,7$ ум. од., а здорові спортсменки – $31,6 \pm 1,3$ ($t=2,30$; $p<0,05$).

ВИСНОВКИ

Результати тестування психофізіологічних показників виявили, що досліджувана кара-

тистка має тип нервової системи – слабкий, що є нетиповим для представників цього виду спорту. Ефективність роботи, швидкість впрацьовування та психічна стійкість також відрізняються на користь здорових каратисток. Психофізіологічними показниками підтверджена думка експертів, що каратисти з вадами слуху мають вестибулярний апарат, що гірше функціонує, та їм важче утримувати увагу у порівнянні зі здоровими спортсменами. Досліджувана спортсменка показала кращий результат у тесті реакції вибору, що може бути обумовлене не типовістю її нервової системи.

Перспектива подальших досліджень полягає у дослідженні впливу психофізіологічних показників на швидкість нанесення ударів елітною каратисткою з вадами слуху.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES

1. Ianchuk, K. O., Khudiakova, V. B., Volodchenko, O. A., & Tykhorskyi, O. A. (2021). Factors influencing the training process of karatekas with hearing impairment. *Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University Series 15 Scientific and Pedagogical Problems of Physical Culture (physical Culture and Sports)*, 1(129), 124–131. doi: [10.31392/npu-nc.series15.2021.1\(129\).27](https://doi.org/10.31392/npu-nc.series15.2021.1(129).27)
2. Kamchatnikov, A. (2009). *Psihofiziologiya sportivnoj deyatel'nosti* [Psychophysiology of sports activity]. Volgograd: VGAFK (in Russian)
[Камчатников, А. (2009). *Психофизиология спортивной деятельности*. Волгоград: ВГАФК].
3. Pylypko, O., & Pylypko, A. (2021). Vplyv psykhofiziologichnykh ta morfofunktsionalnykh pokaznykiv sportsmeniv vysokoi kvalifikatsii na rezultat proplyvannia dystantsii 400 metriv vilnym stylem [Influence of psychophysiological and morphofunctional indicators of highly qualified athletes on the result of swimming the distance of 400 meters freestyle]. *Slobozhanskyi Naukovo-Sportyvnyi Visnyk*, 6(81), 5–10. doi: [10.15391/snsv.2021-1.001](https://doi.org/10.15391/snsv.2021-1.001) (in Ukrainian)
[Пилипко, О., & Пилипко, А. (2021). Вплив психофізіологічних та морфофункціональних показників спортсменів високої кваліфікації на результат пропливання дистанції 400 метрів вільним стилем. *Слобожанський Науково-Спортивний Вісник*, 6(81), 5–10. doi: [10.15391/snsv.2021-1.001](https://doi.org/10.15391/snsv.2021-1.001)].
4. Rajgorodskij, D. (Ed.). (2001). *Prakticheskaya psihodiagnostika. Metodiki i testy* [Practical psychodiagnosics. Techniques and tests]. Samara: BAHRAH-M (in Russian)
[Райгородский, Д. (Ред.). (2001). *Практическая психодиагностика. Методики и тесты*. Самара: БАХРАХ-М].
5. Shestak, Y., Mulyk, V., & Okun, D. (2020). Vplyv vykorystannia spetsialnykh vprav na psykhofiziologichni pokaznyky yunikh bokseriv 15-16 rokov [Influence of the use of special exercises on the psychophysiological indicators of young boxers aged 15-16]. *Slobozhanskyi Naukovo-Sportyvnyi Visnyk*, 6(80), 46–51. doi: [10.15391/snsv.2020-6.007](https://doi.org/10.15391/snsv.2020-6.007) (in Ukrainian)
[Шестак, Ю., Мулик, В., & Окунь, Д. (2020). Вплив використання спеціальних вправ на психофізіологічні показники юних боксерів 15-16 років. *Слобожанський Науково-Спортивний Вісник*, 6(80), 46–51. doi: [10.15391/snsv.2020-6.007](https://doi.org/10.15391/snsv.2020-6.007)].

6. Tykhorskyi, O., Dzhym, V., Galashko, M., & Dzhym, E. (2018). Analysis of the morphological changes in beginning bodybuilders due to resistance training. *Journal of Physical Education and Sport, 1*, 382–386. doi: [10.7752/jpes.2018.s152](https://doi.org/10.7752/jpes.2018.s152)
7. Yanchuk, K., Tykhorskyi, O., & Petrenko, I. (2020). Analiz udarnykh pryiomiv karatystok vysokoi kvalifikatsii z vadamy slukhu [Analysis of attack techniques of highly skilled female karatekas with hearing problems]. *Slobozhanskyi Naukovo-Sportyvnyi Visnyk, 76(2)*, 91–103. doi: [10.15391/snsv.2020-2.006](https://doi.org/10.15391/snsv.2020-2.006) (in Ukrainian)
[Янчук, К., Тихорський, О., & Петренко, І. (2020). Аналіз ударних прийомів каратисток високої кваліфікації з вадами слуху. *Слобожанський Науково-Спортивний Вісник, 76(2)*, 91–103. doi: [10.15391/snsv.2020-2.006](https://doi.org/10.15391/snsv.2020-2.006)].

Наукові заходи в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського: стан, тенденції

Scientific Events at the Vernadskyi National Library of Ukraine: Status, Trends

Майя Іванова ¹

Maïia Ivanova

¹ V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine

3 Holosiivskyi ave., Kyiv, 03039, Ukraine

DOI: [10.22178/pos.73-7](https://doi.org/10.22178/pos.73-7)

LCC Subject Category:
[Z729-875](#)

Received 25.07.2021
Accepted 20.08.2021
Published online 31.08.2021

Corresponding Author:
ivanova.maya.v@gmail.com

© 2021 The Author. This article is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 License

Анотація. В статті продовжено дослідження, розпочате в минулій роботі [1] щодо кількісно-якісних характеристик міжнародних наукових заходів, які проводились в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського починаючи з 1991 р. до сьогоднішнього дня. В роботі представлено тематику наукових заходів, а саме всеукраїнської наукової конференції «Чишківські читання» та міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація».

Ключові слова: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського; конференція; тези доповідей; наукові дослідження.

Abstract

The article continues the research started in the previous work [1] on the quantitative and qualitative characteristics of international scientific events conducted at the Vernadskyi National Library of Ukraine from 1991 to the present time. The paper presents scientific events, namely the All-Ukrainian scientific conference «Chyshkiv Readings» and the international scientific conference «Library. Science. Communication».

Keywords: National Library of Ukraine named after V. I. Vernadskyi; conference; abstracts; scientific research.

Чишківські читання

Науковий захід НБУВ «Чишківські читання» отримав свою назву на честь доктора історичних наук, професора Віталія Сергійовича Чишка (05.06.1951–01.02.2003) – засновника та першого директора Інституту біографічних досліджень НБУВ, президента Українського біографічного товариства [2]. 7 червня 2005 р. в пам'ять вченого-біографіста відбулись Перші Чишківські читання з історичної біографістики, які були присвячені визначенню напрямів співпраці і кооперації зусиль у здійсненні біографічних досліджень, створення національного електронного науково-інформаційного ресурсу в галузі біографістики – «Українського національного біографічного архіву» (УНБА). Організаторами читань було прийнято рішення, щорічно у першій половині червня влаштовувати захід, який буде присвячений питанням біографістики, в якому будуть приймати участь провідні вчені

НБУВ та академічних інститутів НАН України, науковці з вищих навчальних закладів, співробітники державних установ, молоді дослідники [3].

Другі Чишківські читання з історичної біографістики (2006) були присвячені обговоренню таких питань: «Світоглядні засади розвитку української біографістики та формування біографічних науково-інформаційних ресурсів ХХІ ст.»; «Питання довідкових біографічних видань в монографії В.С. Чишка «Біографічна традиція і наукова біографія в історії і сучасності України» (1996)»; «Проблеми використання вченими-біографістами архівів української діаспори, зокрема епістолярії»; «Цінність епістолярної спадщини для написання наукової біографії С.В. Петлюри»; «Генеалогія і біографіка: актуальні питання історії Гетьманщини»; «Біографічні серії у контексті розвитку української біографічної традиції»; «Порівняння методичних засад польських та австрійських довідкових біог-

рафічних видань та універсальних словників»; «Видання, які своєю тематикою або присвятами пов'язані з представниками українського князівського роду Вишневецьких гербу «Корибут»; «Маргінальні записи у київському виданні Молитвослова 1762 року з фондів НБУВ як цінне джерело до генеалогії відомого українського козацько-старшинського роду Борозн»; «Київська наукова медична школа: біобібліографічний аспект»; «Українська біографістика і національні меншини в останні 10 років (1996-2006 рр.)»; «Г.Ф. Квітка-Основ'яненко і Харківський театр його часу»; «Життєвий шлях українського громадсько-політичного і культурного діяча на Кубані Степана Ерастова – організатора «Просвіти», філії РУП, ряду українських культурних товариств»; «Софія Щеглова: сторінки наукової біографії»; «Олександр Сергійович Грушевський - біоісторіограф»; «Постать Дмитра Донцова у працях українських вчених»; «Історія формування документальної спадщини відомого українського вченого та громадського діяча члена-кореспондента НАН України Всеволода Івановича Клокова в процесі його життєвого та творчого шляху»; «Життєвий і творчий шлях визначного дослідника в галузі цитології, радіології та експериментальної онкології члена-кореспондента НАН України Вадима Григоровича Пінчука»; «Роль Г.Ф. Грінька у формуванні нової системи освіти в УСРР у 20-х рр. ХХ століття»; «Українське біографічне товариство на сучасному етапі: значення, завдання, напрями діяльності».

Треті Чишківські читання з історичної біографістики, «Демократія і соціально-правова держава в Європі» (2007) – «Біографічні інформаційні ресурси як атрибут відкритого суспільства»; «Національний біографічний словник: до постановки питання»; «Наукова біографія вченого: до історіографії проблеми»; «Наукові школи в контексті історичної біографістики: проблема пріоритетності та спадкоємності»; «Фонди Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського як джерельна база вітчизняної іконографії»; «Інформаційні іконографічні ресурси музеїв та архівів міста Києва: проблема джерел Української іконографії»; «Студентська біографія як об'єкт дослідження: за матеріалами біографій слухачок Київських вищих жіночих курсів»; «Життєвий та творчий шлях письменника – представника епохи українського бароко кінця XVI –

першої половини XVII ст. Кирила Транквіліона Ставровецького»; «Політична концепція А. Киселя як ствердження ягеллонського легітимізму на українських землях в середині XVII століття»; «Рукописні джерела фондів НБУВ як інформаційний ресурс до історичного портрета гетьмана І. Мазепи»; «Постать Володимира Вернадського в роботах українських дослідників»; «Історія Київської духовної академії, яка пов'язана з конфліктом, що виник наприкінці 1905 року навколо Ф. Титова та групи професорів»; «Особливості біографування дослідників архітектури України»; «Біографія як мікроісторія: (на прикладі біографії архітектора)»; «Формування архівно-меморіального фонду ДІМ Лук'янівського заповідника як джерела біографічних досліджень»; «Останній кримський хан Шагін-Гірей і Україна: маловідомі джерела до біографії»; «Політичні біографії діячів кримсько-татарського руху, як складова частини історичної біографістики».

Четверті Чишківські читання ««Великі» та «малі українці»: особа в історії і сучасності» (2008) – «Проблема «великих» та «малих» українців у вітчизняній біографічній традиції та завдання сучасної біографістики»; «Життя людини глибше ніж його життєпис: І. Є. Забелін»; «Новітні українські видання типу «Відомі...», «Видатні...», «Визначні...», «Славетні...» як джерело української біографістики»; «Біографія як соціокультурний елемент: методологія аналізу в гуманітарному знанні»; «Києво-Могилянська академія» «Freud в Україні: транслітерація у світлі біографії»; «Епістолярій як складова частина біографічного дослідження: вибране з листування Дмитра Чижевського і прот. Георгія Флоровського»; «Видання для дітей у контексті сучасних завдань біографістики»; «Степан Андрієвський (Прокопович): *curriculum vitae* «малого» українця як свідчення великої професійної справи»; «Біографія вченого як складова історії науки»; «Арсен Річинський: від лікаря до релігійного діяча»; «Місток від дореволюційних традицій до сучасності (біографія випускника Університету Св. Володимира філософа Валентина Асмуса)»; «Шевченкознавча проблематика в науковому доробку С. Сірополка»; «М. В. Шарлемань: портрет на тлі доби»; «Капніст в історії та культурі України XVIII — поч. XIX ст.»; «Біографії братів Манганарі (Єгора та Михайла) – видатних гідрографів, військових мореплавців та картографів»; «Огляд науко-

вих творів академіка П. І. Кеппена, які зберігаються у фондах Сектору картографічних видань НБУВ»; «Гетьман Іван Мазепа у польській та західноєвропейській історіографії XVII-XVIII ст. (за книжковими фондами НБУВ)»; «Академічні видання «Історії української літератури», присвячені життю і творчості українських письменників»; «Проблеми кримськотатарських лідерів в історії України»; «Біографії кримських ханів як джерело для Українського біографічного словника (за турецькою та історичною літературою та середньовічними епіграфічними джерелами з Криму)»; «Біобібліографістика вчених Прикарпатського університету як складова частина Біобібліографічного електронного архіву Прикарпаття»; «Володимир Левинський: віхи громадсько-політичної біографії».

П'яти Чишківські читання «Українська біографістика: науково-теоретичні, методичні та практичні здобутки» (2009), розглядали наступні питання: 15-річчя інституту біографічних досліджень НБУВ: досвід і перспективи; біографічні словники та електронні біографічні архіви; постаті минулого і їх сучасне прочитання; джерельна база вітчизняної біографістики.

Шості біографічні читання «Історія та генеалогія славетних родин України» (2010) були присвячені обговоренню наступних тем: «Родинна історія і генеалогія як наукова і соціокультурна проблема»; «Про роль генеалогічних джерел у джерельній базі біографічних досліджень (на прикладі біографій роду Новицьких)»; «Проблема «сімейної історії» в сучасній українській історіографії»; «Інтерпретація долі видатної особистості в художній літературі для дітей: образ «родинного кола»; «Вплив культурної аури садіб українського дворянства на індивідуальну картину світу Шевченка»; «Родина Манганарі і її внесок в розвиток картографії та гідрографії»; «Іван та Юрій Липи в культурному і політичному житті України (наприкінці XIX у першій половині XX ст.)»; «Листування Василя Доманицького як джерело для реконструкції його стосунків з родиною».

Сьомі біографічні читання «Українська біографіка: досвід, сучасні здобутки, перспективи розвитку» (2011) – «Досвід, сучасні здобутки та перспективні завдання української біографістики»; «Біограми української козацької старшини у генеалогічних дослідженнях: до-

свід і проблеми»; «Історіографія української бібліотечної біографіки (XX – поч. XXI ст.)»; «Деякі міркування з приводу історії розвитку вітчизняної біографістики»; «Основні тенденції розвитку західно-української мемуаристики у кінці XIX ст. – першій третині XX ст.»; «Мемуаристика як джерело дослідження біографій діячів українського національно-демократичного руху II пол. XIX ст.»; «Біобібліографічні видання провідних бібліотек України для дітей: здобутки, тенденції, перспективи»; «Новітня художня біографіка для дітей: стан, тенденції, перспективи»; «Музично-біографічні довідкові видання України»; «Журнал «Кіно» (1925-33) як джерело біографічної інформації про діячів радянської культури»; «Укладання біобібліографічного довідника «Дослідники історії та культури німців України (кінець XVIII – початок XXI ст.)»; «Українські бібліографи» (Вип.1-2, К., 2008-10)»; «Деякі кількісні характеристики презентованості персоналій в УБА: Літера А»; «Біографічні матеріали про діячів України в Інтернет-просторі: огляд вітчизняних сайтів»; «Бібліотечна і бібліографічна діяльність І. І. Огієнка в Україні та на еміграції»; «Біографії українських діячів історії та культури у працях Івана Огієнка»; «Одеський період життя і діяльності Андрія Ніковського: документи до біографії»; «Український літературознавець, бібліограф Павло Попов: нова сторінка біографії»; «Українські приватні бібліотеки Галичини міжвоєнного періоду крізь призму біографій їхніх власників»; «Бібліографічна евристика біографії Ярослава Мудрого»; «Біографія М. В. Довнар-Запольського як наукова проблема і приклад міжнародного співробітництва дослідників»; «Співпраця Олександра Барвінського та Михайла Драгоманова»; «Українознавчі виміри наукової і творчої спадщини Юрія Липи»; «Історико-біографічна проблематика в спадщині Петра Стебницького»; «Володимир Старосольський – соціал-демократичний діяч другої половини 1920-х – 1930-х рр.»; «Біографічні аспекти наукової діяльності К. Студинського»; «Нобелівський лауреат з Тернопільщини Шамунь Йосеф Агнон»; «О. Кандиба-Ольжич: основні аспекти громадсько-політичної та наукової діяльності»; «Громадсько-політична діяльність Івана Горбачевського»; «Діяльність Євгена Храпливого в НТШ (30-40-і рр. XX ст.)»; «Політична діяльність В'ячеслава Будзиновського (кін. XIX – поч. XX ст.)»; «Дмитро Чижевський і

європейська славістика (на основі архівних матеріалів 1930-60-х рр.»).

Восьмі біографічні читання «Ресурси біографічної інформації у сучасному гуманітарному просторі» (2012) – «Бібліотеки як центри формування ресурсів біографічної інформації»; «Козацька біографістика: новітні дослідження»; «Досвід біографії в збірниках «Української біографістики» (1996–2011)»; «Інформаційні ресурси бібліотечної біографіки»; «Електронні тематичні колекції «Українські мемуари»; «Мережеві ресурси вільного доступу (персональні, громадських і незалежних об'єднань) як джерела формування Українського національного біографічного архіву (УНБА)»; «Персональна бібліографія : термінологічний аналіз»; «Біобібліографічна діяльність в стратегії розвитку провідних бібліотек України»; «Створення переліку всесвітньо відомих осіб, інформація про яких може міститися в унікальних документах Національного архівного фонду: проблеми та перспективи»; «Біобібліографічні посібники в структурі метабібліографії України»; «Специфіка формування біобібліографічних ресурсів обласних і міських бібліотек для дітей України»; «Родина Марковичів (Маркевичів) в Базі даних «Персоналії» Інституту біографічних досліджень НБУВ»; «Репрезентація освітньої сфери в Українському національному біографічному архіві (УНБА)»; «Представленість доменів «Історія» та «Політика» в Українському національному біографічному архіві (УНБА) (за матеріалами «Енциклопедії історії України» та «Радянської енциклопедії історії України»); «Постать О. Т. Дзбанівського (1870–1938) – фундатора Музичного відділу Всенародної бібліотеки України з позицій сучасної інформаційної парадигми біографічних досліджень»; «Про з'ясовані за матеріалами документів ЦДАВО України нові факти з життя українського громадсько-політичного діяча, ученого та мемуариста Аполінарія Маршинського»; «Значення документів особового походження, серед яких особливе місце займає мемуаристика, діячів українського національно-демократичного руху II половини XIX ст. для розкриття їх політичних програм, ідейних засад політичної, культурницької, видавничої, освітньої діяльності»; «Окремі сторінки життя академіка Г.Й. Сухомела»; «Про участь В.І. Вернадського в громадсько-політичному житті України в часи революції 1917–1921 рр.»; «Маловідомі джерела до біо-

графій героїв Вітчизняної війни 1812 року. (За матеріалами фондів Інституту рукопису та відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ)».

Дев'ять біографічних читання «Колективна біографія» як форма інтелектуального портрета українського суспільства» (2013) – «Колективна біографія поколінь у вітчизняній довідковій літературі та електронних інформаційних ресурсах»; «Київська бібліотечна школа в особах провідних науковців кафедри бібліотекознавства Київського національного університету культури та мистецтв»; «Доля поета Сергія Кушніренка як штрих до колективної біографії української інтелігенції 1930-х років (загублені таланти)»; «Колективна біографія» генералітету Російської імперії українського походження»; «Постійна комісія УАН – ВУАН для складання Біографічного словника діячів України: персоніологічний вимір»; «Юрій (Георгій) Мрочковський: портрет на тлі епохи»; «Колективний портрет мемуаристів Галичини кінця XIX – початку XX ст. (на прикладі родини Заклинських)»; «Обличчя поколінь» в українській енциклопедичній книзі для дітей (1992–2012)»; «Бібліотечний фонд Немирівської чоловічої гімназії до колективного портрету її викладачів межі 1850–60-х років»; «Наукове товариство ім. Шевченка в особах його видатних діячів: організаційна праця Степана Томашівського (1896–1918)»; «Родина Маслових: колективна біографія вчених»; «Соціальний портрет академіка М. М. Боголюбова та його вплив на формування наукової фізичної спільноти в Україні»; «Біографія Є.С.Бурксера в контексті політичного життя країни: 1920-ті – 1930-ті роки»; «Вплив вихованців Казанської духовної академії на розвиток української науки 1920–1930-х рр.»; «Створення «колективної біографії» депутатів-мусульман як метод для дослідження діяльності кримських татар в органах земського самоврядування Таврійської губернії»; «Діяльність Євгена Чикаленка в еміграції (1919–1929 рр.)»; «Сторінки сімейної історії українського нобілітету: родина Федора Григоровича Туманського»; «Маловідомі сторінки біографії Миколи Ковалевського (1841–1897 рр.)»; «Бібліотека архімандрита Антонія (Петрушевського) в складі фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського»; «Біографічні дослідження у науковій спадщині Миколи Голубця»; «Вивчення біографії та архівної спадщини акаде-

міка та віце-президента ВУАН К. Г. Воблого (1876–1947) у контексті питань наукової творчості»; «Соціальний портрет української інтелігенції 1920–30 рр.»; «Особливості структури інформаційного ресурсу наукового закладу в контексті презентації колективної автобіографії»; «Огляд зарубіжних біографічних сайтів : структура та представлення українців».

Десяті біографічні читання «Тарас Григорович Шевченко у розумі і серці українців» (2014) – «Електронні ресурси, присвячені Тарасові Шевченку, як відображення сучасного стану розвитку вітчизняного віртуального інформаційного простору»; «Тарас Шевченко у соціокультурних вимірах Майдану»; «Празьке ювілейне видання «Кобзаря» Т.Шевченка (1840–1940): укладачі, жертводавці, видавці»; «Музичний алгоритм і взаємодія музики, малярства, слова у творчості синестета Т. Шевченка»; «Шевченкіана на сайтах бібліотек для дітей і юнацтва України»; «Спадщина Тараса Шевченка у вітчизняних бібліографічних джерелах: на матеріалах посібника «Українські персональні бібліографічні покажчики (1856–2013)»; «Шевченківські ювілеї в житті та творчості Михайла Могилянського в контексті теорії колективної пам'яті»; «Т. Г. Шевченко в історії біобібліографії культурно-історичних регіонів України»; «100-річний ювілей Тараса Шевченка на сторінках чернігівської преси»; «Популяризація галицьким студентством творчості Тараса Шевченка як боротьба за своє національне самовираження (за матеріалами Фонду професора В.Т.Полека)»; «Вшанування пам'яті Т.Г. Шевченка українцями діаспори (за документами ЦДАЗУ)»; «Чернігівське губернське земство і вшанування пам'яті Т.Г.Шевченка»; «Листи Т. Шевченка до С. Гулака-Артемівського: історія стосунків великих митців»; «Шевченкіана у польськомовних електронних ресурсах»; «Тарас Григорович Шевченко і Києво-Печерська лавра»; «Наслідкування заповітів Т. Шевченка на прикладі життєвого шляху І. Липи (1865–1923)»; «Внесок Юрія Липи у шевченкознавство»; «Постать Т. Шевченка в суспільно-політичному житті сучасної України: аналіз національного інтернет-простору»; «Педагогічні погляди Т.Г. Шевченка в інтерпретації сучасних дослідників».

Одинадцяті біографічні читання «Новітня вітчизняна біографіка: теорія, методика, прак-

тика» (2015) – новітня інформаційна парадигма і розвиток методичних засад вітчизняної біографіки; роль і місце біографічного знання в житті сучасного українського суспільства; бібліотеки як інтегратори і поширювачі біографічного знання.

Дванадцяті біографічні читання «Вітчизняна біографіка, біографістика та біобібліографія в роки незалежності України» (2016). У рамках заходу, науковці дослідили сучасні парадигми вітчизняної біографіки, концептуальні підходи до розробки теоретичних і методологічних проблем біографістики і біобібліографії як спеціальних історичних дисциплін, нові й традиційні напрями біографістики, сучасні джерела біографічної інформації та тематику публікацій у наукових збірниках «Українська біографістика» і «Наукові праці НБУВ» та ін.

Тринадцяті біографічні читання «Українська революція (1917–1921 рр.): історико-біографічний вимір» (2017) були присвячені обговоренню наступних тем: «Людини в Революції і після неї»; «Штрихи психологічного портрета на тлі Української революції 1917–1921 років»; «Витоки революційності в методології історії української бібліографії вченого – першого історика української бібліографії, завідувача відділу україніки у Всенародній бібліотеці України Михайла Ілліча Ясинського, його психологічні злами і розчарування»; «Перспективи і складнощі видання творчої спадщини дипломата УНР Ольгерда-Іполита Бочковського»; «Повернути Україні українські імена»; «Огляд меморіальної бібліотеки Максиміліана Волошина»; «Про долі українських пасажирів «філософського пароплаву»; «Вплив Української революції 1917–1921 років на долі учасників «Братерства Тарасівців»; «Історико-біографічний вимір Української революції 1917–1921 рр. на Волині»; «Родина Грінченків і «жіноче» питання у загальному соціокультурному контексті початку ХХ ст.».

Чотирнадцяті біографічні читання «Людина науки: до 100-річчя Національної академії наук України та Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (2018) – «Біографіка української академічної науки: здобутки, проблеми, завдання»; «Біографічний дискурс у дослідженнях ВУАН»; «Людина науки: погляд соціокультурної антропології»; «Юрій Хмельницький: воїн, політик, християнин (новітні історико-антропологічні розвідки)»;

«Етичні моменти в інтерпретації фактів біографії історичної особи (на прикладі вивчення біографії Віктора Федоровича Іваницького)»; «Біографічні джерела в історії книжкової культури України XIX століття»; «Мемуарна складова збірника ВУАН «За сто літ»: автори і сюжети»; «Особовий архів в умовах е-середовища: проблеми формування»; «Патони: історія та генеалогія роду»; «Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського як інтегратор і поширювач сухомлиністики: до 100-річчя з дня народження видатного українського педагога В.О. Сухомлинського»; «Репрезентація діячів української академічної науки в колі сучасного дитячого читання»; «Журнали НАН України як джерело біографічної інформації»; «Проблема трансформації Українського національного біографічного архіву в умовах глобальної інтеграції даних»; «Наукові установи як ресурс розвитку Українського національного біографічного архіву»; «База даних «Джерела української біографістики»: потенціал використання для вивчення біографій діячів української науки»; «Персональний склад Національної академії наук України за 100 років її існування: аналіз на основі використання квантитативних методик»; «Личность и творческая деятельность В.И. Вернадского в оценке А.И. Спасокукоцкого»; «Відділ музикознавства ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України наприкінці 1950-х – на початку 1990-х рр. у контексті наукової школи українського музикознавства»; «Генерація наукової еліти Музичного товариства імені М.Д. Леонтовича: історико-біографічний дискурс за архівними джерелами Інституту рукопису НБУВ»; «Сто років біографічної славістики в Україні: основні тенденції розвитку»; «Доля українських археологів – співробітників ВУАН в працях В.П. Петрова, М.О. Міллера»; «Статті та листи В.Н. Каразіна (1773–1842) на сторінках часописів середини XIX – початку XX ст.»; «Участь В.М. Перетца та В.П. Адріанової-Перетц в українському науковому житті (1920-ті рр.)»; ««Доморощенный учёный» світової слави: оцінка наукового доробку професора Харківського університету Владислава Бузескула у сучасній історіографії»; «Учений-етнограф В. Г. Кравченко: біографія, наукова діяльність (до 155-річчя від дня народження)»; «Джерела до біографії видатного історика, дипломата Василя Тарасенка»; ««Винайдення тради-

ції» та творення «місць пам'яті» українського руху в публіцистичному дискурсі Сергія Єфремова (1900–1917 роки)»; «Роль філолога-мовознавця Андрія Олександровича Білецького (1911–1995) в розбудові української науки»; «Інформаційний потенціал маргіналій в біографічних студіях (на прикладі маргіналій на книгах з бібліотеки П.О. Адріанова (1855–193?))»; «Родина Лепких в соціокультурному інтелектуальному середовищі кінця XIX – початку XX ст.: пам'яткознавчий та пам'яткоохоронний аспекти»; «Використання закордонного паспорта громадянина УНР у процесі уточнення біографій української наукової еліти та державних діячів»; «Постать Сергія Єфремова у сучасних візіях»; ««Місця пам'яті» Івана Труби в урбаністичному просторі Катеринослава і Праги»; «Історія української літології в біографіях та бібліографіях».

П'ятнадцять біографічних читання «Українська біографіка: історичний поступ та сучасні виклики» (2019) були присвячені 100-річчю від часу заснування Біографічної комісії Української академії наук та 25-річчю Інституту біографічних досліджень НБУВ). На заході розглядали наступні проблеми: біографія як теоретико-методологічний концепт національної ідеї: віхи, установи, постаті; еволюція біографічного дискурсу: співвідношення політичного і критичного, публічного і приватного, об'єктивного і суб'єктивного; біографіка і сучасне українське суспільство: пошук шляхів і механізмів взаємовпливів у системі глобальних соціокультурних і політичних трансформацій; інтеграція і поширення біографічних знань: формування цілісного національного дослідницького та інформаційного простору.

Шістнадцять біографічних читання «Історична біографіка в сучасному українському суспільстві: проблематика, інформаційний простір, бібліотеки, читачі» (2020). У зв'язку з поширенням у світі та на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, читання проводились в межах щорічної Міжнародної наукової конференції НБУВ «Бібліотека. Наука. Комунікація. Розвиток бібліотечно-інформаційного потенціалу в умовах цифровізації».

Сімнадцять Біографічних читання «Біографіка: таємниці ремесла дослідника» (2021), присвячені сімдесятиріччю від дня народження

засновника і першого директора Інституту біографічних досліджень НБУВ доктора історичних наук, професора Віталія Сергійовича Чишка (1951–2003) – «Віталій Сергійович Чишко – постать вченого у вимірі «біографічного світу»»; «Інститут біографічних досліджень і розвиток біографіки в роки незалежності України»; «Сучасна українська біографіка: традиціоналізм і новаторство»; «Творча майстерня дослідника: у пошуку форми біографічних реконструкцій»; «Біографіка в інформаційному просторі, інтелектуальній і духовній культурі суспільства».

Міжнародна наукова конференція «Бібліотека. Наука. Комунікація»

В НБУВ щороку проводиться міжнародна наукова конференція, присвячена традиційним та інноваційним напрямам у діяльності наукових бібліотек, яка останніми роками закріпила свою назву «Бібліотека. Наука. Комунікація» (далі – Конференція). Тематика Конференції щоразу присвячується актуальним питанням, які відбуваються в бібліотечній сфері. В таблиці 1 представлені зведені дані по Конференції.

Таблиця 1 – Щорічні назви міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація» та кількість заходів в рамках Конференції

Конференція		Види заходів, їх кількість					
рік проведення	назва	секцій	круглих столів	семінарів	семінар-практикумів	інше	всього
1991	Республіканська наукова конференція «Бібліотека – Інформатизація – Наука»	3	1	–	–	–	4
1992	–*	–	–	–	–	–	–
1993	Наукова бібліотека в сучасному соціокультурному контексті	5	1	–	–	2	8
1994	Автоматизовані системи інформаційно-бібліотечного обслуговування	4	–	–	–	–	4
1995	Бібліотечно-бібліографічні класифікації та інформаційно-пошукові системи	3	2	–	–	2	7
1996	Стратегія комплектування фондів наукової бібліотеки	4	2	–	–	3	9
1997	Проблеми вдосконалення каталогів наукових бібліотек	2	1	–	–	3	6
1998	Інформаційна діяльність наукової бібліотеки	5	–	3	–	4	12
1999	Бібліотечно-інформаційні ресурси: формування і розвиток	4	–	1	–	3	8
2000	Бібліотеки – центри науково-інформаційних ресурсів XXI ст.	9	–	1	–	2	12
2001	Бібліотечно-інформаційний сервіс	6	2	3	3	2	16
2002	Професійний імідж бібліотекаря інформаційного суспільства	6	3	–	2	1	12
2003	Інноваційна діяльність – стратегічний напрям розвитку наукових бібліотек	5	3	1	1	1	11
2004	Бібліотеки та інформаційні центри в системі наукового супроводу суспільних реформ	4	3	1	1	1	10
2005	Інтелектуальні інформаційні технології у бібліотечній справі	4	1	1	1	1	8
2006	Роль бібліотек у формуванні єдиного науково-інформаційного простору України	5	1	2	1	1	10

Конференція		Види заходів, їх кількість					
рік проведення	назва	секцій	круглих столів	семінарів	семінар-практикумів	інше	всього
2007	Інтранет/Екстранет-ресурси в наукових бібліотеках	7	1	1	1	3	13
2008	Проблеми гармонізації традиційних і новітніх бібліотечно-інформаційних ресурсів	4	1	1	-	1	7
2009	Бібліотечно-інформаційний комплекс у контексті розвитку суспільства знань	5	1	-	-	1	7
2010	Еволюція структури і функцій бібліотекознавства під впливом сучасних інформаційних технологій	5	1	1	-	1	8
2011	Формування і розвиток бібліотечного електронного середовища	5	1	1	-	1	8
2012	Інноваційна модель наукової бібліотеки XXI ст.	5	-	1	-	1	7
2013	Адаптація завдань і функцій наукової бібліотеки до вимог розвитку цифрових інформаційних ресурсів	5	2	2	-	1	10
2014	Місце і роль бібліотек у формуванні національного інформаційного простору	6	2	2	-	1	11
2015	Бібліотека. Наука. Комунікація	7	1	2	-	1	11
2016	Бібліотека. Наука. Комунікація: формування національного інформаційного простору	5	-	4	-	1	10
2017	Бібліотека. Наука. Комунікація. Стратегічні завдання розвитку наукових бібліотек	5	1	5	-	1	12
2018	Бібліотека. Наука. Комунікація: 100-річчя Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського	6	-	5	-	1	12
2019	Бібліотека. Наука. Комунікація: актуальні тенденції у цифрову епоху	7	-	3	-	2	11
2020	Бібліотека. Наука. Комунікація. Розвиток бібліотечно-інформаційного потенціалу в умовах цифровізації	5	-	4	-	1	10
2021	Бібліотека. Наука. Комунікація. Від управління ресурсами – до управління знаннями	6	2	2	-	-	10

Примітки: *У 1992 р. Конференція не проводилась

Розкриваючи кількісні показники таблиці 1, ми представляємо назви заходів (секцій, круглих столів, семінарів, семінар-практикумів), що проводились в рамках Конференції щороку. Багато назв заходів щорічно залишаються традиційно постійними, але, з розвитком бібліотечної сфери, відбувається трансформація

назв заходів Конференції. Представляємо спектр наукових питань, які розглядалися на Конференціях, починаючи з 1991 року [4].

У 1991 р. республіканська наукова конференція «Бібліотека – Інформатизація – Наука» – бібліотечно-інформаційні ресурси науки; інформатизація наукових бібліотек; роль інфо-

рматизації в розвитку бібліотечної справи; національна бібліографія: теорія, методика, організація.

У 1993 р. «Наукова бібліотека в сучасному соціокультурному контексті» – Міжнародне співробітництво: потреби наукових бібліотек; бібліографічні системи і бібліографічні технології: традиції та інновації; інформаційні системи і бази знань у науковій бібліотеці; унікальні книжкові колекції, вивчення і створення міжнародних баз даних; екологія книгосховищ, консервація, реставрація бібліотечних фондів; інформаційно-функціональна модель наукової бібліотеки; рукописна спадщина: проблеми збереження і введення до наукового і культурного обігу.

У 1994 р. «Автоматизовані системи інформаційно-бібліотечного обслуговування» – форми, лінгвістичне і програмне забезпечення автоматизованих бібліотечних систем; електронні каталоги і бази даних бібліотек; автоматизовані технології обслуговування читачів; комп'ютеризація інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек.

У 1995 р. «Бібліотечно-бібліографічні класифікації та інформаційно-пошукові системи» – бібліотечно-бібліографічні класифікації: сучасний стан і перспективи розвитку; інформаційно-пошукові мови і системи в комп'ютерних бібліотечних технологіях; каталогізація рукописних та рідкісних фондів; каталогізація: традиційні і новітні технології; координація роботи наукових бібліотек України з питань каталогізації; комп'ютерні технології і бібліотечна професія; лінгвістичне забезпечення комп'ютерних бібліотечно-інформаційних систем.

15-16 травня 1996 р. в НБУВ була проведена робоча нарада директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академій наук – членів Міжнародної асоціації академій наук і академій наук країн Балтії, на якій було створено Раду директорів бібліотек та інформаційних центрів академій наук. Першим Головою Ради обрано генерального директора НБУВ члена-кореспондента НАН України О.С. Онищенко [4]. В подальшому, засідання Ради директорів бібліотек та інформаційних центрів академій наук проводяться під час проведення Конференції.

У 1996 р. «Стратегія комплектування фондів наукової бібліотеки» – національний бібліо-

течний фонд України: проблеми комплектування та організації; обов'язковий примірник видань України як джерело комплектування бібліотечних фондів; стан і проблеми розробки моделі комплектування фондів наукової бібліотеки; наукове забезпечення розробки і реалізації моделі комплектування Національного бібліотечного фонду України; новітні технології формування бібліотечних фондів; проблеми комплектування наукових бібліотек документами на електронних та інших нетрадиційних носіях інформації; інформаційне забезпечення комплектування бібліотечних фондів; організація комплектування фондів наукових бібліотек зарубіжною літературою; міжнародний книгообмін як джерело комплектування бібліотечних фондів; комплектування бібліотечних фондів рукописами, рідкісними виданнями та колекціями.

У 1997 р. «Проблеми вдосконалення каталогів наукових бібліотек» – каталоги наукової бібліотеки: сучасний стан і перспективи розвитку; сучасні інформаційні технології і проблеми створення та використання електронних каталогів; корпоративна каталогізація. Проблеми і шляхи вирішення; Web-сервер Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського; проблеми взаємодоступу до електронних каталогів і обміну бібліографічною інформацією; досвід і проблеми бібліотечних об'єднань у створенні національної бібліографії України.

У 1998 р. «Інформаційна діяльність наукової бібліотеки» – Національній бібліотеці України імені В.І. Вернадського – 80 років: пошуки і здобутки; розвиток інформаційної діяльності наукової бібліотеки; проблеми розвитку наукових бібліотек на національному рівні; міжнародне співробітництво бібліотек, інтеграція і використання інформаційних ресурсів; сучасні інформаційні технології і телекомунікації в діяльності наукових бібліотек; інформаційно-аналітична служба наукової бібліотеки: досвід і проблеми; бази даних OCLC First Search для читачів бібліотек; система автоматизації бібліотек ІРБІС, WWW-ІРБІС, типові рішення, бази даних ДПНТБ Росії; мережева інформаційно-адміністративна система обслуговування читачів НБУВ: досвід організації та перспективи розвитку; Web-сервер НБУВ.

У 1999 р. «Бібліотечно-інформаційні ресурси: формування і розвиток» – комплектування в системі формування інформаційних ресурсів; бібліографічні ресурси сучасної бібліотеки; створення електронних інформаційних ресурсів; інтеграція бібліотечно-інформаційних ресурсів; презентація наукової електронної бібліотеки НБУВ; «Програмні продукти сім'ї ІРБІС. Обмін електронними інформаційними ресурсами».

У 2000 р. «Бібліотеки – центри науково-інформаційних ресурсів ХХІ ст.» – формування інформаційних ресурсів: традиційні та автоматизовані технології; інформаційні ресурси електронних бібліотек; бібліотечна організація знання: класифікація, каталогізація, системи пошуку; новітні технології використання інформаційних ресурсів; ресурси інформаційно-аналітичної служби бібліотеки: структура, наповнення; національний бібліотечно-інформаційний ресурс: програми та технології збереження; міжбібліотечна кооперація в системі світового обміну інформаційними ресурсами; документальні ресурси колекційних фондів; теоретичні та методичні проблеми біографічних досліджень; електронні бібліотеки та новітні інформаційні технології. Відбувалися книгознавчі читання до 600-річчя від дня народження Йоганна Гутенберга, спільне засідання Ради директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академій наук – членів Міжнародної асоціації академій наук та Асоціації бібліотек України.

У 2001 р. «Бібліотечно-інформаційний сервіс» – бібліотечно-інформаційний сервіс: сучасний стан і перспективи розвитку (теорія і практика); технологія й організація бібліотечно-інформаційного обслуговування; проблеми правового забезпечення управління та використання бібліотечно-інформаційних ресурсів у процесі обслуговування; розвиток інформаційних технологій та інтернет у бібліотеках; документальні ресурси спеціалізованих фондів: проблеми використання і обслуговування; технології захисту та збереження бібліотечно-інформаційних ресурсів у процесі їх використання; проблеми і шляхи розв'язання питань кооперації та інтеграції бібліотечних ресурсів і інформаційних мереж; власні інформаційні продукти бібліотек: досвід, проблеми створення та використання; МБА і служба доставки документів; професіоналізм, етика та культура бібліотечного обслуговування; бібліотечно-інформаційне обслуговування

людей з обмеженими можливостями; організація довідково-бібліографічного обслуговування електронними інформаційними ресурсами; засідання Ради директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академій наук – членів Міжнародної асоціації академій наук та засідання Асоціації бібліотек України.

У 2002 р. «Професійний імідж бібліотекаря інформаційного суспільства» – інформаційна місія бібліотекаря; бібліотекар як організатор і технолог інформаційної індустрії; менеджмент і маркетинг в інформаційній сфері: функції бібліотекаря; бібліотекар – хранитель і носій історичної пам'яті; бібліотекар і користувач у системі інформаційних комунікацій; бібліотечна освіта: відповідь на виклик інформаційного суспільства; бібліотечна періодика та її вплив на формування бібліотечної професії; інтеграція знань і професій у діяльності бібліотекаря; «бібліотека тисячоліття»; комп'ютерна культура бібліотекаря, проблеми створення Державного реєстру книжкових пам'яток України; засідання Ради директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академій наук – членів Міжнародної асоціації академій наук та Асоціації бібліотек України.

У 2003 р. «Інноваційна діяльність – стратегічний напрям розвитку наукових бібліотек» – принципи формування стратегії та управління розвитком інноваційної діяльності бібліотек; бібліотечно-інформаційні інновації: ідеї, реалії, перспективи; інновації в системі бібліотечного сервісу, бібліотечно-інноваційний продукт: проблеми творення і використання; бібліотечні технології: традиції та інновації; інноваційні технології збереження фондів; завдання розвитку вітчизняних біобібліографічних інформаційних ресурсів; нововведення в системі бібліотечно-інформаційної освіти і підвищення кваліфікації кадрів; інновації в управлінні бібліотечною сферою; бібліотечні електронні інноваційні технології; національний формат представлення бібліографічних даних УКРМАРК; засідання Асоціації бібліотек України та Ради директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академій наук – членів Міжнародної асоціації академій наук.

У 2004 р. «Бібліотеки та інформаційні центри в системі наукового супроводу суспільних реформ» – інформаційно-аналітична діяльність бібліотек: напрями, структури, продук-

ти; бібліотечні технології інформаційного сервісу та інтеграція науково-інформаційних ресурсів; науково-інформаційне забезпечення інноваційної діяльності; історико-культурна спадщина у формуванні стратегії суспільних перетворень; українська біографістика; електронні бібліотеки та нові інформаційні технології; проблеми наукового забезпечення інноваційного розвитку бібліотек; міжнародний досвід та правове забезпечення бібліотечно-інформаційної діяльності; національний формат представлення бібліографічних даних УКРМАРК; засідання Асоціації бібліотек України та Ради директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академій наук – членів Міжнародної асоціації академій наук.

У 2005 р. «Інтелектуальні інформаційні технології у бібліотечній справі» – нові інформаційні технології електронних бібліотек; інформаційні технології в системі інноваційної діяльності наукової бібліотеки; бібліотечно-інформаційні технології обробки знань та інтелектуалізація пошукових систем; технології формування інформаційних ресурсів рукописної; друкованої, електронної Українці; вдосконалення форм і методів інформаційно-аналітичного обслуговування дистантних користувачів бібліотеки; технології формування і використання ресурсів електронного українського біографічного словника; інноваційні технології захисту інформаційних ресурсів; засідання Асоціації бібліотек України та Ради директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академій наук – членів Міжнародної асоціації академій наук.

У 2006 р. «Роль бібліотек у формуванні єдиного науково-інформаційного простору України» – формування Інтранет/Екстранет-середовищ у бібліотеках; методологія сучасних бібліотечно-інформаційних досліджень; проблеми створення реєстру національної бібліографії України; Інтернет-портали бібліотек як базові елементи єдиного науково-інформаційного простору; бібліотечно-інформаційні ресурси країни: формування та забезпечення доступу; інформаційно-аналітичні структури бібліотек в умовах демократичних перетворень; книжкові пам'ятки: електронні інформаційні масиви; архівні та рукописні ресурси бібліотек; сучасна українська біографістика: досвід та проблеми розвитку; технології збереження бібліотечно-інформаційних ресурсів; засідання Асоціації бібліотек України та Ради дирек-

торів наукових бібліотек та інформаційних центрів академій наук – членів Міжнародної асоціації академій наук.

У 2007 р. «Інтранет/Екстранет-ресурси в наукових бібліотеках» – електронне середовище бібліотеки в науково-інформаційному просторі держави; архів мережових науково-інформаційних ресурсів Екстранет-середовища НАН України; бібліотечно-інформаційна спадщина: формування електронних ресурсів; веб-технології в науковій бібліотеці; бібліотечно-інформаційне обслуговування в умовах розвитку електронного середовища; інформаційно-аналітичні ресурси наукової бібліотеки; книжкові пам'ятки: електронні інформаційні масиви; інтранет-ресурси рукописної та архівної спадщини; сучасна українська біографістика в інформаційному просторі держави; інформаційні ресурси музичних бібліотек; збереження бібліотечно-інформаційних фондів: традиційні та нові підходи; засідання Асоціації бібліотек України та Ради директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академій наук – членів Міжнародної асоціації академій наук; установчі збори музичних відділів національних бібліотек – членів Бібліотечної Асамблеї Європи; відкриття книжкової виставки «Фонд сприяння розвитку культурних центрів за кордоном».

У 2008 р. «Проблеми гармонізації традиційних і новітніх бібліотечно-інформаційних ресурсів» – електронне середовище наукової бібліотеки; інформаційні ресурси сучасної наукової бібліотеки: проблеми трансформації та розвитку; веб-технології та ресурси в науковій бібліотеці; удосконалення дистантних форм використання інформаційних ресурсів бібліотеки; книжкові та електронні біографічні видання: спільне і відмінне; традиції і новаторство; документальні ресурси спеціалізованих фондів бібліотек у сучасному інформаційному просторі; засідання Асоціації бібліотек України та Ради директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академій наук – членів Міжнародної асоціації академій наук.

У 2009 р. «Бібліотечно-інформаційний комплекс у контексті розвитку суспільства знань» – формування та використання бібліотечно-інформаційних ресурсів: традиції та новації; інтернет-технології та управління знаннями в бібліотечних комплексах і мере-

жах; інформаційно-аналітичні структури бібліотеки як інструмент творення; систематизації та введення в суспільний обіг наукових знань; українська біографістика у сучасному науково-дослідному та інформаційному вимірі; архівні та рукописні фонди бібліотек у формуванні суспільства знань; оптимізація доступу до рукописних і книжкових пам'яток: превентивні заходи зі збереження та оцифрування; засідання Асоціації бібліотек України та Ради директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академій наук – членів Міжнародної асоціації академій наук.

У 2010 р. «Еволюція структури і функцій бібліотекознавства під впливом сучасних інформаційних технологій» – система ІРБІС в українських бібліотеках; теоретико-методологічні засади розвитку бібліотекознавства; електронне середовище бібліотечної галузі: нові ресурси та можливості; сучасна бібліотека в системі соціальних комунікацій; біографіка і новітні інформаційні технології; книгознавство та документознавство: нові пріоритети розвитку в інформаційному просторі; інноваційні технології збереження бібліотечних фондів; засідання Асоціації бібліотек України та Ради директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академій наук – членів Міжнародної асоціації академій наук.

У 2011 р. «Формування і розвиток бібліотечного електронного середовища» – корпоративна взаємодія бібліотек у мережевому середовищі; ресурси бібліотек, їх роль в організації знань та системному наповненні вітчизняного інформаційного простору; наукові бібліотеки та перспективні інтернет-технології; бібліотеки як суспільні центри управління сучасними інформаційними потоками; біографіка у сучасному інформаційному просторі; цифрові ресурси рукописної та книжкової спадщини в бібліотечно-інформаційному просторі; збереження бібліотечних фондів у процесі формування електронних бібліотечних ресурсів; засідання Асоціації бібліотек України та Ради директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академій наук – членів Міжнародної асоціації академій наук.

У 2012 р. «Інноваційна модель наукової бібліотеки XXI ст.» – наукова періодика в умовах глобалізації; інноваційні трансформації бібліотечно-інформаційної діяльності; стратегії

технологічної модернізації наукових бібліотек; бібліотека і розвиток доступу до правої та соціально-значущої інформації; біографічна інформація в сучасному освітньому, науковому, культурному інформаційному просторі; рукописна, книжкова та архівна спадщина України: проблеми створення цифрового інформаційного ресурсу; засідання Асоціації бібліотек України та Ради директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академій наук – членів Міжнародної асоціації академій наук.

У 2013 р. «Адаптація завдань і функцій наукової бібліотеки до вимог розвитку цифрових інформаційних ресурсів» – формування національного розподіленого інформаційного ресурсу: інтеграція та кооперація зусиль бібліотек та інформаційних центрів; розвиток інформаційно-аналітичної діяльності в умовах цифрового середовища; біографіка й біографічне читання за доби інформаційної революції: місце і роль бібліотек; історико-культурні фонди бібліотек: науковий опис і презентація цифрового ресурсу; нові тенденції розвитку сучасного зарубіжного бібліотекознавства; бібліометрія та бібліотека: світовий досвід, українська перспектива; каталогізація цифрових ресурсів; бібліографія в електронному середовищі; нормативне забезпечення бібліотечно-інформаційної діяльності; засідання Асоціації бібліотек України та Ради директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академій наук – членів Міжнародної асоціації академій наук.

У 2014 р. «Місце і роль бібліотек у формуванні національного інформаційного простору» – формування національного інформаційного простору: інтеграція та кооперація зусиль бібліотек України та інформаційних інституцій; рукописна і книжкова спадщина в національному інформаційному просторі: теоретичні та практичні аспекти формування електронних ресурсів; національна архівна спадщина в інформаційному просторі; інформаційно-аналітична діяльність як чинник організації сучасного національного інформаційного простору; каталогізація бібліотечно-інформаційних ресурсів на сучасному етапі; біобібліографічна складова національного електронного інформаційного простору; формування електронних інформаційних ресурсів наукових бібліотек: прикладний аспект; бібліотека та бібліометрія: світовий досвід, українська перспектива; бібліотека, освіта,

інновації; довідково-інформаційне обслуговування в електронному середовищі; засідання Асоціації бібліотек України та Ради директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академій наук – членів Міжнародної асоціації академій наук.

У 2015 р. «Бібліотека. Наука. Комунікація» – завдання інтеграції з галузями освіти, науки, культури; книгознавчі дослідження бібліотечних фондів та їх введення у науково-інформаційний простір; бібліотека як суспільно-інформаційний центр наповнення соціальних комунікацій; електронні бібліотеки; автоматизація бібліотечної технології; наукова архівна спадщина: формування, документний склад, інформаційний потенціал; організація ресурсів наукової бібліотеки: партнерство та ефективність; бібліотеки як інтегратори і поширювачі біографічного знання; збереження бібліотечних фондів: традиції, інновації, перспективи; бібліографічний покажчик у системі науково-інформаційного обслуговування користувачів; бібліометричні технології та наукометричні дослідження; засідання Асоціації бібліотек України та Ради директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академій наук – членів Міжнародної асоціації академій наук.

У 2016 р. «Бібліотека. Наука. Комунікація: формування національного інформаційного простору» – наукові бібліотеки: основні напрями інтеграції з закладами освіти, науки та культури; історія книжкової культури України; бібліотека в структурі сучасних інформаційних комунікацій; інтеграція національних наукових ресурсів та інтелектуальний доступ до інформації; біографіка, біобібліографія та біографістика в науково-комунікаційному просторі незалежної України; інтелектуальна власність та проблеми авторського права в інформаційно-комунікаційній діяльності бібліотек; архівна спадщина в інформаційному просторі: традиції, інновації, перспективи; збереження бібліотечних фондів: традиції, інновації, перспективи; довідково-бібліографічні ресурси: формування і використання; бібліометричні технології та наукометричні дослідження; засідання Асоціації бібліотек України та Ради директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академій наук – членів Міжнародної асоціації академій наук.

У 2017 р. «Бібліотека. Наука. Комунікація. Стратегічні завдання розвитку наукових бібліотек» – стратегічні проекти розвитку наукових бібліотек; атрибуція та експертиза рукописної та книжкової спадщини; наукова бібліотека в соціо-комунікативних процесах сучасності: завдання, напрями, продукти, технології; електронні бібліотечно-інформаційні ресурси в сучасних наукових комунікаціях; біографіка у вітчизняному науково-інформаційному просторі; національна бібліографія України: етапи, тенденції і перспективи розвитку; міжнародні стандарти діяльності наукових бібліотек; історія української науки в документах; збереження бібліотечних фондів: традиції, інновації, перспективи; бібліометричні технології та наукометричні дослідження; координація пресознавчих досліджень в наукових бібліотеках України; засідання Асоціації бібліотек України та Ради директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академій наук – членів Міжнародної асоціації академій наук.

У 2018 р. «Бібліотека. Наука. Комунікація: 100-річчя Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» – наукова бібліотека у цифрову епоху: традиції та інновації; історія книжкової культури України: здобутки і перспективи; визначні бібліотекознавці та бібліографи Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: до 100-річчя Бібліотеки; оптимізація бібліотечної діяльності у розвитку національного інформаційного простору; електронні інформаційні ресурси наукової бібліотеки в сучасному веб-середовищі; бібліотечна біографіка: до 100-річчя Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського; інтеграція друкованих і електронних бібліографічних ресурсів у формуванні репертуару періодики; довідково-бібліографічні ресурси: формування, використання, організація доступу; документальні історико-культурні фонди: традиції та новації місць зберігання, формування, використання; збереження бібліотечних фондів: традиції, інновації, перспективи; бібліометричні технології та наукометричні дослідження; засідання Асоціації бібліотек України та Ради директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академій наук – членів Міжнародної асоціації академій наук.

У 2019 р. «Бібліотека. Наука. Комунікація: актуальні тенденції у цифрову епоху» – наукові бібліотеки у цифрову епоху: діяльність, уп-

равління, взаємодія; атрибуція й опис книжкових та інших документних пам'яток як складова наукових досліджень; наукові бібліотеки в дослідницькій інфраструктурі України; розвиток соціально-інформаційних комунікацій в умовах інформатизації; сучасна бібліотечно-інформаційна термінологія; біографіка та біобібліографія як інформаційно-комунікативний ресурс суспільно-політичних і культурних трансформацій; інтеграція друкованих та електронних бібліографічних ресурсів у формуванні репертуару періодики; бібліометричні технології та наукометричні дослідження; збереження бібліотечних фондів: традиції, інновації, перспективи; архівна та рукописна наукова спадщина: сучасні особливості формування та використання; засідання секції академічних бібліотек до 90-річчя інформаційно-бібліотечної ради НАН України; засідання Асоціації бібліотек України та Ради директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академій наук – членів Міжнародної асоціації академій наук.

У 2020 р. «Бібліотека. Наука. Комунікація. Розвиток бібліотечно-інформаційного потенціалу в умовах цифровізації» – сучасні виклики та завдання бібліотек в умовах цифровізації; цифрові проекти наукових бібліотек; книгознавчі дослідження історико-культурних фондів; бібліотеки в системі стратегічних комунікацій: міжнародний аспект; українська музична культура і музичні фонди бібліотек в умовах цифровізації; XVI біографічні читання: «Історична біографіка в сучасному українському суспільстві: проблематика, інформаційний простір, бібліотеки, читачі»; збереження бібліотечних фондів: традиції, інновації, перспективи; архівні фонди наукової спадщини України: історія формування, інформаційний потенціал, вектори розвитку в цифрову епоху; бібліометричні технології та наукометричні дослідження; міжнародний стандарт каталогізації, опис та доступ до ресурсу: перші результати впровадження в бібліотеках України.

У 2021 р. «Бібліотека. Наука. Комунікація. Від управління ресурсами – до управління знаннями» – бібліотечно-інформаційний комплекс: управління в умовах трансформації наукових комунікацій; технології управління знаннями в науковій бібліотеці; наукова бібліотека в стратегічних комунікаціях глобального інформаційного простору; біографіка та біобібліографія – знанневий ресурс інтелек-

туального і духовного розвитку українського суспільства; рукописна та архівна спадщина: від рукопису до бази знань; музична культура і музичні фонди бібліотек та архівів в умовах сьогодення; інститут президентства в сучасному інформаційному просторі: досвід, проблеми та сучасні тенденції. З нагоди 25-річчя з дня заснування Фонду Президентів України НБУВ; Святе Письмо в українській рукописній та друкованій традиції: тиражування, рефлексії, інтерпретації. До 440-ліття виходу друком Острозької Біблії 1581 р.; актуальні проблеми збереження бібліотечних фондів, які становлять культурне надбання України; академічна юдаїка в незалежній Україні (1991–2021): досвід наукових бібліотек. Семінар присвячений пам'яті Ірини Анатоліївни Сергєєвої (1958–2019).

Робота бібліотечних фахівців потребує творчого характеру, компетентності професіоналів, результати якої можуть характеризуватись новизною [5]. За результатами наукових доповідей, підготовлених або проголошених на конференціях, формуються матеріали наукових конференцій, що сприяє розширенню міжнародних контактів з бібліотечним світом з метою обміну науковим досвідом, презентацією власних наукових досліджень. Згідно ДСТУ 3017:2015, тези доповідей (повідомлень) – це наукове видання, що містить короткий виклад текстів доповідей чи повідомлень, опублікованих до початку проведення наукового заходу (конференції, з'їзду, симпозиуму); матеріали конференції (з'їзду, симпозиуму) – наукове видання, що містить тексти доповідей (повідомлень), рекомендації та рішення, які відображають підсумки наукового заходу [6]. Публікації наукових та бібліотечних працівників НБУВ на наукових конференціях за останні роки ми представляли в наших інших дослідженнях [7].

ВИСНОВКИ

В науковому дослідженні нами проаналізовані напрями і тематичні змісти наукових заходів в НБУВ за 30-річну історію України та Бібліотеки, починаючи з 1991 р., до сьогодення. Ефективною формою підвищення кваліфікації наукової комунікації в галузі бібліотечної справи є участь фахівців НБУВ у різних заходах – міжнародних, всеукраїнських та регіональних наукових конференціях, семінарах, наукових читаннях, круглих столах, презен-

таціях та виставках, присвячених різним міжнародним та національним подіям. Починаючи з 1991 р. до сьогодні, в Бібліотеці проведено велику кількість міжнародних наукових заходів, присвячених різним певним датам, подіям, світовим та всеукраїнським: «Заходи одноразові, неперіодичні», «Читання академіка В.І. Вернадського», «Міжнародна наукова конференція «Бібліотека. Наука. Комунікація»», «День слов'янської писемності і культури», «Чишківські читання», «Міжнародна наукова конференція молодих учених» та інші. Науковий потенціал Бібліотеки постійно зростає за рахунок щорічної участі у міжнародних наукових конференціях. Наукові працівники плідно працюють в науково-дослідницькому напрямі, про що свідчить кількість опублікованих тез доповідей та наукових статей.

Досвід проведення міжнародних наукових конференцій свідчить про необхідність підвищення ефективності співпраці між міжнародним та вітчизняним науковим товариством, налагодження партнерських відносин, пошук нових знань, вивчення та застосування кращого закордонного досвіду науково-

дослідної роботи, розширення мобільності наукових працівників, адаптація до європейських та світових стандартів із збереженням кращих напрацювань діяльності в бібліотечній сфері, підвищення іміджу Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського в Україні та за її межами. Головними напрямами діяльності за результатами наукових заходів повинні бути передумови для залучення наукових працівників Бібліотеки до участі у міжнародних проектах; співпраці з міжнародними бібліотечними установами; залучення більшої кількості провідних іноземних бібліотечних фахівців з різних сучасних напрямів в наукових заходах Бібліотеки.

За результатами проведення міжнародних наукових заходів необхідно передбачити організацію стажувань в провідних бібліотеках світу та закордонних наукових інституціях з метою підвищення кваліфікації бібліотечних та наукових працівників Бібліотеки для використання міжнародного досвіду в науково-дослідній, науково-інформаційній та науково-організаційній роботі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES

1. Ivanova, M. (2021). Thirty Years' History of International Scientific Conferences in the National Library of Ukraine named after V. I. Vernadsky. *Path of Science*, 7(7), 5001–5012. doi: [10.22178/pos.72-4](https://doi.org/10.22178/pos.72-4)
2. Natsionalna akademiia nauk Ukrainy. (2021). *Chyshko Vitalii Serhiiovych (05.07.1951-01.02.2003)* [Chishko Vitaliy Serhiyovych (05.07.1951-01.02.2003)]. Retrieved June 10, 2021, from <https://www.nas.gov.ua/UA/PersonalSite/Pages/Biography.aspx?PersonID=0000026619> (in Ukrainian)
[Національна академія наук України. (2021). Чишко Віталій Сергійович (05.07.1951-01.02.2003). Актуально на 10.06.2021. URL: <https://www.nas.gov.ua/UA/PersonalSite/Pages/Biography.aspx?PersonID=0000026619>].
3. V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine (2021). *Pershі Chyshkivski chytannia z istorychnoi biohrafistyky* [The first Chishkov readings on historical biography]. Retrieved June 10, 2021, from <http://nbuv.gov.ua/node/317> (in Ukrainian)
[Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. (2021). *Перші Чишківські читання з історичної біографістики*. Актуально на 10.06.2021. URL: <http://nbuv.gov.ua/node/317>].
4. V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. (2021). *Electronic chronicle of the Library of 1918-2000* [Electronic chronicle of the Library of 1918-2000]. Retrieved June 10, 2021, from <http://nbuv.gov.ua/node/139> (in Ukrainian)
[Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. (2021). *Електронний літопис Бібліотеки 1918-2000 року*. Актуально на 10.06.2021. URL: <http://nbuv.gov.ua/node/139>].
5. Ivanova, M. (2020). Bibliometric Research as a Subject of Copyright in the Activities of Scientific Libraries. *Path of Science*, 6(2), 2001–2011. doi: [10.22178/pos.55-2](https://doi.org/10.22178/pos.55-2)
6. Ivanov, Yu. & Kurilina, O. & Ivanova, M. (2019). *Pravo intelektualnoi vlasnosti: Terminolohichni slovnyk* [Intellectual property law: Glossary]. Kiev: Osvita (in Ukrainian)

[Іванов, Ю., Куриліна, О., Іванова, М. (2019). *Право інтелектуальної власності: Термінологічний словник*. Київ: Освіта України].

7. Ivanova, M., & Ivanov, Y. (2020). Scientific Publications of the Staff of the V.I. Vernadsky National Library of Ukraine for 2017-2019: Status and Trends. *Path of Science*, 6(5), 5001–5016. doi: [10.22178/pos.58-2](https://doi.org/10.22178/pos.58-2)

